

**TÜRKİYE'DEKİ SOSYAL YARDIMLARIN YOKSULLUĞU
AZALTMADAKİ ROLÜ (MANİSA İLİ ÖRNEĞİ)**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı**

Hazırlayan: Hülya YEŞİLYURT TEMEL

Danışman: Doç. Dr. Kamil ORHAN

**Mart 2016
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Gelişen Ekonomik ve Sosyal İhtiyaçlar Anabilim Dalı, Gelişen Ekonomik ve Sosyal İhtiyaçlar Bilim Dalı öğrencisi Halpa Yelilçüoğlu tarafından Doç. Dr. Kenan ÇOYAN yönetiminde hazırlanan "Türkiye'deki Sosyal Harcamaların Yoksulluğa Azaltıcı Etkisi (Manisa İl Örneği)" başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 07.03.2016 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Kenan ÇOYAN

Jüri Başkanı

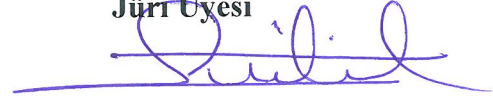

Doç. Dr. Necdet Bilgin
w. Bilgin

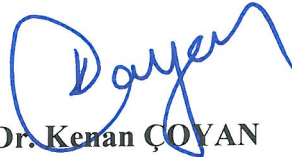
Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Nergis DURUOY ÖZTEPE

Jüri Üyesi

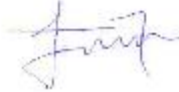
Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 09/06/2016 tarih ve 12/13 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Kenan ÇOYAN
Müdür

Bu teziin tasarrufl, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birinci el olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Hülya YIŞIL YURTTENEL

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın tamamlanmasında ve karşılaşılan zorlukların aşılmasında katkısı olan herkese teşekkürlerimi sunuyorum. Öncelikli olarak verdiği destek, güven ve samimiyeti ile çalışmanın tamamlanmasında büyük katkıları olan danışman hocam Doç. Dr. Kamil ORHAN' a; ilgi ve alakasından dolayı bölüm hocalarından Yrd. Doç. Dr. Çağla ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ' a sonsuz teşekkürler. Çalışmanın yapılması için görüşlerimizi sağduyulu bir şekilde dinleyerek gerekli izni veren Manisa Vali Yardımcısı Turgay Ergin' e, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürü Mümin Osmanoğlu' na, zaman zaman fikirlerine başvurduğum, yardımlarını aldığım vakfın tüm çalışanlarına ve tezin can alıcı verilerinin oluşmasına katkı sağlayan sosyal yardım yararlanıcılarına teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca hem meslektaşım hem de değerli eşim olan Ramazan TEMEL' e, aileme ve tüm sevdiklerime ne kadar teşekkür etsem azdır, hepiniz iyi ki varsınız...

ÖZET

TÜRKİYE'DEKİ SOSYAL YARDIMLARIN YOKSULLUĞU AZALTMADAKİ ROLÜ (MANİSA İLİ ÖRNEĞİ)

Yeşilyurt Temel, Hülya

Yüksek Lisans Tezi

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı

Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışman: Doç. Dr. Kamil ORHAN

Mart 2016, 176 Sayfa

Yoksulluk, insanlık tarihiyle eşdeğer bir olgudur. Yirmi birinci yüzyılda; büyük refah artışı ile birlikte en zengin dönemini yaşadığı iddia edilen dünyamızda yoksulluk neredeyse ülkelerin kaçınılmaz problemi haline gelmiştir. Böylesi bir dönemde insanoğlu, yaşadığı zaman diliminde kendisini yoksulluğa iten, kendisi ile birlikte ailesinin de geleceğini tehdit eden risklere karşı koruma gayreti ile geleceğinden emin olma duygusunu benimsemiştir. Sosyal yardımlar da devletin, yoksullukla mücadele de kullandığı önemli araçlarından biridir. Sosyal yardımlar, bu işlevinin yanında sanayileşmenin katkısının yanı sıra sosyal maliyetle birlikte gelirin yeniden dağılımı sürecinde işlevsellik kazanan bir araç olarak varlığını göstermiştir.

Günümüzün en büyük sorunlarından biri olan yoksulluk; sadece az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde değil, dünyanın neredeyse bütün ülkelerinde etkisini göstermektedir. Bu bağlamda, devlet birtakım önlemler alma yoluna gitmektedir. Sosyal güvenlik sisteminin açıklarını kapatan bir unsur olarak sosyal yardımlar ortaya çıkmıştır. Devlete bağlı merkezi ya da mahalli sosyal yardım kurum ve kuruluşları, muhtaç durumda olanlara çeşitli yardımlar yapmaktadır.

Bu çalışmada, birinci bölümde yoksulluk olgusu, türleri, ölçümü ve yoksulluğun sosyal politika kapsamında bulunan sosyal yardım ile ilişkisi literatür ışığında ele alınmıştır. İkinci bölümde, yoksulluk çözümü kapsamında sosyal yardım politikası ve Türkiye'deki sosyal yardım yapısına değinilmiştir. Son bölümde ise, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'ne bağlı "Manisa Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı"nın sosyal yardım yararlanıcısı olan elli hane ile yapılan mülakat sonucu elde edilen veriler ışığında; sosyal yardımların yoksulluğu azaltıp/azaltmadığı, yardımlarla beklentilere karşılık verilip/verilmediği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Sosyal Yardım, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Manisa.

ABSTRACT**POVERTY REDUCTION THE ROLE OF SOCIAL ASSISTANCE IN
TURKEY (MANİSA SAMPLE)**

Yeşilyurt Temel, Hülya

Master Thesis

Labor Economics And Industrial Relations Department

Master Thesis Programme

Adviser of Thesis: Associate Professor Kamil ORHAN

March 2016, 176 Pages

Poverty's an equivalent phenomenon with the history of human kind. In 21st century, after the great welfare rise, poverty has become inevitable problem for the countries in the world which is claimed that the richest period is lived. In such a period, people have internalized the emotion of being sure for the future against the risks that have made them poor and threatened not only themselves but also the irfamilies. Social assistances are one of the tools that the government uses for the struggle against poverty. At the same time social assistances contributed to industrilization and became a tool that functioned in the process of the distribution of income again.

Poverty, one of the big problems of today, take seffect not only in under developed countries or developing countries but also almost in the whole countries of the world. Concordantly, the government makes provisions. Social assistances came up as a factor that covers the flaws of the social security system. Central or local social assistance Corporation and foundations support financially to recipients.

In this research, in chapter one, the phenomenon of poverty its types, its measurement and the connection of social assistance within the scope of social policy and in consideration of literature have been discussed. In chapter two, the social assistance policy within the scope of solution for poverty and the structure of social assistance in Turkey have been mentioned. In the last chapter, in the light of data after the consequences of the interviews with the fifty households that beneficiary of Manisa Social Assistance and Solidarity Foundation connected with Social Assistance Genel Directorate, being examined whether the social assistances reduce poverty or not and whether assistances meet expectations or not.

Keywords: Poverty, Social Asistance, Social Assitance and Solidarity Foundation, Manisa.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ	vii
TABLolar DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL POLİTİKA KAPSAMINDA YOKSULLUK ÇIKMAZI

1.1	Yoksulluk Kavramı	4
1.1.1	Mutlak Yoksulluk.....	10
1.1.2	Görelî Yoksulluk	13
1.1.3	Öznel Yoksulluk.....	15
1.1.4	İnsani Yoksulluk	15
1.1.5	Kırsal ve Kentsel Yoksulluk	18
1.1.6	Tüketim Harcamasına Göre Yoksulluk.....	18
1.1.7	Sosyal İmkânlar Yoksulluğu	19
1.2	Yoksulluğun Ölçülmesi	20
1.2.1	Gelir Temelli Yoksulluğun Ölçülmesi	20
1.2.1.1	Kafa Sayım Oranı	20
1.2.1.2	Yoksulluk Açığı Oranı	21
1.2.1.3	Yoksulluğun Şiddeti	22
1.2.1.4	Sen Endeksi	22
1.2.1.5	Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi	23
1.2.1.6	Leyden Endeksi	24
1.3	Amartya Sen'in Yoksulluk Kavramı	24
1.4	Sosyal Yardım ve Yoksulluk İlişkisi	27

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK ÇÖZÜMÜ KAPSAMINDA: SOSYAL YARDIM POLİTİKASI

2.1	Sosyal Yardım	29
2.2	Yoksulluğu Belirleyici ve Sosyal Yardımı Gerekli Kılan Etkenler	33
2.2.1	Ekonomik Etkenler.....	37
2.2.1.1	Artan Gelir Dağılımı Adaletsizliği	37
2.2.1.2	İşsizlik Riski ve Yoksulluk ÇıkmaZI	41
2.2.1.3	Ekonomik Krizler	42
2.2.1.4	Vergide Adaletsizlik (Kurumsallaşan Hizmetler)	43
2.2.2	Sosyo-Demografik Etkenler	44
2.2.2.1	Hızlı Nüfus Artışı	44
2.2.2.2	Hanehalkı Yapısı	45
2.2.2.3	Eğitim Düzeyi	46
2.2.2.4	Ayrımcılık	49
2.2.2.5	Yaşanılan Çevre	50
2.2.2.6	Göç	51
2.2.3	Siyasal Etkenler	52

2.3	Sosyal Yardımın Olumlu ve Olumsuz Yönleri	52
2.3.1	Olumlu Yönleri	53
2.3.1.1	Boşlukları Tamamlayıcı Olması.....	53
2.3.1.2	Tasarruf Sağlayıcı Olması.....	54
2.3.1.3	Psiko-Sosyal Yararları.....	54
2.3.1.4	Toplumda Düzeni Sağlaması	54
2.3.2	Olumsuz Yönleri	54
2.3.2.1	Damgalanma ve Küçük Düşürülme Hissi	54
2.3.2.2	İnsanları Tembelleğe İtmesi ve Bağımlılık Yaratması	55
2.3.2.3	İstismara Açık Olması.....	56
2.3.2.4	Mükerrerlik Sorunu	57
2.4	Türkiye’de Sosyal Yardım Sistemi	57
2.5	Sosyal Yardım Kurumları ve Faaliyetleri	64
2.5.1	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Sosyal Yardımları	64
2.5.2	Vakıflar Genel Müdürlüğü Sosyal Yardımları.....	65
2.5.3	Emekli Sandığı Sosyal Yardımları.....	65
2.5.4	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları	67
2.6	Türkiye’de Sosyal Yardım Harcamaları.....	69
2.7	Sosyal Yardım Türleri	76
2.7.1	Aile Yardımları	80
2.7.1.1	Gıda Yardımları.....	80
2.7.1.2	Barınma Yardımları.....	80
2.7.1.3	Yakacak Yardımları	81
2.7.2	Eğitim Yardımları	82
2.7.2.1	Eğitim Materyali Yardımı	82
2.7.2.2	Şartlı Eğitim Yardımı	83
2.7.2.3	Öğle Yemeği Yardımı	85
2.7.2.4	Ücretsiz Kitap Yardımı	86
2.7.2.5	Öğrenci Barınma, Taşıma, İaşe Yardımı.....	87
2.7.3	Sağlık Yardımları	87
2.7.3.1	Tedavi Destekleri	87
2.7.3.2	Şartlı Sağlık Yardımı.....	88
2.7.4	Engelli İhtiyaç Yardımları.....	89
2.7.4.1	Engelli İhtiyaç Yardımları.....	89
2.7.4.2	Engelli Öğrencilerin Okullarına Ücretsiz Taşınması Projesi	89
2.7.5	Özel Amaçlı Yardımlar	90
2.7.5.1	Aşevleri	90
2.8	Sosyal Yardım Yararlanıcılarını Belirlemede İzlenilen Yol	94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MANİSA İLİ ALAN ÇALIŞMASI

3.1	Manisa İli Yoksulluk Boyutu.....	94
3.2	Alan Araştırmasının Amacı ve Önemi	98
3.3	Alan Araştırmasının Yöntemi	98
3.4	Alan Araştırmasının Yapılışı ve Kısıtlılıkları.....	100
3.5	Alan Araştırması Bulguları.....	101
3.5.1	Sosyo-Demografik Bulgular	103
3.5.2	Görüşmecilerin Yoksulluk ve Sosyal Yardım Algısı.....	105

3.5.3	Yoksulluk Nedenleri ve Sosyal Yardımı Tetikleyen Unsurlar.....	112
3.5.4	Yoksulluktan Etkilenen Diğer Grup.....	108
3.5.5	Sosyal Yardım Öncesi ve Sonrası Bireyde Oluşan Değişiklikler	117
3.5.6	Sosyal Yardım Alırken Damgalanma ve Küçük Düşürülme Hissi	120
3.5.7	Yapılan Sosyal Yardım Türleri ve Süresi	123
3.5.8	Sosyal Yardımın Yoksulluğu Azaltmadaki Rolü	129
3.5.9	Yapılan Sosyal Yardımların Yeterliliği/Yetersizliği.....	132
3.5.10	Sosyal Yardımın Olumlu/Olumsuz Yönü	136
3.5.11	Sosyal Yardımların Olmaması veya Kesilmesi Halinde Bireyde Oluşan Etkiler.....	138
3.5.12	Sosyal Yardımlar İhtiyaç Sahiplerine Mi Gidiyor	143
SONUÇ VE ÖNERİLER		147
KAYNAKÇA		153
EKLER		163
Ek 1. Sosyo-Demografik Bulgular Tablosu		163
Ek 2. Görüşme Formu		164

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Taşra Teşkilatı	600
Şekil 2. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Fon Kurulu Yapısı	611

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Leyden Endeksi İle Yoksulluk Ölçümü Anket Örneği.....	24
Tablo 2. Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar 2013-2014.....	39
Tablo 3. Hanehalkı Tipleri 2012-2013 (%).....	45
Tablo 4. Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları Türkiye.....	47
Tablo 5. Hanehalkı Fertlerinin Cinsiyet Durumuna Göre Yoksulluk Oranları Türkiye.....	48
Tablo 6. 2014 Yılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Bütçesinin Kurumsal Sınıflandırmaya Göre Ödenek Durumu	71
Tablo 7. Rakamlarla Türkiye’de Sosyal Yardımlar (2014)	721
Tablo 8. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2013-2014 Yılları Arası Bütçe Ödeneklerinin Genel Bütçe İçindeki Payı.....	732
Tablo 9. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2012-2014 Yılları Arası Toplam Ödenek ve Toplam Harcamaları	743
Tablo 10. GSS Kapsamında Ödenen Prim Tutarları ve Kişi Sayısı (2014 Temmuz-Aralık).....	754
Tablo 11. Niteliklerine Göre Sosyal Yardımlar	776
Tablo 12. Hane Düzeyinde Yapılan Düzenli ve Süreli Yardımlar.....	787
Tablo 13. Ana Gruplar Bazında Sosyal Yardım Programları	798
Tablo 14. 2014 Yılı Gıda Yardımları Aktarılan Kaynak	809
Tablo 15. 2014 Yılı Barınma Yardımları Aktarılan Kaynak	80
Tablo 16. 2014 Yılı Yakacak Yardımları Aktarılan Kaynak	821
Tablo 17. 2014 Yılı Eğitim Yardımları Aktarılan Kaynak	832
Tablo 18. 2014 Yılı Şartlı Eğitim Yardımı Aktarılan Kaynak.....	843
Tablo 19. Şartlı Eğitim Yardımı Aylık Ödenek Miktarları.....	854
Tablo 20. 2014 Yılı Öğle Yemeği Yardımları Aktarılan Kaynak.....	865
Tablo 21. 2014 Yılı Ücretsiz Ders Kitabı Yardımları Aktarılan Kaynak	876
Tablo 22. 2014 Yılı Tedavi Destek Yardımları Aktarılan Kaynak	887

Tablo 23. 2014 Yılı Şartlı Sağlık Yardımları Aktarılan Kaynak	898
Tablo 24. 2014 Yılı Engelli Öğrencilerin Okullara Ücretsiz Taşınması Yardımları Aktarılan Kaynak.....	909
Tablo 25. 2014 Yılı Aşevleri Aktarılan Kaynak ve Kişi Sayıları	910
Tablo 26. Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Bölgesel Yoksulluk Sayıları ve Yoksulluk Oranları 2014.....	93
Tablo 27. Sosyo-Demografik Bulgular.....	104

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
CGE	Cinsiyet Temelli Gelişme Endeksi
DB	Dünya Bankası
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
FGT	Foster, Greer ve Thorbecke
GSS	Genel Sağlık Sigortası
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
İYE	İnsani Yoksulluk Endeksi
KDV	Katma Değer Vergisi
KSO	Kafa Sayım Oranı
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖTV	Özel Tüketim Vergisi
PQLI	Fiziksel Yaşam Kalitesi Endeksi
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SHÇEK	Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu
SRAP	Sosyal Riski Azaltma Projesi
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
SYGM	Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
SYDGM	Sosyal Yardımlar ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
SYDTF	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
ŞNT	Şartlı Nakit Transferi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WHO	Birleşmiş Milletler Sağlık Örgütü

GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski bir konu olan yoksulluk, ekonominin kalkınmasında önemli bir yere sahiptir. Yoksulluk, genel anlamıyla, insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için temel ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olamama olarak tanımlanmaktadır. Son zamanlarda, dünya üzerinde büyük bir gelir artışı söz konusudur. Ancak buna rağmen yoksulluk günümüz ekonomilerinin en önemli problemlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel süreçte kapsamı ve içeriği değişmekle birlikte, yoksulluk konusu gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tüm ülkelerin ortak sorunu olmaya devam etmektedir.

Yoksulluk, bugün birçok dünya ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de en önemli sorunların başında yer almaktadır. Bu sorun, toplumda var olan birçok sorunun da kaynağı durumundadır. Bir yandan kişiler arası adaletsiz gelir dağılımı, sosyal güvenceden yoksunluk, işsizlik, son yıllarda yaşanan ekonomik krizler, başarısız politikalar yoksulluğu daha da ağır bir boyuta taşımıştır. Bu durum, acil önlem alınması gereken bir hal almıştır.

Bilindiği üzere, toplumu oluşturan bireylerin sosyal güvenliğini sağlama “sosyal devlet” olmanın bir gereğidir. Anayasamızda, Türkiye Cumhuriyeti’nin bir sosyal devlet olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda, herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu ve bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alma ve teşkilatı kurmanın devletin görevleri arasında olduğu hükmüne yer verilmiştir.

Sosyal devletin bir gereği olarak, yoksul olan bu kişilerin refahının sağlanması ve karşılaşılabilecekleri tehlikelere karşı korunması devletin öncelikli politikalarından biri olmalıdır. Bu bağlamda, yoksulluğu yenmek ve yoksulların refah düzeylerini arttırmak, her dönemde kamu politikalarının başlıca amacı olmuştur. Yoksulluk ve yoksulluğun neden olduğu sorunlar, çözüme kavuşturulmadan sosyal refaha ulaşılacak mümkün değildir.

Sosyal devlet anlayışının gelişmesiyle birlikte, yoksulluğu hafifletmek için, sosyal yardım uygulamaları birçok ülkenin anayasasında yerini alarak yasal dayanağa kavuşmuştur. Türkiye’de ise 1961 Anayasası’na sosyal devlet olgusunun girmesiyle

beraber geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Bu sayede, devletin bizzat sorumluluğunu üstlendiği, yasal dayanaklarının olduğu bir sosyal yardım sistemi oluşmuştur.

Sosyal devlet algısı bünyesinde, yoksulluğun doğurduğu eşitsizlik ve mağduriyetlerin giderilmesi için yürütülen sosyal yardım programlarının ölçeği ise, her geçen gün daha da genişlemektedir. Dolayısıyla, yoksullukla mücadele araçlarından en çok karşımıza çıkan ve talebin her geçen gün arttığı temel yaklaşım sosyal yardımlardır.

Sosyal yardımlar ile yoksul kimselerin asgari yaşam düzeylerini temin etme ve yoksulluğun bu kişiler üzerindeki yıkıcı etkilerini ortadan kaldırma amaçlanmaktadır. Bu kapsamda sağlanan sosyal yardımlar, hem beslenme, barınma, ısınma, giyinme vb. yaşamsal konulardaki temel ihtiyaçları asgari düzeyde de olsa karşılamalı hem de yoksulluğun neden olabileceği hastalık, psikolojik sorunlar ve suça yönelme gibi tahrip edici sonuçları önlemelidir.

Sosyal yardım programının temel hedefi, yoksullukla mücadele olduğundan birinci bölümde öncelikle yoksulluk olgusu üzerinde durulmaktadır. Literatürde kabul görmüş yoksulluk türleri ve yoksulluğun ölçümünde kullanılan yaklaşımlar detaylı bir şekilde incelenmiştir.

İkinci bölümde, sosyal yardım olgusu, sosyal yardımı gerekli kılan ekonomik, sosyo-demografik ve siyasi etmenler açıklanmıştır. Sosyal yardımın yararlanıcılarına ulaştıktan sonra doğurduğu bir takım olumlu ve olumsuz yönleri, Türkiye'deki sosyal yardım sistemi göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Genel olarak, Türkiye'deki sosyal yardım kurumları ve faaliyetleri ve 2014 verileri dâhilinde yoksullukla mücadelede sosyal yardım ayağı için ayrılan genel bütçe harcamalarına yer verilmiştir. Ayrıca yoksul kişilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çıkarılan sosyal yardım türlerine, amaçlar ve bunlar için ayrılan ödenekler çerçevesinde ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise, sosyal yardım sisteminin, Manisa ilinde bu sistemden faydalanan kişiler açısından incelenmesi amacıyla yapılan nitel araştırmaya yer verilmiştir. Bu bölümde öncelikle nitel araştırmanın amacı, yöntemi ve yapılış tekniği üzerinde durulmuştur. Daha sonra elde edilen bulgular ışığında; alınan yardımların, kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılamadaki yeterliliği, kişilerin durumlarını iyileştirmek

için çaba göstermelerinde (bağımlılık yapıp yapmadığı) ne kadar etkili olduğu ve verilen sosyal yardımlar ile kişilerin yoksulluk seviyelerinde herhangi bir değişiklik olup olmadığı incelenmiştir. Bunun yanı sıra, yardımların yararlanıcılar gözünde gerçek hak sahiplerine gidip gitmediği ve alınan yardımların kesilmesi halinde kişilerin gelecekle ilgili planlarını nasıl etkilediği değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL POLİTİKA KAPSAMINDA YOKSULLUK ÇIKMAZI

1.1 Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk anlayışı ve yoksulluğun boyutları dünyanın değişik bölgelerinde farklı şekillerde tanımlansa da hemen hemen her kıtada ve her ülkede yoksulluk problemiyle karşılaşmaktadır. Dolayısıyla yoksulluk, insanlık tarihinden bu yana var olan yaşamsal bir sorundur.

Bugün sosyal bir sorun olarak karşımıza çıkan yoksulluk, aslında 16. yüzyılda Avrupa’da kapitalizmin ortaya çıkışıyla ilintilidir. Tarımın ticarileşmesi ile tarımdaki çözülme, kırsal alanda geçimlerini sağlayamayan hanelerin şehirlere göç etmeleri, talepteki artıştan kaynaklanan dalgalanmaların istihdamda (ulaşım, ticaret, imalat sektörü) yarattığı yeni durum, günümüzdeki anlamıyla yoksulluğu ortaya çıkaran önemli gelişmelerdir. “Yeni yoksulluk”, insanların geleneksel olarak geçimlerini topraktan sağladıkları zaman yaşadıkları yoksulluktan farklıdır. İstihdamdaki düzensiz değişimle birlikte, geleneksel toplumlarda insanların birbirlerini destekleyen sosyal ilişkileri şehirleşme sürecinde zayıflamıştır. Dolayısıyla değişen bu toplumlarda, insan hayatının yeni bir hal kazandığı yoksulluk biçimi ortaya çıkmıştır (Buğra, 2005: 1).

Yoksulluğun “kavramsallaşması” üzerine ilk çalışmalar, 17. yüzyılın başlarında ortaya çıkmaya başlamıştır. Başta John Locke olmak üzere, 17. yüzyıl düşünürlerinin mülkiyet hakları çerçevesinde başlattığı tartışma, liberalizmin siyasal bir kuram olarak gelişmesinde önemli bir yer tutmuştur. Liberal kuramcılar, bir yandan özel mülkiyeti savunurlarken, diğer yandan da (muhafazakâr kuramcılarının aksine) bunun yoksullara yardımı dışlamaması gerektiğini ve kişisel refah yanında sosyal refahın önemini vurguladılar. Geleneksel liberaller, Doğa Yasaları’na dayalı ve yoksulları asla dışlamayan bir mülkiyet hakları yaklaşımını benimsemiştir (Şenses, 2009: 32). Yoksulluğu tanımlamak için başlatılan bu çalışmalar, 19. yüzyıla kadar yoksulluk üzerinde ortak bir tanıma varılamadığının göstergesi olmuştur.

18. yüzyılın en çok üzerinde durulan konusu yoksulluktur. Bu durum, önemli düşünür ve kuramcılarının yoksulluk ve bölüşüm sorunlarına ilgi göstermesine neden olmuştur. Geleneksel liberalizm yaklaşımı içinde, Adam Smith'in *The Wealth of Nations* (Milletlerin Zenginliği) adlı kitabı çığır açıcı özellikler taşımıştır. Smith, ülke zenginleşirken yoksulluğun artmasını önemli bir çelişki olarak gündeme getirmiştir. Adam Smith, bu çelişkiyi ekonomik sistemin önemli bir aksamı olarak belirtmiştir. Ekonomik sistemin başarısını, ülkedeki en yoksul yurttaşların durumlarında ne kadar iyileşme olduğuna bağlamıştır. Burke, Bentham ve Malthus gibi muhafazakâr düşünürler bu yaklaşımı reddederken, sosyalist düşünürler 19. yüzyıl kapitalizmine yönelttikleri eleştirilerde bu yaklaşımdan yararlanmışlardır. Ayrıca Smith, çalışan yoksullara özel ilgi göstererek bunlar için yüksek ücret önermiş ve yoksulluk sorununun imalat sanayisine dayalı ekonomik sistemin yaygınlaşmasıyla kendiliğinden düzeleceğini öne sürmüştür (Şenses, 2009: 33).

Her geçen gün daha da önem kazanan yoksulluğun tanımlanması için, 19. yüzyıl İngiltere'sinde çalışmalar başlamış ve İngiltere'de bu çalışmalar esnasında geliştirilen mutlak yoksulluk yaklaşımına uygun ilk yoksulluk tanımını Seebom Rowentree geliştirmiştir. Rowentree yoksulluğu "Toplam kazançların, biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi" olarak tanımlamıştır (Field, 1983: 51).

Sanayi Devrimi sonrası artan yoksulluk sorunu başta İngiltere olmak üzere, sanayi devriminden etkilenmiş bütün ülkelerde, sosyal, ekonomik ve kültürel düzeyde dikkat çekici şekilde değişikliklere sebep olmuştur. Sanayi Devrimi ardından yaşanan I. Dünya Savaşı, Büyük Buhran ve II. Dünya Savaşı yoksulluğun hızla ilerlemesine ve II. Dünya Savaşı sonrasında bütün dünyada kaçınılmaz bir sorun haline almasına yol açmıştır.

Batı Avrupa ülkelerinin, İkinci Dünya Savaşı sonrası uzun süren bir refah dönemi yaşaması mutlak anlamda yoksulluğun bu ülkeler için önemli bir sorun teşkil etmemesini sağlamıştır. Bunda, hızlı büyümenin yanında düşük gelirli kesimler için refah devleti uygulamaları (sağlık, eğitim, işsizlik sigortası vb.) etkili olmuştur. Ancak 1970'li yılların sonlarına doğru, artan işsizliğin de etkisiyle yoksulluk gündemin üst

sıralarında yer almaya başlamıştır. Avrupa Topluluğu'na üye ülkelerde, işsizliğin, 1970'li yıllarda, büyümeye oranla yüksek seyretmesi, nüfusun yaklaşık üçte birinin yoksulluk sınırı veya ona yakın bir gelir düzeyine gerilemesine yol açmıştır. Yoksulluk, 1980'li ve 1990'lı yıllarda önemli bir artış göstererek Avrupa'nın "sosyal birlikteliğini" tehdit eden bir boyuta ulaşmıştır. ABD'de ise, 1960'lı yılların ortalarında kapsamlı biçimde ele alınmaya başlayan, gelir eşitsizlikleri ve yoksulluğun ekonomide sadece resesyon dönemlerinde değil, canlanma dönemlerinde de önemli ölçüde artış gösterdiği gözlemlenmiştir (Şenses, 2003: 18-21).

II. Dünya Savaşı sonrasında; o zamana kadar gelişmiş ülkelerin yoksulluk konusuna karşı gösterdiği ilginin, az gelişmiş ülkeler çerçevesindeki gelişimi, o dönemde akademik disiplin olarak ortaya çıkan "Gelişme İktisadı" adı altında incelenmiştir (Şenses, 2009: 35). Gelişme iktisadında yaşanan popülerliğin ve hızlı büyüme döneminin, zaman içerisinde bütün topluma yansıtacağı ve yoksulluk sorununun uzun dönemde çözülebileceği görüşü ortaya çıkmıştır. Bu görüşün kaynağında Kuznets'in çalışma verileri bulunmaktadır. Bu veriler ışığında; büyümenin ilk aşamalarda eşitsizliği artıracığı, ancak belirli bir gelir düzeyine ulaştıktan sonra eşitlikçi bir görünümün oluşacağı görüşü etkili olmuştur. 1960'larda hızla büyümeye karşın az gelişmiş ülkelerde yoksulluğun azalmasının aksine daha da artması yoksullukla mücadelede farklı yaklaşımların üretilmesini sağlamıştır (Bildirici, 2011: 1).

1980'li yıllarda neo-liberal politikaların ön plana çıkması ile gelir dağılımı ve yoksulluk sorunları yerini kısa dönem istikrar sorunları ve dışa açık ekonomiye geçiş süreci sorunlarına bırakmıştır. Bu dönemden itibaren hızla artmaya devam eden yoksulluk, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görülmüştür. İstikrar ve dışa açık ekonomiye geçiş politikaları, birçok ülkede işsizlik ve gelir dağılımında adaletsizliği artırarak yoksulluğun daha da derinleşmesine neden olmuştur (Bildirici, 2011: 2).

Yoksulluğun, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkelerin de dâhil olduğu tüm dünyada varlığını göstermesi, ulusal bir sorun olmaktan

ziyade uluslararası bir boyut kazanması Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı gibi önemli kuruluşları da harekete geçirmiştir.

Dünya Bankası'nın yoksulluk kavramına ilgisi 1970'li yıllara dayanmaktadır. Bu süreçte, hızlı sanayileşmeye dayalı büyüme esnasında gelir dağılımında artan adaletsizlik ve yoksulluk sorunu kalıcı çözüm arayışlarına sevk etmiştir. Yoksulluk sorununun, gündemin en önemli başlıkları arasında yer alması Dünya Bankası'nın "Temel İhtiyaçlar ve Büyüme İle Birlikte Yeniden Dağılım" temelinde stratejiler oluşturmasında önemli bir rol oynamıştır. Kentsel ve kırsal yoksulluk, Dünya Bankası'nın temel ilgi alanını oluşturmuş ve Dünya Bankası kredileri içerisinde, yoksullukla ilgili tarımsal kredilerin payı % 28'den % 63'e çıkmıştır (Gibbon, 1992: 197).

Dünya Bankası yoksulluk konusunda en büyük adımını, 1980'li yıllarda birçok ülkenin uyguladığı uyum politikaları neticesinde, işsizlik artışı ve yoksulluk oranındaki yükselme sonucunda 1990 yılında yayımlanan "Dünya Kalkınma Raporu" ile atmıştır. Raporda Dünya Bankası, yapısal uyum politikalarının yoksulluk üzerinde oluşturduğu olumsuz etkilerinin uzun bir süre göz ardı edildiğini belirterek yoksulluğu "gelişme topluluğunun karşı karşıya kaldığı en acil sorun" olarak nitelendirmiştir (Emmerij, 1995: 21). Dünya Bankası bu açıklamasından sonra, yoksulluk yaklaşımında değişikliğe giderek, "hiçbir amacın bundan [yoksullukla mücadeleden] önemli olmadığını ve [bunun] en önde gelen amaç olduğunu" belirtmiştir (Brand, 1994: 567).

Yoksulluk, 1990'lı yıllarda çeşitli uluslararası toplantıların da en önemli gündem maddesi olmuştur (Şenses, 2003: 39). 1990'dan sonraki on yılda Dünya Bankası ve IMF'nin yoksulluğa olan ilgileri artarak, yapısal uyum programlarının ana temalarında değişiklik yapmadan oluşan olumsuz sonuçlara karşın somut adımlar atılmıştır. Dünya Kalkınma Raporu'nun ardından 1991 yılında "Yoksulluğu Azaltmak İçin Yardım Stratejileri", 1992 yılında "Yoksulluğun Azaltılması El Kitabı", 1993 yılında Dünya Bankası'nın "Yoksulluğu Azaltma Stratejileri: Başarılar ve Yapılması Gerekenler" isimli çalışmalar yayımlanmıştır (Killick, 1995: 320).

Dünya Bankası 1990 yılında yayınladığı rapor ile yoksulluğa bakış açısını değiştirmiştir. Bu raporla Dünya Bankası yoksulluğa, geleneksel bakış açısında olan

gelir ve tüketim yoksulluğunun yanı sıra eğitim, sağlığa erişim, toplumsal ve politik hayata katılım gibi unsurları da dâhil etmiştir. 2000 yılından itibaren, bu unsurların yanında Dünya Bankası yoksulluk kavramını daha da genişleterek kırılabilirlik, savunmasızlık, riske açık olma, söz hakkı olmama ve güçsüzlüğü kavrama dâhil ederek yoksulluğu çok boyutlu ele almıştır (World Bank, 2000: 15).

AB düzeyindeki tartışmalara göz atıldığında ise, yoksulluk sorununun, bireylerin hem gelir düzeyleri toplum ortalamasının çok altında olduğu için, hem de etnik veya dini köken, toplumsal cinsiyet, eğitim durumu, fiziksel veya zihinsel engeller sebebiyle topluma eşit haklara sahip vatandaşlar olarak katılmakta zorluk çektikleri için ortaya çıktığı yönündeki görüşlerin hâkim olduğu görülmektedir. Burada, insanların bu durumunu kurumsal düzenlemeler yoluyla çözmeye yönelik bir amaç güdülmektedir. Bu bağlamda, çözüme dönük politika önerileri sadece istihdam olanakları veya insanlara fırsat eşitliği tanımak değil, aynı zamanda, dezavantajları nedeniyle bu fırsatlardan yararlanamayanlara yönelik kurumsal önlemler bütünü oluşturmaktır. Bu öneriler haricinde, Amartya Sen, farklı insanların sahip oldukları hakları, yapabilirliklere dönüştürme konusunda eşit olanaklara sahip olmadıklarını vurgulayarak, topluma eşit koşullarda katılma hakkının sağlanmasının, amaçlanması gerektiğini ifade etmektedir (Buğra, 2005: 6).

Hak, her şeyden önce “sorumluluk” kavramını içermektedir. Bazı haklara sahip olmak, başkalarına da bu hakları koruyabilme ve kullanabilme için bazı sorumluluklar yüklemektedir. Çağdaş toplumlarda, hak kavramı, eşitlik kavramının biçimlenmesinde önemli yer teşkil etmektedir. Yargı önündeki eşitlikten, bağımsız karar alma yetisine sahip bütün reşit bireylerin seçme ve seçilme haklarından söz edilmektedir. Ama sosyal haklar alanında eşitlik, sivil ve siyasi haklarda olduğu kadar sorunsuz bir nitelik taşımamaktadır. Bunun için de, hak eksenli yoksulluk tartışmalarında, eşitlik kavramının dikkatle irdelenmesi gerekmektedir (Buğra, 2005: 7).

Yoksulluk araştırmalarının yakın bir zamana kadar iktisat ağırlıklı bir gelişme göstermiş olması ekonomik göstergeleri ön plana çıkarmıştır. Ancak yoksulluk sadece ekonomik açıdan tanımlansa dahi, başta gelir ve tüketim harcamaları olmak üzere birçok farklı unsuru da dâhil etmektedir.

Yoksulluğun yalnızca ekonomik bir sorunmuş gibi algılanmasının yanı sıra, sosyal ve ahlaki boyutları da içerisinde barındırması karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum, yoksulluğu azaltmak veya ortadan kaldırmak için birçok açıdan çaba gösterilmesini gerekli kılmaktadır. Sonuç olarak yoksulluğun nasıl tanımlanacağı, bu konuda hangi politikaların uygulanabileceğini ya da uygulanması gerektiğini de büyük ölçüde belirlemektedir.

Dünya Bankası (2000), yeni yoksulluk yaklaşımında yoksulluğu üç temel sebep üzerine oturtmuştur. Bu nedenler:

- *Mal ve Varlıktan Yoksunluk:* Beşeri mal ve varlıklardan, (iş için temel yapabilirlikler ve beceri, iyi sağlık durumu), doğal mal ve varlıklardan (arazi, su vb.), fiziksel varlıklardan (altyapıya ulaşım vb.), sosyal mal ve varlıklardan yoksunluklar,
- *Söz ve Güç Sahibi Olamama:* Maddi olarak kendini yoksun hisseden insanların içinde bulunduğu çaresizlik durumu sebebiyle; devlet kurumları dâhil diğer sosyal kurumlarda da kabalık, aşağılanma gibi kötü tavır ve davranışlara maruz kalınması, hukuk dışı uygulamalarla sosyal haklardan mahrumiyet gibi durumlarla karşı karşıya kalınması ile kamu ve sosyal hizmetlerden dışlanma durumu,
- *Savunmasızlık:* Sağlıktan, istihdamdan, barınmadan, insan hakları ihlaline kadar bütün alanlarda karşılaşılan riskler ve bu risklere karşı dirençli olmama hali olarak belirtilmektedir.

Bu doğrultuda Dünya Bankası, yoksullukla mücadele stratejisini üç temel yapı üzerine kurmuştur. Bunlar; “yoksunluklara karşı yoksulların fırsatlarının artırılması, söz ve güç sahibi olamama durumuna karşın yoksulları yetkilendirmesi ve risklere karşı güvenliklerinin artırılmasıdır” (World Bank, 2000: 34-36). Bu yeni yaklaşım, yoksul endeksli ve bireyin içinde bulunduğu yoksulluk döngüsünü kırma amaçlı düşünülmüştür. Böylece Dünya Bankası'nın yoksulluğu çok boyutlu bir sorun olarak ele aldığı görülmektedir.

Yoksulluk günümüz şartlarında, varlığını ekonomik ve sosyal olarak başkalaşım geçirerek sürdürmektedir. Büyüyen yoksulluk sorununa karşı, yoksullukla mücadele politikalarının da sürekli gelişen bir nitelikte olması gerekmektedir.

1.1.1 Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk kavramı zaman içerisinde farklı yorumlanmıştır. Bugün genel kabul gören mutlak yoksulluğu; Dünya Bankası 1990 yılında yaptığı çalışmada, bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli minimum kalori miktarı olan 2400 k/cal hesaplamasına dayanılarak (normal bir erişkinin yeterli kalori alabilmesi için gerekli kalori miktarı 2800-3000 k/cal, ağır işlerde çalışanlar için ise işin niteliğine göre 3200-3800 k/cal aralığı esas alınmıştır) günlük geliri 2400 k/cal besini almaya yetmeyen insanları “mutlak yoksul” olarak tanımlamıştır (DPT, 2001: 106).

Bir insanın günlük asgari kalori gereksinimine göre hesaplanan mutlak yoksulluk, ülkelerin sosyo-ekonomik yapıları ve coğrafi koşullarına göre farklılık göstermektedir. Bu miktar gelişmiş ülkelerde 3390 kalori, gelişmekte olan ülkelere 2480 kalori iken, gelişmemiş ülkelere ise 2070 kalordir (Şenses, 2003: 63). Dünya Bankası'nca hesaplanan bu değerlere Dünya Bankası'nın perspektifinden bakıldığında; Dünya Bankası mutlak yoksulluğu, 2005 yılı satın alma gücü paritesine göre günlük gelirin 1.25 USD ve 2 USD gösterge çizgilerinde takip etmektedir (World Bank, 2010).

Türkiye’de ise TÜİK, gıda ve gıda dışı harcamaların hesaplanarak oluşturduğu mutlak yoksulluk sınırının yanı sıra uluslararası karşılaştırmalar için ayrıca satın alma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1USD, 2.15 USD ve 4.30 USD değerleri yoksulluk sınırları olarak tanımlanmıştır (TÜİK, 2008).

Dünya Bankası'nın getirdiği mutlak yoksulluk tanımı doğrultusunda, 8 Eylül 2000 yılında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Binyıl Zirvesinde 189 ülke tarafından kabul edilen “Binyıl Kalkınma Hedefleri” nde 1.hedef “Mutlak Yoksulluğu ve Açlığı Yok Etmek”, yani günlük geliri 1 USD'nin altında kalan insan sayısını 2015 yılına kadar yarı yarıya azaltmak olarak yer almıştır (UNDP, 2001).

UNDP, Binyıl Kalkınma Hedeflerinden “Mutlak Yoksulluğu ve Açlığı Yok Etmek” olan hedefi, amacına 2015 hedef yılından 5 yıl önce ulaşmıştır. 1990'da aşırı

yoksulluk içinde yaşayanların sayısı 1,9 milyar iken, 2010'da bu sayı 1,2 milyara düşmüştür (UNDP, 2012).

Mutlak yoksulluk, “birey veya hanehalkının yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumudur (TÜSİAD, 2000). Bu yoksulluk biçiminde bireyin ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılayıp karşılamadığı esas alınmakta ve karşılayamaması halinde yoksul olarak kabul edilmektedir (Tokol ve Alper, 2014).

Bu tanıma göre Birleşmiş Milletler mutlak yoksulluk kavramındaki temel insani ihtiyaçlar göstergesini şu şekilde açıklamıştır:

- Beslenme: Vücut kitle endeksi en az 18’in üzerinde olmalıdır.
- Temiz İçme Suyu: Su kaynaklarına en fazla 15 dakikalık yürüme mesafesinde olunmalıdır. Sadece açıkta bulunan su kaynaklarından da yararlanılmamalıdır.
- Temizlik: Etrafı kapalı umumi tuvaletlere erişim imkanı olmalıdır.
- Sağlık: Ciddi hastalıklarda ve hamilelikte tedavi altına alınabilmelidir.
- Barınma: Hane, odabaşına dört veya daha fazla kişi (aşırı kalabalık olmamalı) barındırmamalı. Evlerin zemini çamur, altyapısız ve korumaya yeterli çatıdan yoksun olmamalıdır.
- Eğitim: Okuma-yazma bilmeyen kalmamalı ya da herkes en azından ilkokulu bitirmiş olmalıdır.
- Bilgiye Erişim: Evde radyo veya televizyon gibi herhangi bir yayın aracına ulaşım olmalıdır.
- Hizmetlere Erişim: Herkes topluma sunulan eğitim, sağlık, yasal, sosyal ve finansal (kredi) hizmetlerine erişebilmelidir (Gordon, 2005: 7).

Bu göstergelerin eksik olduğu durumda ve birey yaşamını devam ettirmek için gerekli fiziksel, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayamadığı takdirde, yoksul sayılmaktadır.

Bu bağlamda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın aşağıda vermiş olduğu veriler aşırı yoksulluk ve kronik açlığın ciddi boyutta olduğunu göstermektedir. 1990 yılında 1,9 milyar olarak saptanan insan, aşırı yoksulluk riski ile (1 doların altında gelire

sahip) karşı karşıya kalmıştır. Bu da yaklaşık olarak dünya nüfusunun % 28'ine tekabül etmektedir. Ancak bu oran 2002 yılında % 19'a gerilemiştir. Bu dönem içinde aşırı yoksulluk oranı en hızlı Asya bölgesinde düşüş göstermiş ve aşırı yoksul insan sayısı yaklaşık olarak 250 milyon azalmıştır. Diğer taraftan; sosyalizmden serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci yaşayan Güney-Doğu Avrupa ülkelerinde ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nda mutlak yoksulluk oranında artış olmuştur. Asıl dikkati çeken bölge Afrika kıtasının büyük kısmını kapsayan Aşağı Sahra Afrika'sıdır. Söz konusu bölgede mutlak yoksulluk, oransal olarak kısmen gerilese de (% 44,6'dan % 44'e) mutlak yoksul insan sayısı 140 milyon artış göstermiştir (United Nations, 2006:4).

Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan insanların, yaklaşık beşte biri günlük gıda ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Günlük gıda ihtiyacını karşılama oranına bakıldığında, bütün gelişen bölgelerde 1990-1992 arasında % 20 iken 2001-2003 yılları itibari ile % 17'ye gerilemiştir. Diğer taraftan, 1995-1997 ve 2001-2003 yılları arasında kronik açlıkla karşı karşıya olan insanların sayısında bir azalma değil, bir artış gözlemlenmiştir (United Nations, 2006:5).

Paul (1989) çalışmasında yoksulluk sınırını, hanelerin harcama düzeyine göre belirleyen bir modeli dikkate almaktadır. Besin gereksinimine dayalı yoksulluk sınırında, tüm nüfus için önerilen kişi başına ortalama kalori alımının altında olan kesim yoksul olarak adlandırılmaktadır. Bu yöntemde, tüm nüfus için aynı kalori normlarının kullanılması sakınca yaratmaktadır. Oysa aile içerisinde bile kişiden kişiye kalori miktarları değişmektedir. Ayrıca yaş, cinsiyet ve meslek değişkenleri de, alınması gereken kalori miktarını doğrudan etkilemektedir.

Paul'dan (1989) aktaran Aktaş; farklı yaş ve cinsiyet gruplarındaki kalori ihtiyacının, ulusal ağırlıklı ortalaması alınarak kişi başına düşen kalori ihtiyacı belirlenmektedir. Bu yöntem yaş, cinsiyet ve mesleklere göre alınması gerekli besin miktarlarını ayrı ayrı irdelediği için oldukça ayrıntılı bir çalışma yapmayı gerektirmektedir. Bireyin dengeli beslenmesi için gerekli besinlerin günlük maliyeti hesaplanmaktadır. Bu maliyete minimum gıda dışı harcamalar da ilave edilir. Gıda dışı bileşenler, fakirlerin harcama miktarına dayandırılır (2007: 62).

UNİCEF'in belirlediği ölçüte göre; hane halklarının karşılanmayan temel gereksinimlerinin varlığı bu hanehalklarının yoksul olduğunu göstermektedir. Bu karşılanmayan temel gereksinimler; iyi kalitede olmayan evde yaşamak, hane halkının kalabalık olması, evde içme suyunun olmaması ve uygun bir kanalizasyon sisteminin yokluğu, hanehalkında okul çağındaki çocuğun okula gidememesi, hanehalkı reisinin eğitim düzeyinin düşük olması gibi kriterlerdir (Aktaş, 2007: 63).

Mutlak yoksulluk sınırı, yoksulluğun evrenselliği ve satın alma gücü paritelerinin farklılıkları düşünülerek, ortalama bir hesaplama yöntemi ile az gelişmiş ülkeler için kişi başına günde 1 USD kabul edilirken, Latin Amerika ve Karayipler için bu sınır 2 USD, Türkiye'nin dâhil edildiği Doğu Avrupa ülkelerinin de içinde yer aldığı grup için 4 USD, gelişmiş sanayi ülkeleri için 14.40 USD olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü) ve WHO (Birleşmiş Milletler Sağlık Örgütü) mutlak yoksulluk kavramına farklı bir boyut kazandırarak, mutlak yoksulluk tanımında belirlenen kalori ihtiyacının yalnızca % 80'inin karşılanabilmesini "Ultra Yoksulluk" olarak tanımlamıştır (DPT, 2001: 106). Gelişmekte olan ülkelere ise, her dört kişiden birinin mutlak yoksulluk içinde yaşadığı OECD raporunda ifade edilmiştir (OECD: 2008).

WHO kalori ihtiyacının yanına ikinci bir unsur daha ekleyerek, yoksulluk süresini de hesaba katmıştır. WHO'nun belirlemesine göre; ultra yoksulların yoksulluk hallerinin beş yıldan fazla sürmesi halinde, durumlarının düzeltilmesinin "olanaksız" olduğu savunularak bu kategoridekiler "Kronik Yoksul" olarak tanımlanmaktadır (DPT, 2001: 106).

1.1.2 Göreli Yoksulluk

İngiliz Sosyolog Peter Townsend tarafından geliştirilen göreli yoksulluk yaklaşımı; bir toplumda, sosyal hayata katılım için gerekli olan ve o toplumda kabul gören hayat standardına göre yoksulluk değerlendirmesi yapmaktadır. Bu yaklaşım, satın alma gücü paritesi düzeyinde, ülkenin ortalama tüketim seviyesinin üçte biri esas alınarak hesaplanmaktadır.

Görelî Yoksulluk, yaygın olarak “maddî kaynakların, toplumda adet haline gelmiş, özendirilen veya onaylanan normal etkinliklere katılımın gerçekleşmesinde, konfora ve yaşam koşullarına sahip olmanın olanaksız veya son derece kısıtlı olduğu yetersiz hal” olarak da tanımlanmaktadır (Oyen, 1992: 617). Görelî yoksulluk kavramı, temel ihtiyaçlarını karşılayabilen fakat ortalama refah seviyesinin altında kaldıkları için topluma sosyal katılımları kısıtlanan bireyleri kapsamaktadır (TÜİK, 2008: 37).

1 USD gelir düzeyi yerine, görelî yoksulluk kavramı dikkate alındığında ortalama tüketimin yüksek olduğu ülke ve bölgelerde yoksulluk oranı çok daha yüksek çıkmaktadır. Gelir adaletinin olmadığı ülke ve bölgelerde görelî yoksulluk çok daha yüksek oranda görülmektedir. Örneğin, Orta Amerika’da 1 USD yoksulluk seviyesinin altındaki nüfus oranı yaklaşık % 15 iken bu oran görelî yoksulluk seviyesi için % 50’den fazladır. Aşırı yoksulluğun % 20’lerde görüldüğü Güney Asya’da görelî yoksulluk oranı % 40’ın üzerindedir (World Bank, 2000).

Scott (1981) ve Anand (1983)’ dan aktaran Aktaş; çalışmalarında, görelî yoksulluk tanımını kullanarak, toplumda elde edilen ortalama gelirin yarısını yoksulluk sınırı olarak kabul ederek farklı bir bakış açısı getirmişlerdir. Elde ettikleri gelirler ile yoksulluk sınırının altında kalan fertler yoksul kabul edilmektedir. Bu yöntem, yaşanan dönemin koşullarına göre farklılık göstermektedir. Eğer toplumun genel gelir düzeyi yüksekse, yoksulluk sınırı da yüksek olacaktır (2007: 62-63).

Toplumda eşitsizlik az ise, yani kişilerin gelirleri genel ortalama düzeyinde bulunuyorsa, yoksulluk sınırına sahip hemen hemen hiç kimse olmayacaktır. Dolayısıyla toplumda yoksul bulunmayacaktır. Oysa eşitsizlik ne kadar artış gösterirse yoksul sayısı da bir o kadar artacaktır.

Görelî yoksullukta, toplumun gelir seviyesi göz önüne alındığı için toplumun bütününde gelir artışı olsa dahi görelî yoksul durumunda bir değişiklik olmayacaktır. Mutlak yoksullukta ise, bir toplumda hiç kimse yoksul olmayabilir. Ancak, gelir dağılımıyla doğrudan ilişkilendirilen görelî yoksulluk, toplumda her zaman yoksul olan bir kesimin olacağını göstermektedir (Şenses, 2009: 92).

Görelî yoksulluk, bir eşitsizlik ölçüsü olarak da değerlendirilmiştir. Görelî yoksul sayısındaki artış, gelir dağılımındaki eşitsizlikle paralellik göstermektedir. Belirlenmiş ortalama bir gelir/tüketim seviyesi olduğundan her zaman bu seviyenin altında görelî yoksullar olacaktır. Dolayısıyla görelî yoksul sayısını, gelir artışı değil daha eşit bir gelir dağılımı ile azaltacaktır (Şenses, 2003: 91).

1.1.3 Öznel Yoksulluk

Goodman' dan (1997) aktaran Bildirici; "Öznel Yoksulluğu", yoksulluk düzeyinin belirlenmesinde mutlak ve görelî yoksulluktan oldukça farklı bir yoksulluk yaklaşımı olduğunu belirtmiştir. Burada esas düşünceye göre; yoksulluk, toplumun kabul edeceği minimum bir yaşam standardı ile ilgili olduğudur. Toplumda yoksulluk çizgisini belirlemenin yolu, büyük ölçekli anketler yapmaktır. Böylece toplumun, bu konudaki görüşü ve bu doğrultuda bir yoksulluk sınırının belirlenmesi ile ilgili fikri alınmış olacaktır (2011: 8).

Erdoğan' dan (2010) aktaran Topgül: öznel yoksulluğu belirlemek amacıyla yapılan anketlerde farklı yöntemler kullanıldığını belirtmiştir. Bu yoksulluk yaklaşımında, daha çok kişilerin kendilerini "yoksul" görüp görmedikleri göz önünde alınmaktadır. Büyük ölçekli anketler aracılığıyla kişilerin mevcut öznel koşullarına göre, kendilerini "yoksul" hissedip hissetmedikleri ortaya çıkarılmakta ve öznel yoksulluk çizgisi belirlenmektedir (2013: 281). Bu yöntem Leyden Yaklaşımı olarak bilinmektedir.

Leyden yoksulluk sınırı hesaplanırken, kişilere ne kadar gelir elde ederlerse geçinme düzeylerinin; çok kötü, kötü, yetersiz, yeterli, iyi, çok iyi gibi hangi seviyede olacağı sorulmaktadır. Böylece, kişilerin kendi yaşam düzeylerine ilişkin belirledikleri sınırlar ortaya konulmaktadır (Erdoğan, 2002: 9).

1.1.4 İnsani Yoksulluk

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1997 yılında yayınlanan İnsani Gelişme Raporu'nda insani yoksulluk; mutlak ve görelî yoksulluk tanımlarını içermekle birlikte, onlardan daha geniş kapsamlı bir kavram olarak ele alınmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen bu kavram, insani gelişim ve

insanca bir yaşam sürmek için parasal olanakların yanında temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel olanaklara da sahip olmanın gerekliliğini vurgular (İncedal, 2013: 22).

İnsani yoksulluk; eğitim imkânlarından yoksunluk, yetersiz beslenme, yaşam süresinin kısalığı, iş olanaklarından yoksunluk, anne ve çocuk sağlığının yetersizliği, gelecekte korkma, önlenemez hastalıklara yakalanma, özgürlüğün yetersizliği, güçsüzlük gibi temel insani yeteneklerden yoksun olma durumu olarak ifade edilmektedir (İncedal, 2013: 23). İnsani yoksulluk sınırı, yaşam için gerekli asgari gıdanın yanında, eğitim, sağlık ve istihdam gibi bireyin yoksulluk sınırının altına düşmemesini sağlayacak kriterler dikkate alınmaktadır (Doğan ve Tatlı, 2014: 118).

İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE) ise, her ülkede insani yoksulluk oranının ölçülmesine bağlı bir göstergedir. İnsani Yoksulluk Yaklaşımının ölçümünde UNDP, İnsani Gelişim Endeksi (İGE) ile birlikte onun iki farklı versiyonu olan İnsani Yoksulluk Endeksleri (İYE1 ve İYE2) ve Cinsiyet Temelli Gelişim Endeksi (CGE) kullanmaktadır (Doğan, 2014: 40).

İnsani Yoksulluk Endeksi-1 (İYE1) gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu ölçmektedir. İYE-1 üç boyutta yoksulluğu değerlendirmektedir; 40 yaşına kadar yaşamama ihtimali ile ölçülen uzun yaşam beklentisi, okuryazar olmayan yetişkin oranı ile ölçülen bilgi düzeyi ve üçüncü olarak kaliteli su kaynakları kullanmayan insanların oranı ve beş yaşından küçüklerde düşük kiloluların oranı ile ölçülen ekonomik yoksulluk durumudur (UNDP, 2001: 14). Bu endeks, GSYH'den en yoksul % 20 ve en zengin % 20'nin aldığı pay oranı ile birlikte günlük 1 USD ve ulusal yoksulluk sınırına bağlı olarak hesaplanmış yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfus verilerine dayanarak hesaplanmaktadır (Aktaş, 2007: 65).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı zengin ülkeler (görece daha fazla verilerin temin edilebildiği bazı OECD ülkeleri) için ayrı bir “insani yoksulluk endeksi” geliştirmiştir. İnsani Yoksulluk Endeksi-2'nin (İYE2) bileşenleri şunlar: Belirli bir zengin ülkede yaşayanların “60 yaşına kadar yaşamama olasılığı”, “(okula gitmiş olsalar bile) işlevsel okuma yazma becerilerine sahip olmayanların 16-65 yaş nüfusuna oranı”

ve “gelir düzeyi ülkenin oranca gelirinin yüzde 50’nin altında olanların nüfusa oranı” dır (Buğra,2005: 10). İnsani Yoksulluk Endeksi-2, İYE-1 ile aynı boyutları ölçmekte ve buna sosyal dışlanma boyutunu eklemektedir (Coşkun ve Tireli, 2008: 30).

Cinsiyet Temelli Gelişme Endeksi (CGE), İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ile aynı boyutları ve göstergeleri kullanmakta fakat erkek ile kadın arasındaki eşitsizlikleri değerlendirmektedir. Bu anlamda, temel insani göstergeler bakımından cinsiyet arası farklılık ne kadar büyükse o ülkenin CGE endeksinin İGE ‘ye göre o derece düşük olduğu söylenmektedir (UNDP, 2001: 14).

İnsani yoksulluk kavramı, insan onuruna yaraşır bir hayat için maddi olanakların sağlanmasının yanı sıra sosyal ve kültürel olanaklara da sahip olmanın gerekli olduğunu söylemiştir. Bu doğrultuda yoksullukla mücadelede yeni bir strateji ve gösterge oluşturulmuştur.

1990 yılından bu yana kullanılmakta olan “İnsani Gelişme Endeksi” (İGE) UNDP tarafından geliştirilmiştir. İGE, 1970’li yılların sonlarında Morris (1979) tarafından geliştirilen Fiziksel Yaşam Kalitesi Endeksi’ni (PQLI) çağrıştırırsa da, detaylı incelendiğinde, temelinde Amartya Sen’in yeterlilikler (capabilities) kavramının yer aldığı görülmektedir (Şenses, 2009:101).

Endeks sadece geliri temel almak yerine, iyi ve uzun yaşam, bilgiye erişim ve yüksek yaşam standardı gibi esaslardan yola çıkarak; gelir, eğitim ve sağlık göstergelerinden oluşmaktadır. Mevcut refah düzeyi olarak gelir kullanılsa da, kişisel gelirin yanında, kredi olanaklarına, kamu mallarına ve verimli üretim araçlarına erişim, akraba ve arkadaşlardan sağlanan transferler gibi insanların kaynaklara erişim düzeyinin bir bütün olarak değerlendirilmesi hedeflenmektedir (Şenses, 2009: 101; Coşkun ve Tireli, 2008). Bu doğrultuda endeks, sosyo-ekonomik göstergeleri ekonomik göstergelerle ilişkilendirmekte ve gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkelerin durumlarını birlikte değerlendirerek uluslararası kıyaslamalar yapılmasına olanak sağlamaktadır (Bildirici, 2011: 19).

İnsani Gelişme Endeksi göstergeleri, bir OECD ülkesinde doğan bir bebeğin Aşağı Sahra Afrika’sında doğan bebekten ortalama iki kat daha fazla yaşama şansına ve

yirmi kat daha fazla gelire sahip olduğunu göstermektedir. İnsani Gelişme Endeksinin zirvesinde yer alan Norveç'te ortalama yaşam beklentisi 80 yıl ve ortalama kişi başına düşen gelir 38.454 USD iken, en tabanda yer alan Nijer'de ise bu rakamlar sırasıyla 44,6 ve 779 USD'dir (UNDP, 2006: 283-286). Üstelik Nijer'de yaşayan insanların % 60,6'sı 1 USD'den, % 85,8'i günlük 2 USD'den daha az gelire sahiptir (UNDP, 2006: 294).

Endeks 130 ülke için yaşam beklentisi, yetişkinler arasında okuryazarlık oranı ve satın alma gücü paritesine göre hesaplanmış kişi başı gelir verilerini kullanmaktadır. Buna göre, en düşük ile en yüksek değerlere ve her bir ülkenin aldığı değerinin en düşük düzeyden uzaklığına ve en yüksek-en düşük değer farkının oranına ulaşılmaktadır. Bir sonraki aşamada üç gösterge için bu yolla bulunan değerlerin ortalaması alınmakta ve yoksulluk diğer ülkelere kıyasla düşük İGE skoru olarak belirtilmektedir (Desai, 1991: 355; Coşkun ve Tireli, 2008:100).

1.1.5 Kırsal ve Kentsel Yoksulluk

Kırsal yoksulluk daha çok, bağımsızlık, güvenlik, öz-saygı, sosyal kimlik, sosyal ilişkilerin sıklığı ve sağlamlığı, karar alma özgürlüğü, hukuki ve siyasi haklar gibi niteliksel beklentiler ve yoksunluklar üzerine odaklanırken; kentsel yoksulluk, gelir ve tüketim şeklinde niceliksel beklentiler ve yoksunluklar konusuna değinmektedir (Aktaş, 2007: 59).

1.1.6 Tüketim Harcamasına Göre Yoksulluk

Mutlak yoksulluk kavramında sadece gıda unsuru, göreceli yoksullukta ise kişi başına ortalama gelir veya alt nüfus grubunun gelir payı göz önüne alınmaktadır. Tüketim harcamasına göre yoksulluk kavramında ise; belirlenecek yoksulluk sınırında, mutlak ve göreceli yoksulluk yaklaşımında göz önünde bulundurulmayan kişinin bütün giderleri dikkate alınmaktadır.

Tüketim harcamalarının dikkate alınarak yapıldığı hesaplamada, diğer yaklaşımlardan daha gerçekçi olarak bütün tüketim harcamaları hesaba katılmaktadır. Hem mutlak hem de göreceli yoksulluğun boyutları belirlenmektedir. Çünkü toplumun

ortalama tüketim seviyesi altında kalanlar, toplumda en avantajsız kesimlerdir. Tüketim harcamasına göre yoksulluk sınırının belirlenmesinde ülke içindeki bölgesel eşitsizlikler göz önünde tutulmaktadır (Aktaş, 2007: 60).

1.1.7 Sosyal İmkânlar Yoksulluğu

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 1996 yılında yayınlanan raporunda ilk kez “gelir yoksulluğu” kavramı dışında “sosyal imkânlar yoksulluğu” olarak bahsettiği yeni bir kavramı gündeme getirmiştir. Bu kavram, yoksulluğu parasal gelir yönü ile değil, bireylerin insani gelişme için gerekli olan temel ihtiyaçlara ne ölçüde erişebildiğini ele alan bir yoksulluk yaklaşımıdır (İncedal, 2013: 30).

UNDP, geliştirdiği sosyal imkânlar yoksulluğu indeksini üç kriterden yola çıkarak ölçmektedir. İlk kriter “sağlıklı üreme imkanı”. Uzman sağlık personeli olmaksızın gerçekleştirilen doğum yüzdesi, sağlıklı üreme imkânına bireylerin ne ölçüde sahip olduklarını ortaya koymaktadır. İkinci kriter “sağlıklı büyüme ve yeterli beslenme” dir. Bu kriter ise 5 yaşın altında olan ve uluslararası standartlarda gerekli kiloya sahip olmayan, dolayısıyla yeterli beslenemeyen çocukların yüzdesi esas alınarak ölçülmektedir. Üçüncü kriter ise “okuma yazma durumu” dur. Araştırmada genel okuma yazma oranları dikkate alınmaktadır. Bu üç kriter için hesaplanan yüzdeler tek bir yüzdeye dönüştürülerek “sosyal imkanlar yoksulluğu indeksi” oluşturulmaktadır (UNDP, 1996).

UNDP, 1996 yılında yayınladığı raporda dünyada 101 ülkede sosyal imkânlar yoksulluğu ölçülmüştür. Gelişmiş ülkelerin pek çoğunun araştırma kapsamı dışında bırakılma nedeni olarak da, bu ülkelerde sosyal imkânlar düzeyinin yeterince yüksek düzeyde olduğu belirtilmiştir. Araştırmaya göre 101 ülke arasında sosyal imkânlar yoksulluğu yönünden dünyada en alt sırada Nepal yer alırken, onu sırasıyla Bangladeş, Afganistan, Nijerya ve Etiyopya ülkeleri izlemiştir. Bu 101 ülke içerisinde sosyal imkânlar indeks sıralamasında en iyi durumda olan ülke ise Şili’dir. Ülkemiz ise, sosyal imkânlar yoksulluğu indeks sıralamasında 31.sırada yer almaktadır (UNDP, 1996: 111-112).

1.2 Yoksulluğun Ölçülmesi

Yoksulluk sınırı altında kalan yoksullar, kendi aralarında gelir eşitsizliği sorunu ile karşı karşıyadırlar. Yoksulluk sınırı altında yer alan gruplardan bir kısmı, yoksulluk sınırına yakın bir yerde yoğunlaşırken, diğer grup ise yoksulluk sınırının çok daha aşağılarında yoğunluk göstermektedir.

Yoksulluk sınırı, yoksulların gelirini, konumlarını ve kendi içlerindeki eşitsizlik düzeyini ölçmek için bazı ölçüler geliştirmiştir. Bu ölçülerle, çeşitli ülkelerin yoksulluk düzeylerini karşılaştırmak ve bir ülke içinde yoksulluğun belirli bir süreçteki gelişimini izlemek mümkündür.

1.2.1 Gelir Temelli Yoksulluğun Ölçülmesi

Gelir temelli yoksulluk yaklaşımlarına dayanan yoksulluk ölçümleri, gıda ve gıda dışı ihtiyaçların gelire çevrilmiş verileri üzerinden, diğer istatistiksel bilgiler ile değerlendirilerek oluşturulmaktadır. Gelir temeli dışındaki yoksulluk ölçümleri ise genelde kişisel görüşler ve anketlere dayalı olarak yapılmaktadır. Gelir temeli dışındaki yoksulluk yaklaşımlarında ölçülemeyen yoksulluk kıstasları, genelde diğer göstergelerin içerisinde yorumlanmakta ve objektif veriler sunamamaktadır. Yoksulluğun belirlenmesinde kullanılan 3 ölçüt vardır. Bunlar; yoksul kişi oranı, yoksulluk açığı oranı, yoksullar arası gelir eşitsizliği ölçütleridir (Bildirici, 2011: 9).

1.2.1.1 Kafa Sayım Oranı

Yoksulluk ölçümünde en yaygın kullanılan yöntemlerden biri “Kafa Sayım Oranı”dır. Yoksulluk çizgisinin altında kalan kişilerin toplam nüfusa oranını göstermektedir.

$$KSO=Y/M \quad (1)$$

Y: Yoksulluk Sınırı Altında Yaşayanlar

M: Toplam Nüfus

Bu oran, yoksulluğun derecesi hakkında bilgi vermemekle birlikte yoksullar arası gelir hareketliliğini göstermemektedir. Ancak yoksulluk sınırı altında bulunan kişilerin oranında meydana gelen değişiklikler hakkında bilgi vermektedir. Bu yetersizliğin yerini doldurmak üzere; yoksulluk açığı oranı ve yoksullar arası gelir eşitsizliği katsayısı (Gini Katsayısı) ölçütleri geliştirilmiştir.

Kafa sayım oranı, yoksul insan sayısını ve kişilerin ne derece yoksul olduğunu ölçmemektedir. Mesela, yoksulluk çizgisinin hemen altında yer alan bir kişi mevcut halinden daha yoksul olabilir. Bu durumda KSO duyarsız kalacaktır. Amartya Sen ise endeksin bu yanını eleştirmiştir. Eğer yoksul bir kişi daha da yoksul olduğunda bu endekste değişim oluşturmuyorsa, yoksul kişinin ölmesi sonucu da yoksulluk oranını düşürmemesi gerekmektedir (Ravallion, 1996: 1329). Ayrıca yoksul hanehalklarının yoksulluk çizgisi etrafında yoğunlaşması, yoksulluk çizgisinde meydana gelebilecek en küçük değişiklik ile yoksulluk oranında büyük değişimlere yol açacaktır (Şenses, 2009: 66).

Yoksulluk ölçüm yönteminde 1970'lerden sonra birtakım gelişme yaşanmıştır. Bu durumda KSO'ya yönelik yapılan eleştiriler etkili olmuştur. Eleştiriler neticesinde, yoksulluk açığı endeksi ve bu iki endeksi gelir dağılımı ile ele alan Sen endeksi ortaya çıkmıştır (Bildirici, 2011: 10).

1.2.1.2 Yoksulluk Açığı Oranı

KSO, yoksulluğun derinliğini ölçmemektedir. Dolayısıyla yoksulluğun derinliğini ve yoksulluk oranının yoksulluk çizgisine duyarlılığını ölçmek amaçlı geliştirilmiştir. Yoksulluğun yoksulluk çizgisine duyarlılığını, minimum seviyeye indirmek için yoksulların gelirinin/tüketiminin yoksulluk çizgisine oranı olarak "Yoksulluk Açığı Endeksi" belirlenmiştir (Şenses, 2009: 66).

Yoksulluk açığı oranı, toplumdaki yoksulluğun ortalama seviyesini yoksulluk sınırının yüzdesi olarak ifade etmektedir. Böylece yoksulların ortalama gelirinin yoksulluk sınırından ne kadar farklı boyut kazandığını gösterecektir (Doğan, 2014: 14).

$$P_1 = \frac{1}{n} \sum_{i \in Q} \frac{(Z_i - y_i)}{Z_i} \quad (2)$$

Burada n nüfus büyüklüğünü, y_i i -inci ferdin gelirini (tüketimini), Z_i ise yoksulluk sınırını ifade etmektedir. Toplam ise sadece yoksullar üzerinden alınmaktadır. Toplam yoksulluk açığı ortalaması, yaklaşık olarak yoksulluktan kurtulmanın minimum maliyetini ifade etmektedir (TÜİK, 2008).

1.2.1.3 Yoksulluğun Şiddeti

Yoksulluğun şiddeti (severity of poverty), yoksulluk açığı göstergesinin karesi olarak hesaplanmaktadır.

$$P_2 = \frac{1}{n} \left(\sum_{i \in Q} \frac{(z_i - y_i)}{z_i} \right)^2 \quad (3)$$

P_2 ; yoksulluğun şiddetinin karesinin oranını, z_i ; yoksulluk sınırını, y_i ; i -inci bireyin gelirini ve $\frac{1}{n}$ ise toplam nüfusu göstermektedir.

Yoksulluk açığı ölçümündeki dezavantajlı yön, yoksulluk şiddetindeki değişimleri tam olarak kapsamamasıdır (Doğan, 2014: 15). Yoksulluk şiddeti ölçümünde, tüketim harcaması yoksulluk sınırından daha uzak olan hanelere ağırlık verilmektedir. Ayrıca bu ölçümde yoksulluk arasındaki eşitsizlik dikkate alınmaktadır. Bu ölçümün avantajı ise, en yoksul olanlara ulaşılmasını sağlamasıdır (TÜİK, 2008: 39).

1.2.1.4 Sen Endeksi

Sen Endeksi; Kafa Sayım Oranı, Yoksulluk Açığı Oranı ve Yoksulluk Şiddeti (Gini Katsayısı)' nin birleştirilmesi suretiyle oluşturulan ve yoksulların sayısını, yoksulluğun boyutunu ve yoksullar arasındaki gelir dağılımı eşitsizliğini dikkate alan bir ölçüdür (Sen, 1976).

Sen Endeksi; kafa sayım oranı (HC), gelir açığı (IG) ve Gini katsayısının (GI) birleşimi ile denklem şu şekildedir:

$$SI = HC \times IG \times (1 + GI) \quad (4)$$

Bu endeksin yoksulluk ölçümlerine sağladığı en büyük fayda, “yoksul bir hanehalkının geliri düştüğünde yoksulluk endeksinin artması gerektiği” dir. Bunun yanı sıra “yoksul bir hanehalkından yüksek gelirli bir yoksul hanehalkına gelir transfer edildiğinde yoksulluk endeksinin arttırdığı” koşullarını yerine getirmesidir. Böylelikle KSO’ nun temel eksiklerini gidermiş olacaktır (Şenses, 2009: 66).

1.2.1.5 Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi

Foster, Greer ve Thorbecke (FGT) Endeksi (1984) yoksulluk ölçüm yöntemlerinden en kapsamlı olanıdır. FGT endeksinin öne çıkan en önemli katkısı, yoksulluğu değişik alt gruplara ayırarak ve bunlara ilişkin yoksulluk oranlarını ayrı ayrı hesaplayabilmesidir. Böylece, yoksulluğun derinliği ve değişik alt gruplar arasındaki görel yoksulluk ölçümü yapılabilecektir (Doğan, 2014: 17). FGT endeksinin diğer özelliği ise, yoksul grupların gelirlerinde meydana gelen artışın diğer grupların gelirlerindeki artışa oranla daha çok fayda sağlayacağı yönündeki yaklaşımdır. Dolayısıyla, yoksulluğa oluşan tepkinin derecesine karşılık, artan bir yoksulluk katsayısı içerecek ve bölüşüm sorunlarına duyarlı olacaktır (Şenses, 2009: 67).

$$P_{\alpha}(y, z) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^q \left(\frac{z-y_i}{z} \right)^{\alpha} \quad (5)$$

World Bank’ dan aktaran Beken; P_{α} ; FGT endeksinin, z ; yoksulluk sınırını, y_i ; i -inci bireyin gelirini ve $\frac{1}{n}$ ise toplam nüfusu, α ise yoksulluk tepki parametresini göstermektedir.

$\alpha=0$ ile Kafa Sayım Oranı ya da FGT0 (yoksulluk göstergesi) elde edilir.

$\alpha=1$ için, bu formül yoksulluk açığı verir. (Yoksulluk açıklarının toplamı hesaba katılmış ve tüm nüfusa bölünmüş olur). Bu ortalama yoksulluk açığı FGT1 sonucunu verir.

$\alpha=2$ için, bu formül yoksulluk şiddetini (yoksulluk açığının karesini) verir. α 'nın 1'den büyük olduğu durumda; yoksulluk ölçüsü, yoksulluk göstergesi ile yoksulluk açığına duyarlı olduğu anlamına gelmektedir (2006: 79).

1.2.1.6 Leyden Endeksi

Leyden Yoksulluk Sınırı, Goedhart, Halberstadt, Kapteyn ve Van Praag (1977) tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre; yoksulluk sınırı, bireylerin şahsi kararlarına bırakılmaktadır. Sınır, bireylerin kendilerini yoksul olarak gördükleri nokta olarak belirlenmiştir. Bireylere ne kadar kazanç elde ederlerse geçinme düzeylerinin; çok kötü, kötü, yetersiz, yeterli, iyi ve çok iyi gibi hangi düzeyde olacağı konusunda sorular sorulmaktadır. Bireyler ise, kendi yaşam düzeylerine göre bu soruya yanıt vermektedir (Erdoğan, 2002: 9).

Tablo 1:Leyden Endeksi İle Yoksulluk Ölçümü Anket Örneği

BİR DÖNEM İÇİN KENDİNİZE EN UYGUN PARA MİKTARI		
Aylık Kazanç;	...TL Olursa	Çok Kötü
	...TL Olursa	Kötü
	...TL Olursa	Yetersiz
	...TL Olursa	Yeterli
	...TL Olursa	İyi
	...TL Olursa	Çok İyi

Kaynak: Erdoğan , “Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler”, 2012: 10.

Böylece anket sonuçları değerlendirilirken daha çok fertlerin içerisinde buldukları duruma göre belirledikleri sınırlar ortaya çıkmaktadır.

1.3 Amartya Sen’in Yoksulluk Kavramı

Sen’ den (1999) aktaran Bildirici; yeterlilikler (capabilities), klasik yoksulluk tanımlarından farklı olmakla birlikte ve özgürlükler temeline dayandırılan bir kavramdır. Sen’e göre; yeterlilikler, bireyin istediği yaşam tarzına ulaşmak için yararlandığı özgürlüklerdir (2011: 14).

Sen'den (1999) aktaran O'Hearn; Sen, Adam Smith gibi sosyal düzenlemelerin toplumsal kurumlar için önemli bir yere sahip olduğunu belirtmiştir. Ancak bireysel sorumluluğun yerini hiçbir şeyin tutmayacağını da söylemiştir (2009: 10).

Sen, asıl önemli olanın servet olmadığını, başka bir amaç için onun gerekli olduğunu belirtmiştir. Yaşam kalitesi ile ilgili karar alırken bireyler neleri elde edebilmekte ona bakılmalıdır. Dolayısıyla Sen, yeterliliği, var olan serveti kullanarak toplumda bir birey olmak için gerekli olan mutlak gereksinimleri karşılayabilme durumu olarak açıklamıştır (Sen, 1983: 160).

Yeterlilik kavramında, Sen dört olgu üzerinde durmuştur. Bunlar; mal (commodities), işe yararlılık (functionings) yani kazanımlar, yeterlilikler (capabilities) ve faydalardır (utilities) (Bildirici, 2011: 14).

Sen, yeterlilik yaklaşımında özgürlüğün genişletilmesini hem kalkınmanın amacı hem de aracı olarak görmüştür. Bu bağlamda; temel yoksunluktan kurtularak özgürlüğe ulaşma, kalkınmanın “kurucu rolü” iken, bireysel özgürlüğü başka özgürlük çeşitleri ile ileri taşımak ise “araçsal rol” görevini üstlenmiştir.

Sen, kurucu rolü, temel kapasitelerden yoksunluk olarak ileri sürmüştür. Erken ölüm, yetersiz beslenme, sürekli hastalık, okur-yazar oranı düşüklüğü ve diğer olumsuz yaşam standartları gibi etkenleri temel kapasitelerden yoksunluk olarak tanımlamıştır. Araçsal rol açısından ise, özgürlüğü beş ayrı kategoride incelemiştir. Bunlar; siyasal özgürlükler, iktisadi imkânlar, toplumsal fırsatlar, şeffaflık güvenceleri ve koruyucu güvenlik olmak üzere kişinin genel kapasitesinin gelişmesine katkıda bulunan etkenlerdir (Sen, 2004: 35-25).

Sen'den (1999) aktaran Bildirici; yeterlilik yaklaşımında; yoksulluk ile gelir yoksulluğunun birbirinden farklı kavramlar olduğunu söylemiştir. Gelir, kapasiteler içerisinde çok önemli bir araçtır. Kişinin yaşam kapasitesini yükseltme imkânını yüksek gelir sağlamaktadır. Dolayısıyla kişinin kapasite artışı ile daha fazla gelir kazanması arasında bağ kurmuştur. Örneğin, daha iyi eğitim ve sağlık hizmeti, yaşam kalitesini doğrudan iyileştirirken bunun yanı sıra kişinin gelir kazanma yeterliliğini de

arttıracaktır. Bu da kişinin gelir yoksulluğundan özgür olmasını sağlayacaktır (2011: 15).

Sen, toplumsal imkânlar dâhilinde iktisadi reformlar ile toplumun bütün kesimleri desteklendiğinde bu kesimlerin çok üretken olduğunu savunmuştur. Japonya, Güney Kore, Tayvan, Hong Kong, Singapur ve Güneydoğu Asya' da yer alan diğer ülke modelleri bu iktisadi fırsatları önemli ölçüde uygulamıştır (Sen, 2004: 132).

Yoksulluk ve büyüme arasındaki ilişkide, büyüme dışında kalan etkenler de söz konusudur. Bunun önemine dikkat çeken bir örnek ise Hindistan'ın Kerala eyaletidir. Hindistan, son zamanlarda hızlı büyüme ve yoksullukla mücadele konusunda başarılarıyla dikkatleri çekmiştir. Ancak Hindistan' da eşitsizliğin artış gösterdiği ve hızlı büyümenin olumlu sonuçlarının kırsal kesimdeki kitlelere ulaşmadığı gözlenmiştir. Sonraki dönemlerde, iktisadi fırsatlar ile toplum desteklendiğinde yüksek insani gelişme performansı yoksulluk karşısında başarı göstermiştir (Önder ve Şenses, 2010: 19).

Yoksulluk ile sosyal hak arasındaki ilişki, yapabilirlik yaklaşımı ile yeni bir boyut kazanmıştır. Çünkü eşit haklar ile eşit yapabilirlikler aynı anlama gelmemektedir. Örneğin, hamile veya küçük çocuklu kadınların çalışma ortamında erkekler ile eşit haklara sahip olabilmektedirler. Ancak onlar ile çalışma ortamında eşit başarı şansına sahip olduklarını söylemek mümkün olmayabilir. Aynı şekilde, engelli vatandaşların topluma eşit vatandaş olarak katılabilmeleri eşit hakların yanı sıra, özel durumlarını dikkate alan toplumsal destek mekanizmalarını gerekli kılmaktadır (Buğra, 2005: 8).

Lister' den (2004) aktaran Buğra; Marshall' in sosyal hakları, kişilerin sınıfsal statülerinden bağımsız olarak eşit vatandaşlık temelinde tanımladığını belirtmiştir (2005: 6). Bu sebeple, eşit vatandaşlık statüsünü, kapitalizmin eşitsizlik yaratma eğilimine karşı bir çözüm olarak geliştirilmiştir. Zaman içinde, Marshall vatandaşlık konusunda en önemli etken olarak eşitlik varsayımından hareket etmiştir (Şenkal ve Doğan, 2012: 76). Ancak bu varsayım toplumun bazı kesimlerini gözardı ettiği gerekçesiyle eleştirilmiştir.

Bu eleştiriler ile Amartya Sen'in, yoksulluk sorununa yönelik katkıları arasında örtüşen bir yan bulunmaktadır. Amartya Sen, yoksulluğu kısıtlı olarak gelir düzeyi ile

tanımlamamıştır. Yoksulluğa “yapabilirlik” olgusu ile yaklaşmıştır. Yapabilirliği, açlık, sağlıksızlık, cahillik, kötü barınma koşulları gibi, her bireyin mutlaka kaçınmak istediği durum olarak tanımlamıştır (Alogan, 2004: 126).

Yoksulluk genel olarak çok boyutlu bir sorun olduğundan, çoğu zaman eğitimsizlik, iş hayatındaki başarıyı belirleyen becerilerden yoksun olma, toplumda herhangi bir azınlık mensubu olma, bedensel veya zihinsel özürülük, aile ve çevrede karşılaşılan sorunlarla yakından bağlantılıdır. Yoksullukla mücadele yöntemleri de eşit hakların ötesinde bireye veya sosyal bir gruba özel yöntemler gerektirmektedir. Özel durumların özel yöntemler gerekiyor olması, bireylerin toplumda ikinci sınıf vatandaş konumuna düşmelerini de önleme açısından önemlidir (Buğra, 2005: 9).

Bir bireyi kendinden farklı ihtiyaçları olan diğer bir bireyin acılarına duyarlı kılan empati duygusudur. Yoksullukla mücadele, kişisel yardımseverlik eğilimleri ile sınırlı kalmamalıdır. Öyle olduğu sürece başkasının merhamet duygusuna bağımlı ikinci bir sınıf oluşturma tehlikesi mevcut olacaktır. Bunu önlemenin yolu ise, hak kavramının yüklediği sorumluluk bilinci resmi kurumlarda uygulama alanı bulmalıdır.

Türkiye’ de ise kültürden kaynaklanan yardımsever eğilimler, yoksullukla mücadele yöntemleri içerisinde sık sık görülmektedir. Hatta faaliyetleriyle ilgisi olmayan birçok kuruluşta hayırseverlik eğilimi yüklenmektedir. Yoksulluk sorununa, “hak” sorumluluğunda yaklaşmaya çalışan kuruluşlar, yardımsever kimliğinden uzak sosyal politika bağlamında çalışmalar yapmalıdırlar.

1.4 Sosyal Yardım ve Yoksulluk İlişkisi

Yoksulluk sorunu ile işsizlik arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Yoksul olarak tanımlanan kitleye baktığımızda, bu kişilerin genellikle işgücü piyasasıyla düzenli bir ilişki içerisinde olmadıkları görülmüştür. Yoksulların işsizlik ya da eksik istihdam gibi istihdam sorunlarıyla karşı karşıyadırlar. Dolayısıyla işsizliğin var olduğu bir toplumda yoksulluğun varlığı kaçınılmazdır. Aslında bu ilişkinin tersi de geçerlidir. Yoksulluğun işsizliği beslediği de söylenebilir. İşsizliğin özellikle yoksul kesimler

arasında artması sadece onları değil tüm toplumu etkileyecek olumsuz sonuçların doğmasına neden olmaktadır (Kobak, 2006: 65).

Yoksullukla m¼cadelede istihdam politikaları büyük önem arz etmektedir. Ancak yoksulluğu gidermek için bu yeterli olmamaktadır. İşsizlik oranlarını azaltmak yerine, işsizleri maddi açıdan destekleyerek (işsizlik sigortası ve işsizlik yardımları) işsizliğin neden olabileceği bireysel ve toplumsal zararları en aza indirmeyi hedefleyen “pasif politikalar” bu sorunun çözümünde kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra, eğitim yardımları, mesleki eğitim programları, bireyleri iş piyasası hakkında bilgilendirme, işe yerleştirme gibi faaliyetleri içeren “aktif politikalar” da bu sürecin süresini azaltmada etkili olmaktadır (Kobak, 2006: 65).

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK ÇÖZÜMÜ KAPSAMINDA: SOSYAL YARDIM POLİTİKASI

2.1 Sosyal Yardım

Devlet, toplumda beliren eşitsizliği önlemek (yoksulluk önleyici) için sosyal politikalarını uygularken çeşitli yöntemler kullanmaktadır. Bu yöntemlerden birisi de kurumsal düzenlemelerdir. Düzenlemeler arasında sosyal güvenlik bünyesinde bulunan sigortalardan yararlanılmaktadır. Sosyal güvenlik sistemi aslında, yoksulluk ve insanların maddi yönden geleceklerinden emin olamama korkusunu önleyici bir kurumlaşmadır. Dolayısıyla sosyal politikanın da en önemli konusunu oluşturmaktadır (<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/stoveyoksulluk.htm>).

Sosyal yardım, sosyal sigorta ve devlet tarafından bakılma sosyal güvenliğin yöntemleri olarak görülmektedir. Bu yöntemlerden biri olan sosyal yardım, sosyal güvenliğin sağlanmasında yararlanılan en eski yöntemdir (Kobak, 2006: 63).

Sosyal yardım, sanayileşme dönemi sonucu oluşan üründür. Sanayileşme döneminde, özellikle gelirin yeniden dağıtım sürecinde önem kazanmıştır. Ancak bu süreçte sosyal yardıma bakış açısında değişiklik olmuştur. Sanayi Devrimi'nin ilk yıllarında yoksulluğun daha çok bireyden kaynaklandığı görüşü yerini, çevresel ve toplumsal etmenlerin de etkili olabileceği bir anlayışa bırakmıştır (Karataş, 1999: 42). Sosyal yardımların amacı, toplumda sosyal dışlanmayı azaltma yolunda yapabilecek hiçbir şeyi olmayanların mümkün olduğunca aşırı yoksulluğunu engellemektir (OECD, 1998: 10).

Geçmişten günümüze sosyal yardım hep var olmuştur. Fakat çeşitli kavramlarla karşımıza çıkmıştır. Bunlardan bazıları ise şunlardır:

Yazgan' dan (1992) aktaran Taşçı; “*Amme Yardımı*” nı, devlet bütçesi veya özel vergilerle finanse edilen, sosyal sigortanın açıklarını kapatıcı ve ihtiyaç sahiplerini yoksulluktan kurtarma amacı güden müessese olarak tanımlamaktadır. Duru' dan

(1939) aktaran Taşçı; “*İçtimai Muavenet*” i; hayır, sadaka, merhamet ve şefkat gibi güdülerle yardım amacı taşıyan, sonuç olarak da sevap elde etme niyeti taşıyan bir kavram olarak belirtmiştir (2010: 38) . Sosyal yardımla bağdaştırılan diğer bir kavram ise “*İvaz*” dır. İvaz, sosyal güvenlik kurumlarınca, toplumda sosyal riske uğrayanlar için karşılıksız veya çok düşük ücretle sağlık hizmeti gibi hizmetlerin sağlandığı sosyal harcamalar şeklinde de olabilmektedir (<http://www.enfal.de/sosyalbilimler/s/054.htm>).

Yoksullukla mücadele kapsamında, yoksullara uygulanan sosyal yardımlar köklü bir geçmişe sahiptir. Sosyal yardım uygulamalarının devlet kapsamında yürütülmeye başlandığı ana kadar, dünyada tüm toplumlarda birçok yardımlaşma çeşidine rastlanmıştır. Günümüzde bile, geçmişteki geleneksel yardımlaşma uygulamaları, birçok toplumda ilk hali kadar olmasa da önemini korumaktadır. Akrabalık, komşuluk ilişkilerinin veya dini kural gereği olarak yapılan sosyal yardımlar bu kapsamda yer almaktadır. Günümüzde ise, sosyal yardımların en kapsamlı uygulamasını devlet yardımları oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra ulusal veya uluslararası sivil toplum kuruluşları da sosyal yardım konusunda önemli görevler üstlenmiştir (Kaya, 2009: 31).

Yoksulluğun ortadan kaldırılması için verilen mücadelede sosyal yardımlar, makro ölçekli değildir. Ancak mikro ölçüde en sık uygulanan bir yöntemdir (Kaya, 2009: 28).

Yoksullukla mücadele politikaları içerisinde sosyal yardımların rolü ele alındığında, bu tür yardımlar yoksulluğu ortadan kaldırılmasına yönelik değildir. Sadece geçici olarak muhtaçlık durumunu gidermeye yöneliktir. Sosyal yardım faaliyeti ile yoksul bireylerin ihtiyaçları giderilerek yaşamlarını sürdürmelerine destek olunmaktadır. Çünkü yoksulların orta ve uzun dönemli politikalarla ortadan kaldırılması mümkün olan yoksullukla mücadele politikalarının sonuçlarını bekleyecek zamanları yoktur. Beslenme, barınma, giyinme gibi temel ihtiyaçların acil olarak karşılanması gerekir. Buna göre, sosyal yardımlar yoksul bireylere kısa vadede sağlanan en büyük destekçidir. Üstelik her toplumda engellilik, yaşlılık vb. sebeplerle uzun süre veya sürekli olarak sosyal yardıma ihtiyaç duyan bireylerin bulunduğu bir gerçektir. Bu

özelliğiyle de sosyal yardımlar ömür boyu sürebilmektedir (Aile Ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 29).

“Sosyal yardım” kavramının yoksulluk kavramında olduğu gibi evrensel bir tanımı yoktur. Bu kavram her ülkenin kendi yoksulluk profiline göre değişmektedir.

Sosyal yardımlar, yoksulluk içinde bulunan kişilerin yaşamsal ihtiyaçlarının giderilmesinde en büyük destekçisidir. Çünkü yoksulların, uzun süreli makro düzeydeki yoksullukla mücadele sonuçlarını bekleme durumları yoktur. Onların insanca yaşamak için, beslenme, giyinme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılama zorunluluğu vardır. Sosyal yardımlar ise, temel ihtiyaçların giderilmesinde en hızlı ve etkili yöntemdir (Kaya, 2009: 28).

Sosyal yardımlar; “geçinme güçlüğü içinde olan” ve “toplumdan dışlanma tehlikesiyle karşılaşan kişilerin” yaşamlarının güvence altına alınması konusunda, kamu sorumluluğu ilkelerinin kabul edilmesinden doğmuştur. Sosyal yardımlar genellikle vergiler ile finanse edilmektedir. Herhangi bir karşılığın söz konusu olmadığı ihtiyaç içinde bulunan kişileri kapsamaktadır. Sosyal yardımlar, sadece devlet ya da kamu kurumlarınca yasal yetki ve görev verilmiş gönüllü kuruluşlar tarafından yapılmaktadır. Yararlanan kişinin herhangi bir mali katkısı söz konusu değildir (Kaya, 2009: 26).

Sosyal yardım, bazı yazarlar tarafından bir sosyal güvenlik tekniği, bazı yazarlarca da bir sosyal güvenlik yöntemi olarak ele alınmaktadır. Özellikle de, sosyal güvenliğin ana dallarından biri olduğu üzerinde durulmaktadır. Sosyal yardımlara aynı zamanda “primsiz sosyal güvenlik rejimi” de denilmektedir. Çünkü yardımdan faydalanan bireyden herhangi bir katkı söz konusu değildir (Tuncay, 2000).

Sosyal yardım, temel ihtiyaçlarını karşılayabilme olanaklarından yoksun olanlara yönelik yapılan bir sosyal güvenlik yöntemi ve sosyal hizmet alanıdır (SYDGM, 2006; Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 28). Sosyal yardımlar, muhtaçlık tespitine göre yoksullara karşılıksız olarak verilmektedir. Yoksullukla mücadeleyi amaçlayan ayni veya nakdi yardımlardır. Başka bir tanıma göre ise; sosyal yardımlar, asgari düzeyde dahi kendisini ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri geçindirme olanağından mahrum kalmış bireylere, muhtaçlık tespitine ve

kontrolüne dayalı olarak yapılan ve onları kendilerine yeterli duruma getirme amacı taşıyan aynı ve nakdi nitelikteki geçici veya süreli, sistemli ve düzenli karşılıksız yardımlardır (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 38).

Sosyal yardımın temelinde, insanın insanca yaşaması ve insanın en değerli varlık olduğu değerlerine dayanan insanı koruma çabası bulunmaktadır. Sosyal yardımlar ile kişinin varlığı güvence altına alınmaktadır. Buna karşılık, sosyal yardımlar sadece bireylerin korunmasını değil, aynı zamanda onları kendilerine yeterli duruma getirmek amacı gütmektedir (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 29).

Sosyal yardım kavramının ortaya çıkardığı temel unsurlar şunlardır:

- Sosyal yardım, temel olarak sosyal güvenlik hizmetlerinin yerine getirilmesinde kullanılan bir yöntemdir.
- Sosyal yardım, aynı zamanda sosyal hizmetler kapsamında bir uygulama alanı ve hizmet şeklidir.
- Sosyal yardımlarda, ilgililer finansmanın prim esaslı olmaksızın ihtiyaçları karşılıksız olarak gidermektedir.
- Sosyal yardımlar, sosyal güvenlik bakımından kanun ile düzenlenmiştir. Resmi veya yarı resmi nitelik taşıyan kuruluşlar tarafından yürütüldüğü zaman sosyal güvenlik hizmeti olmuştur.
- Sosyal yardımlar, nakdi sosyal gelirler olarak sunulabilmenin yanı sıra aynı yardımlar ve bakım, tedavi, rehabilite etme, yetiştirme gibi hizmet yönlü de sunulabilmektedir.
- Sosyal yardımlar, kişilerin ihtiyaç durumunu ve kontrolünü dikkate alarak ihtiyaç türleri ve şiddet ölçüsünü belirleyerek sağlamaktadır.
- Sosyal yardımlar, kişilerin kısa sürede kendi kendilerine yeterli hale gelmesini amaçlamaktadır (Çengelci, 1993: 9-10).

Devlet Planlama Teşkilatı en açık tanımı yaparak sosyal yardımlar, yerel ölçüler içinde asgari seviyede dahi kendisini ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri geçindirme olanağından kendi ellerinde olmayan nedenlerden dolayı yoksun kalmış kişilere yapılmaktadır. Resmi kuruluşlar veya kanunların verdiği yetkiye dayanarak yarı resmi veya gönüllü kuruluşlarca muhtaçlık tespitine ve kontrolüne dayalı olarak yapılan

yardımlardır. Kişilerin en kısa sürede kendi kendilerine yeterli hale gelmesini amaçlayan, parasal ve nesnel sosyal gelirden oluşan bir sosyal güvenlik yöntemi ve sosyal hizmet alanı olarak tanımlamıştır (DPT- ÖİK:681, 2007: 2).

2.2 Yoksulluğu Belirleyici ve Sosyal Yardımı Gerekli Kılan Etkenler

Yoksulluk her geçen gün tüm dünyada sınır tanımaksızın artma eğilimindedir. Bugün gelişmiş ülkelerde dahi yoksul ailelerin varlığından bahsetmek mümkündür. Ancak bu ülkelerde sosyal devlet anlayışı, ileri boyutta olduğundan ve sosyal politika araçları etkin bir şekilde uygulandığından, yoksul ailelerin daha da yoksullaşmasının önüne geçilmektedir. Hem kendilerine hem de bakmakla yükümlü oldukları aile fertlerine, sosyal yönden kabul edilebilir asgari seviyede bir yaşam standardı yakalama fırsatı verilmektedir (Altay, 2005:164).

Gelişmiş ülkelerdeki merkezi ve yerel kamu yönetimleri uyguladıkları farklı sosyal politikalar ile büyüme eğilimindeki yoksulluğu kontrol etmede önemli rol üstlenmişlerdir. Bu yönetimlerin uyguladıkları tüm sosyal yardım programları aslında siyasi iradenin uygun bulduğu yöntemlerdir (Buğra, 2005: 9). Sosyal yardımların içeriğinin belirlenmesi ve bu yardımların gerekli olduğuna ilişkin çeşitli fikirler ileri sürülmüştür (Güneş, 2012: 157).

Dünya’da 1,2 milyar insan günde 1 dolardan az gelire sahipken, dünya nüfusunun neredeyse yarısı günlük 2 dolardan daha az bir gelire geçmektedir. Dolayısıyla dünya nüfusunun yarısının gıda, içme suyu, eğitim, istihdam ve sağlık olanaklarından yeteri kadar yararlanmamaktadır (Öztürk ve Çetin, 2009: 2668).

Yoksulluğun nedenlerine ilişkin görüşleri araştıran çalışmalar, bu görüşlerin ülkeden ülkeye göre değiştiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra ülke içinde gelir düzeyi, eğitim seviyesi, dini inanç, ırk, yaş, dünya görüşü, yerleşim yeri ve gelişmişlik düzeyi gibi parametrelere göre farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır (Şenses, 2006: 146).

Yoksulluğun, birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de önlenmesi ve etkilerinin en aza indirilmesi için geliştirilen uygulamalar mevcuttur. Bunların başında, sosyal yardım uygulamaları gelmektedir. Sosyal yardımlar, sosyal refah devleti anlayışı

içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde yoksulluk; insani yoksulluğun oluşumunda belirleyici faktör olması sebebiyle sosyal hizmetlerin odaklandığı temel sorundur. Dolayısıyla sosyal yardım hizmetleri, yoksulluğun belirleyici olduğu bir alanda hizmet üretmek durumundadır (Yılmaz, 2009: 41-42).

Yoksulluğu ortadan kaldıracabilecek mekanizmaların veya uygulama biçimlerin neler olacağı akla gelmektedir. Yoksulluğun ortadan kaldırmak için verilen mücadelede sosyal yardımlar makro ölçüde etkili bir araç olmasa da mikro ölçüde en sık kullanılan bir yöntemdir (Kaya, 2009: 29).

Yoksulluğun oluşmasına etkide bulunan etmenler, aynı zamanda oluşan yoksullukla da beslenerek derinleşmektedir. Örneğin kişi eğitim hizmetlerine ulaşamama nedeniyle işsiz kalarak veya düşük gelir elde ederek yoksul duruma düşmektedir. Bu durumda yaşanan yoksulluk problemi kişinin ve hanesindeki çocuklarının eğitim hizmetine ulaşımını engelleyerek eğitim problemini yaygınlaştırmaktadır. Benzer şekilde fiziksel sağlık sorunları yaşayan birey, çalışma imkânı kısıtlandığı için yoksulluk sorunu ile karşılaşmaktadır. Yoksulluğun neden olduğu bu mahrumiyet yüzünden, fiziksel sağlık sorunları derinleşebileceği gibi ruhsal sağlık problemlerini de beraberinde getirecektir (Özgenç, 2013: 47).

Sosyal riskler karşısında çözümler üretmesi beklenen “Sosyal devlet” yaklaşımında “yurttaşlık” kimliği; sosyal yardım almaya hak kazanmanın tek koşulu olmuştur. Ayrıca elde edilen gelirden, yurttaşın sisteme yaptığı katkıdan ya da onun mesleki konumundan önemli ölçüde bağımsızdır. Sosyal yardımlar toplumun tüm kesimlerindeki ihtiyaç sahiplerini bir sosyal yurttaş olarak kabul ettiğinden, tek başına toplumu bütünleştirici bir özelliğinin bulunduğu söylenmektedir (Metin, 2011: 181).

Bu bilgiler ışığında; toplum içerisinde ekonomik ve sosyal olarak geride kalmış yoksulların durumlarının iyileştirilmesi için bir ülkenin tamamen gelişmesi ve kalkınması beklenmeyecektir. Sosyal yardımların bir kaldıraç olarak hem bireysel hem de sosyal açıdan sürdürülmesinin önemi büyüktür. Bu açıdan sosyal yardımların bir ihtiyaç alanını doldurduğu ve acil ihtiyaçlara belli oranda cevap verdiği genel olarak kabul edilmektedir.

Literatürde sosyal yardımların iki önemli amacından bahsedilmektedir. En önemlisi; bu yardımlardan başka hiçbir gelir kaynağı olmayan yoksulları yüksek düzeye ulaşan ekonomik ve sosyal zorlukların risklerinden korumaktır. Yardımların ikinci amacı ise; sosyal olarak sınırda olma ve dışlanmaya engel olmaktır (Yılmaz, 2009: 42).

Sosyal yardımlar, toplumda oluşan yasal boşlukların meydana getirdiği sıkıntıları, özellikle de suç, ruhsal hastalıklar ve sosyal çözülmeyi engelleyen bir role sahiptirler. Bu yüzden uygulanmasında bazen zorunluluk bulunduğu bile ileri sürülebilir. Bunun yanı sıra sosyal yardımlar; sosyal kontrolün sağlanması, vatandaşlık bilincinin oluşması, toplumsal ve milli aidiyetin gelişmesinde de önemli rol oynamaktadır. Özellikle yoksullara yapılan yardımlar ve yoksulluk ile ilgili sosyal hizmet çalışmaları, kentin yoksul bölgelerinde sosyal ve siyasi bütünleşmeyi sağlamada önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (Yaşar ve Açıköz, 2011: 409). Dolayısıyla sosyal yardımlar ile belirli bir gelir seviyesinin altında bulunanlara sağlanan ek gelir desteği yoksulların daha istikrarlı yaşamalarına, geleceğe güven ve ümitle bakmalarına yardım etmektedir (Buğra, Keyder, 2002: 87-90).

AB ülkeleri ve ABD’de yoksulluğu azaltmaya yönelik programlara bakıldığında ise iki farklı yaklaşım göze çarpmaktadır. ABD’de yoksulluk, devletin sorumluluk alanı dışında tutulmaktadır. Yoksullukla mücadele daha çok hayırsever bireyler ve kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. Hayırseverlik faaliyetleri karşılığında büyük vergi indirimleri kazanan bireyler ve onların bağış yaptığı kuruluşlar ana aktörlerdir (Buğra, 2005: 8).

AB ülkelerinde ise yoksulluğun azaltılması konusu, sosyal dışlanma ile mücadele ve sosyal içerme kavramları ile birlikte ele alınmaktadır. Bu çerçevede, hem gelir düzeyi toplum ortalamasının altında olduğu için hem de dini inancı, cinsiyeti, eğitim durumu, fiziksel ya da zihinsel engellerinden dolayı toplumdan dışlanan bireylerin durumları ele alınmaktadır. Bunu da kurumsal düzenlemelerle çözmeye yönelik politikalar uygulamaktadırlar. Devletler, yoksullukla mücadele alanında ana aktörlerdir ve uygulanan programlar siyasi irade ile ortaya çıkmaktadır (Buğra, 2005: 9).

Sosyal yardımlar, sosyal politikaları belirleme sorumluluğu taşıdığı için öncelikle sosyal güvenlik sisteminin açıklarını kapatıcı ve tamamlayıcı bir kavram olarak görülmektedir. Bu yüzden ilk olarak sosyal güvenlik kurumları dışında kalan ve muhtaç durumdaki kişilere yönelik tasarlanmaktadır (Koray, 2000: 275). Sosyal yardımlar, bu kesimlere yönelik bir program olarak ya doğrudan kamu kaynaklarından finanse edilmekte ya da sosyal yardımın algılanış biçimine göre gönüllülük esasını gözetilerek yürütülmektedir (Metin, 2011: 184).

Sosyal yardımların birinci rolü, yoksulların muhtaçlık koşulları ortadan kalkıncaya ve yardım almadan kendi başlarına ihtiyaçlarını karşılayabilecek duruma gelinceye kadar gelir güvencelerini sağlamasıdır. Bu rolün en çok benimsenme sebebi, insanın en değerli varlık olarak kabul edilmesidir. Bu nedenle hak ettiği gibi yaşamını en güzel şekilde sürdürebilmesi gerektiğidir. Sosyal yardımlar ihtiyaç sahibi insanların içerisinde bulunduğu durumu atlatılabilmeleri için dinlenme fırsatı sağlamaktadır. Bu süre zarfında kendilerini yetiştirme veya düşünme zamanı tanımaktadır.

Sosyal yardımlar yoksulluk içinde hapsolmuş kişilerin yaşamsal ihtiyaçlarının giderilmesindeki en büyük destekçidir. Yoksulların yoksullukla mücadele beklemeye tahammülleri yoktur. Çünkü beslenme, sağlık veya eğitim gibi ihtiyaçların hemen karşılanması gerekmektedir. Sosyal yardımlar buna benzer temel insani ihtiyaçların giderilmesinde en hızlı ve etkili yöntemi sunmaktadır (DPT- ÖİK: 681, 2007: 2-15). Sosyal yardım ile herhangi bir gelir güvencesi olmayan veya yaşamını idame ettirmeye yetecek kadar gelire sahip olmayan muhtaç-yoksul bireyler desteklenmektedir. Böylece, yoksulların yaşamlarını insanca sürdürebilmeleri yönünde katkı sağlamaktadır (İkizoğlu, 2002: 86).

Sosyal yardımlar özellikle bazı kritik dönemlerde (doğal afet, ekonomik kriz, vb.) mağdur olanlara destek sağlama fonksiyonuna da sahiptir. Bu durumlarda, insanların düşünme veya şok hallerine ihtiyaçlarını gideremeden kaynaklanan sorunlar eklenince bireyler olayları içinden çıkılmaz bir durum olarak algılamaktadır. Ancak yapılan sosyal yardımların bireyleri yoksulluk psikolojisinden kısa süreli de olsa kurtarması, ruh sağlığına büyük katkı sağlamıştır (DPT, ÖİK: 681, 2007).

Sosyal yardımların gerekçelerini ve gerekliliğini, hem ekonomik hem de sosyo-psikolojik nedenlere dayandırmak mümkündür. Sosyal yardım, sosyal güvenlik sisteminde oluşabilecek sıkıntıları/açıkları gidermesi veya tamamlaması açısından, kaynakların kullanımında tasarrufa imkân vermesi bakımından ve psiko-sosyal ve diğer faydaları yönünden önemli bir işlev görmektedir.

Sosyal yardımın, sosyal güvenlik uygulamalarının açıklarını kapatıcı yani sosyal güvenliğin eksiklerini tamamlayıcı bir işlevi olması sosyal yardımı önemli kılan gerekçelerden biridir. Sosyal yardımlarla, sosyal sigorta içinde oluşabilecek problemlerden kaynaklanan boşlukların tamamlanması ve eksikliklerin giderilmesi söz konusudur (Taşçı, 2008: 8).

Sosyal yardımların özellikle kişilerin özel dünyasına (psikolojik dünyasına/ruh haline) sağlamış olduğu katkı dikkat çekicidir. Sosyal yardım alan kişilerin, kısa süreli de olsa “muhtaçlık” psikolojisinden kurtulabilmeleri, ruh sağlığına olumlu açıdan önemli katkı sağlamıştır (İkizoğlu, 2000: 29). Böylece, sosyal yardım alan kişinin, kısa vadeli de olsa kendi başına yeterli olabilmesi, buna bağlı olarak psiko-sosyal anlamda da desteklendiği görülmüştür.

Sosyal yardımlar, yerleşik sosyal güvenlik sisteminin daha da olgunlaşmasını sağlamıştır. Bu yönde sosyal yardım, var olan sosyal güvenlik sistemini daha da pekiştirici bir etki meydana getirmiştir (Taşçı, 2008: 8).

2.2.1 Ekonomik Etkenler

2.2.1.1 Artan Gelir Dağılımı Adaletsizliği

Kalkınma ekonomistlerinin gelişen ülkeler açısından üzerinde çok fazla durdukları konular eşitsizlikten ziyade büyüme ve yoksulluğun azaltılmasıdır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra eşitsizlik; gelir ve sermayenin daha fazla tasarruf eden ve yatırım yapan zenginlerin elinde birikmesine sebep olmuştur. Bu durum da, bireylerin daha fazla çalışma, daha yaratıcı çalışmasına neden olarak büyümeyi sağlamıştır. Günümüzde eşitsizliğe bu kadar olumlu bakılmamaktadır.

Gelir dağılımı, gelir eşitsizlikleri ile sosyal ve ekonomik kurumlar arasında nasıl bir ilişki olduğunu, zengin ve yoksul arasındaki gelir farklılığının zaman içindeki değişimini göstermektedir. Gelir dağılımı bunun yanı sıra, gelir eşitsizliğindeki değişikliklerin servet, sermaye birikimi ve büyüme üzerindeki etkileri ve kaynak dağılımını ortaya koymaktadır (DPT, 2001: 3).

Toplum içinde sosyal huzur ve barışın sağlanmasında gelir dağılımındaki adaletin önemi büyüktür. Gelirin adil paylaşımı, toplumda farklı sınıflardaki bireyler arasında ekonomi, refah ve siyasi güç açısından bir denge oluşturmaktadır (Vural ve Aktan, 2002: 3).

Birleşmiş Milletler Üniversitesi'nin (2006) (Gelişme Ekonomisi Araştırmaları Dünya Enstitüsü) yapmış olduğu "Dünya Hane Halkı Servet Araştırması" sonuçlarına göre en zengin % 2'lik kesim dünya servetinin yarıdan fazlasına sahip konumdadır. Bu araştırma, en zengin % 1'lik kesimin dünya servetinin % 40'ının ellerinde olduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre servetin (mali varlıklar, toprak, binalar ve diğer maddi varlıklar-borçlar) ülkeler arasındaki dağılımında da büyük adaletsizlikler söz konusudur. Servet büyük oranda Kuzey Amerika, Avrupa ve Zengin Asya Pasifik ülkelerinde yoğunlaşmaktadır. Bu ülkelerdeki insanlar dünya servetinin yaklaşık % 90'ına sahiptirler. Araştırmanın ortaya çıkardığı diğer bir sonuç ise, servet dağılımının ülkeler içinde de eşitsiz olduğudur. Araştırma, tüm dünya ülkeleri için Gini değerini % 89 gibi yüksek bir değer bulmuştur (Coşkun ve Tireli, 2008: 4). (<http://www.vergidunyasi.com.tr/dergiler.php?id=4547>).

Tablo 2: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar, 2013-2014

Yüzde 20'lik Fert Grupları	2013	2014
Toplam	100,0	100,0
İlk Yüzde 20 (En Düşük)	6,1	6,2
İkinci Yüzde 20	10,7	10,9
Üçüncü Yüzde 20	15,2	15,3
Dördüncü Yüzde 20	21,4	21,7
Son Yüzde 20 (En Yüksek)	46,6	45,9
P80/P20 Oranı	7,7	7,4
Gini Katsayısı	0,400	0,391

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2014”, 2015.

Tablo 2’ den de görüldüğü üzere; Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre, en yüksek gelire sahip yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay, bir önceki seneye oranla 0,7 puan düşüş göstererek % 45,9 olmuştur. En düşük gelire sahip yüzde 20' lik grubun payı ise 0,1 puan artış göstererek % 6,2 yükselmiştir. Toplumda % 20' lik en zengin kısmı oluşturan grubun geliri, en yoksul % 20'nin gelirine oranı şeklinde hesaplanan P80/P20 oranı ise 2014 yılında 7,7'den 7,4'e gerilemiştir.

Gelir dağılımı eşitsizliği ölçütü olan Gini katsayısı, sifıra yaklaştığında gelir dağılımında eşitliği, 1'e yaklaştığında ise eşitlikte bozulmayı ifade etmektedir. 2014 yılı

verilerine göre, Gini katsayısı 2013 yılına oranla 0,009 puan düşüş ile 0,391 olarak tahmin edilmiştir. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin % 50'sinin dikkate alınarak hesaplandığı yoksulluk sınırı, 2014 yılı yoksulluk oranını % 15 olarak vermiştir (TÜİK, 2015).

Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların raporları ülkeler arası ve ülkeler içindeki eşitsizliğin yalnızca gelir veya servetle sınırlı olmadığını söylemektedir. Raporlar, tüm kaynakların paylaşımı (sağlık, eğitim vb.) ve imkânlarla (teknoloji, bilişim vb.) erişimde de büyük adaletsizliklerin olduğunu göstermektedir.

Kuznets Hipotezine göre, büyüme sürecinde gelir dağılımı eşitsizliği önce artmaktadır. Ancak belirli bir kişi başına gelir düzeyine erişildikten sonra azalmaktadır. Fields ise, büyüme ile eşitsizlik arasında sistemli bir ilişkinin bulunmadığını ileri sürmüştür. Yani büyüme sürecinde gelir dağılımı eşitsizliğinin azalabileceği gibi artabileceği durumunun da var olduğu sonucuna varmıştır. Dolayısıyla büyüme sürecinde, yoksulluk oranının düşme olasılığının yanında artabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır (Şenses, 2006: 150).

Son elli yıldır gelir artışı eğilimi ülkeler arasında farklılıklar göstermektedir. Bunun bir sonucu olarak da ülkeler arası farklılıklar değişmektedir. Gelir artışı seviyesinde bazı ülkelerin performansı artmakta bazılarında ise azalmaktadır. Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki görece gelir farkı, son kırk yılında bir azalma göstermesine veya en azından aynı kalmasına rağmen kişi başına düşen gelir farkı mutlak anlamda artış göstermiştir. En yüksek büyümeye sahip Doğu Asya ve Pasifik ülkelerinde bile OECD ülkeleri ile arasındaki fark 1960'da 6.000 USD iken fark 1998 yılında 13.000 USD' ye çıktı (1985 satın alma gücü paritesine göre) (UNDP, 2001). Tüm dünyada kişi başı milli gelir ortalama 8.883\$ iken, bu rakam OECD ülkelerinde ortalama 27.751 USD' dir. Dünyanın en yoksul bölgesi olan Aşağı Sahra Afrika'sında ise sadece 1.946 USD' dir (UNDP, 2006: 286).

Eşitsizlik, piyasa ve politika başarısızlıklarının (policy failures) etkisini artırarak yoksullukla mücadele politikalarını olumsuz etkilemektedir. Bu durum, iyi işlemeyen

piyasa ve kurumlara sahip ülkeler için eşitsizliği daha da önemli ve kaçınılması güç bir problem haline getirmektedir. Ekonomik büyümenin söz konusu olduğu ve yoksul insanların da bu büyümeden oransal olarak faydalandıkları toplumlarda eşitsizlik azalacaktır. Yani büyüme oranıyla paralel olarak eşitsizliğin giderildiği (yoksulluğun dikkate alındığı) ülkelerde yoksulluğu azaltma çabaları da görece düşük kalacaktır. Aksine, gelirin eşitsiz dağıtılarak üst gruplarda yoğunlaşması, kamu politikalarının uygulanmasını da etkilemektedir (UNDP, 2001: 17).

2.2.1.2 İşsizlik Riski ve Yoksulluk Çıkmazı

Yoksul olarak tanımlanan kişilere bakıldığında, bu kişilerin çoğunlukla işgücü piyasası ile düzenli bir ilişki içerisinde olmadıkları, işsiz veya eksik istihdam gibi istihdam sorunlarıyla karşı karşıya oldukları görülmektedir (Gündoğan, 2003: 161).

İşsizlik olgusu, yoksulluğun hem sebebi hem de sonucu olarak gösterilmektedir. Başka bir yerden gelir elde etme imkânı bulunmayan işsiz kişiler yoksulluk içerisindeyler. Bu durum, yoksulluğun nedeni olarak işsizliği göstermektedir. Bunun yanı sıra ülke içindeki işsizlik artışı, toplam tüketimi negatif yönde etkileyecektir. Dolayısıyla sanayi ve üretim hızı düşecek ve buna bağlı olarak işsizlik yoksulluğun bir sonucu olarak belirecektir (Arpacıoğlu, 2012: 34).

Yoksulluk ve işsizlik birbirleriyle yakından ilişkili iki kavramdır. Bu yüzden yoksullukla mücadele politikalarının büyük bir kısmı yoksullara istihdam olanakları sağlamaya yöneliktir. İşsizliği azaltmak için uygulanan politikalar genel olarak, doğrudan iş yaratma programları, yoksul işgücünün bilgi ve becerisinin geliştirilmesi, istihdam destekleri ve kendi hesabına çalışmanın özendirilmesi şeklinde gruplandırılmıştır (Yıldırım, 2010: 11).

Doğrudan iş yaratma programları ile daha çok kadın ve gençlerin iş deneyimi kazanmasına yönelik olarak iş imkânlarının oluşturulması öngörülmektedir (Biçerli, 2003: 460). Yoksul işgücünün, bilgi ve becerisinin geliştirilmesi de imkânsızlıklar dâhilindedir. Bu yüzden, gerekli eğitimi alamayan ve bu sebeple nitelikli işlerde çalışmak için gerekli alt yapıyı oluşturamayan kişilere yönelik, onların bilgi ve

becerilerini artırmak için uygulamaya konulan programları kapsamaktadır. İstihdam destekleri ise, işsizleri istihdam edecek işverenlerin devlet tarafından desteklenmesi ve onlara farklı imkânların sağlanması olarak açıklanmaktadır (Biçerli, 2003: 461).

İşsizlik, yoksulluğun oluşmasında önemli etkenlerden biridir. Ancak işgücüne katılım yoksulluktan kurtuluş için yeterli bir koşul değildir. Düşük ücret elde eden kişiler, işgücüne katıldıkları halde yoksulluk sorunundan kurtulamamaktadırlar. Düşük ücret, gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemenin yanında, işgücüne katılımı caydırarak da yoksulluğu tetiklemektedir (Akçakaya, 2009: 8). Dolayısıyla tam zamanlı istihdam, yoksulluk riskini önemli ölçüde azaltsa da, tek başına yoksulluğu ortadan kaldıracabilecek bir etmen değildir.

Ayrıca, istihdam olanaklarının çok hızlı gelişmemesi, son yıllarda iş bulmayı da çok zorlaştırmıştır. Bu yüzden, aylık ortalama ücretler çok düşük olmasına rağmen işe giren kişiler kendilerini şanslı hissederek çalışmaktadırlar. Genellikle, kazanılan ücretler mutlak yoksulluk sınırının üstünde olsa da çalışanların büyük çoğunluğu görece olarak yoksuldurlar (Kabaş, 2009: 270).

İşsizlik ile yoksulluk arasındaki korelasyon ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bu değişiklikte, işsizlik sigortası veya işsizlik yardımı gibi çeşitli sübvansiyon uygulamaları önemli rol oynamaktadır.

Gelişmiş Avrupa Birliği ülkelerindeki uygulamalar incelendiğinde, sosyal yardım ve sosyal ödemelerin yüksek olduğu yerlerde işsiz bireyler genellikle yoksulluk sınırının üzerinde yer almaktadır. Ancak görece yoksulluk açısından bakıldığında sosyal güvenlik sistemi gelişmemiş ülkelerde tersine bir durum sergilemektedir (Gündoğan, 2003: 162). Bu durumda ülkelerdeki işsizlik sigortası, yardımın miktarı, yararlanma koşulları ve ödeme süresi, kişilerin veya hanelerin yoksul duruma düşmelerini belirleyen önemli etkenlerden birini oluşturmaktadır.

2.2.1.3 Ekonomik Krizler

Ekonomik kriz, ekonomide aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların makro ve mikro açıdan ülke ekonomisini derinden etkileyecek sonuçlar olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik krizlerin etkileri, ülkelerin özelliklerine göre farklı türlerde de ortaya çıkabilmektedir. Üretimde hızlı bir daralma, fiyatlar genel seviyesinde

ani düşüş, iflaslar, işsizlik oranında ani bir yükseliş, ücretlerde gerileme ile finansal piyasalarda çöküş ve resesyon ekonomik krizlerin temel göstergelerindendir (Yılmaz, 2006: 23).

Ekonomik krizler, negatif büyüme oranlarının etkisiyle kişi başına milli gelirin hızla düşmesine ve buna bağlı olarak da yoksulluğun artmasına neden olmaktadır (Yalçın, 2008: 9).

Enflasyonist ortamda fiyatlar genel düzeyinin artışına bağlı olarak reel ücretlerin düşmesi, düşük gelir grubunu önemli ölçüde etkilemektedir. Ücretler düşük gelirli grubun en önemli gelir kaynağı olarak kabul edilmektedir. Ücretlerdeki bu düşüş de yoksullukla yakından ilişkilidir. Bu sebeple; hükümetlerin enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde uyguladıkları enflasyon ile mücadele politikaları, yoksulluk düzeyini azaltıp artmasını belirlemede büyük önem arz etmektedir (Akçakaya, 2009: 24).

2.2.1.4 Vergide Adaletsizlik (Kurumsallaşan Hizmetler)

Sosyal yardım, sosyal güvenlik kapsamında kamu veya özel kurumlar aracılığıyla yürütülmektedir. Özel kurumlarca yapıldığı takdirde sosyal güvenliğin varlığından bahsetmek mümkün olmayabilir. Ancak sosyal yardım, kamu organlarınca yürütüldüğü sürece finansman kaynağını vergiler oluşturacaktır (Dilik, 1980: 81). Bu açıdan incelendiğinde;

Doğrudan vergiler (gelir vergisi, kurumlar vergisi vb.), kazanç üzerinden alınmaktadır. Bu vergiler, vergi mükellefi üzerine düşen vergi yükü başkasına yansıtılamamaktadır. Dolaylı vergiler ise harcama üzerinden alınmakta ve vergi yükü başkasına yansıtılabilmektedir. KDV, ÖTV gibi dolaylı vergilerde, gelir düzeyi ne olursa olsun, vergiye tabi olan mal ve hizmetlerden yararlanan herkes, aynı oranda vergi ödemektedir. Bu yüzden, dolaylı vergilerde yapılacak olan her türlü artış, tüm toplumu özellikle de yoksul kesimi etkileyecektir (Yalçın, 2008: 14).

Toplum içerisinde görece olarak refah seviyesi yüksek olan kesimler, harcamanın yanı sıra gelirinin büyük bir kısmını da tasarrufa ayırmaktadır. Düşük gelirli grubun gelir-tüketim dengesi göz önüne alındığında ise, gelirinin neredeyse tamamının tüketime yönlendirildiği görülmektedir. Dolayısıyla, dolaylı vergilerde yapılan artışlar,

gelirinin büyük bir kısmını tüketime harcayan yoksul kesimin alım gücünü azaltmakta ve yoksulluk seviyesini daha da derinleştirmektedir.

2.2.2 Sosyo-Demografik Etkenler

2.2.2.1 Hızlı Nüfus Artışı

Bir ülkede nüfus artışının çok fazla ve büyümenin de üzerinde olması durumunda, kişilerin toplam milli gelirden aldıkları payı azaltmaktadır. Dolayısıyla artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılama da gittikçe zorlaşmaktadır. Ekonomideki büyümenin nüfus artışıyla aynı hızda ve oranda artmaması durumunda yoksulluk kaçınılmaz olmaktadır (Yılmaz, 2006: 33). Hızlı nüfus artışı, özellikle azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir. Bu durumun söz konusu ülkelerde ise yoksulluk riskini daha da tetiklemektedir.

Dünyanın en az gelişmiş bölgesini oluşturan Güney Sahra ülkelerinde, karşılaşılan kitlesel yoksulluk, çoğu kez, bu bölgedeki hızlı nüfus artışları ile ilişkilendirilmektedir. Nitekim yüksek gelirli ülkelerde yıllık nüfus artış oranı % 0,6 iken düşük gelirli ülkelerde bu oran % 2 seviyelerine kadar çıkmaktadır. Başka bir deyişle, düşük gelirli ülkelerde nüfus artış hızı, refah seviyesi yüksek gelişmiş ülkelerde yaklaşık 3,3 kat daha fazladır (Yılmaz, 2006: 33).

Nüfus, işgücünün önemli bir kaynağını oluşturmaktadır. Aynı zamanda bir üretim faktörü olarak ülke ekonomisi için değerli bir unsurdur. Ancak nüfus artışı ile birlikte, özellikle çalışabilir nüfus ve işgücü talebi arasındaki denge, işgücü talebi aleyhine değişmeye başladığı takdirde ortaya olumsuz sonuçlar çıkmaktadır.

Hızlı nüfus artışı, kalkınmada yavaşlamaya, yoksulluğu artırmaya ve özellikle de kentlerdeki olumsuz yaşam koşullarının oluşmasına sebep olmaktadır. Hızlı nüfus artışı başta toprak olmak üzere, kaynaklar üzerinde büyük bir baskı yaratmaktadır. Bunun yanı sıra gıda talebinin de artmasına yol açarak yoksulluğu artırdığı ileri sürülmektedir (Arpacıoğlu, 2012: 39).

2.2.2.2 Hanehalkı Yapısı

Yoksulluk profilindeki değişikliği belirleyen temel unsurlardan biri de aile yapılarıdır. Zaman içerisinde, bu yapıda meydana gelen değişiklikler ve sosyo-ekonomik değişikliklerin bir yansıması olarak ortaya çıkan yeni hanehalkı türü yoksulluk ile ilişkilendirilmektedir.

Hanehalkı büyüklüğü ile yoksulluk arasında yakın bir ilişkinin söz konusu olduğu söylenmektedir. Ancak, yoksulluk araştırmalarından hareketle hanehalkı büyüklüğü ile yoksulluk arasındaki ilişkiden net bir sonuca ulaşmak mümkün değildir. Yoksulluk İngiltere örneğindeki gibi bazı ölkelerde küçük hanehalklarında, Brezilya ve Malezya gibi ölkelerde ise büyük hanehalklarında daha yoğun görölmektedir (Tsakloglou, 1990: 393).

Tablo 3: Hanehalkı Tipleri, 2012-2013 (%)

Hanehalkı Tipleri	Yıl	
	2012	2013
Toplam	100,0	100,0
Tek Kişilik Hanehalkları	8,6	8,9
Tek Ebeveynli Hanehalkları	8,1	8,2
Çocuklu Çiftlerden Oluşan Hanehalkı	54,0	53,6
Çocuksuz Çiftlerden Oluşan Hanehalkı	15,8	16,2
Üç Kuşaağı İçeren Hanehalkı	13,5	13,1

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu “İstatistiklerle Aile 2014”, 2015.

Tablo 3 incelendiğinde; Hanehalkının yapısı 2012 yılında % 8,6 olan tek kişilik hanehalkı oranı 2013 yılında % 8,9’a yükseldiği, 2012 yılında % 8,1 olan tek ebeveynli hanehalkı oranınının 2013 yılında ise % 8,2’ye çıkararak arttığı gözlenmiştir. Üç kuşaağı içeren geniş hanehalkı oranı ise 2012 yılında %13,5 iken, 2013 yılında %13,1’e düşmüştür.

2015 yılı TÜİK verilerine göre; yoksulluk sınırı altında yaşayan hanehalkı oranı % 22,4'tür. Hanehalkı tipine göre ise yoksulluk oranı incelendiğinde; 2013 yılında tek ebeveynli ve en az bir çocuğu olan hanehalkının % 28,9'u 2013 de hesaplanmış görelî yoksulluk sınırının altında yaşamıştır. Bağımlı çocuğu (25 yaşından küçük, ekonomik bakımdan pasif ve ebeveynlerinden en az biri ile yaşayan kişi) olan hanehalkı yoksulluk oranının (% 27,2) bağımlı çocuğu olmayan hanehalkı yoksulluk oranından (% 7,7) yaklaşık olarak 3,5 kat fazla olduğu saptanmıştır. İki yetişkinli, üç veya daha fazla bağımlı çocuğu olan hanehalkı yoksulluk oranı 2013 yılında %49,6' dır. Tek başına yaşamını devam ettiren 65 ve üstü yaşta olan kişilerin yoksulluk oranı ise 2009 yılında % 15,1 iken 2013 yılında artarak %17,9'a ulaşmıştır. Bu hane tipi ve yaş grubunda olan erkek yoksulluk oranı % 9,1 iken kadınlar için %13,0' dır (TÜİK, 2015).

Hanehalkı yapısı ve yoksulluk arasındaki ilişki değerlendirilirken, daha çok kadının aile reisi olduğu durum üzerinde durulmaktadır. Eğer kadın aile reisi ise, yoksullukla karşı karşıya olma olasılığı, erkeğin aile reisi olduğunda karşılaştığı yoksulluk riskinden daha yüksektir. Ancak kaynakların dağılımında daha eşitlikçi bir görünüm sergileyip gelirlerinin daha büyük bir kısmını alkol, sigara vb. yerine, gıdaya ayırdıkları için daha yüksek bir kişi başına gıda tüketimi düzeyine ulaştılar ve sınırlı kaynaklarına karşın çocukların eğitim, sağlık ve beslenmesine daha çok kaynak ayırdılar (Şenses, 2009:159).

Aile içindeki çocuk sayısının da, hem gelişmiş hem de azgelişmiş ülkelerde yoksullukla yakından ilişkili bir unsur olduğü söylenmektedir. Aile yapısında oluşan değışiklikler ve neticede parçalanmış ailelerdeki çocukların durumu sanayileşmiş ülkelerde en önde gelen yoksulluk nedenlerinden biridir (Şenses, 2014: 159).

2.2.2.3 Eğitim Düzeyi

Yoksulluk ile eğitim birbirleriyle sıkı bir ilişki içerisindedir. Eğitim seviyesi arttıkça, yoksulluktan kurtulma oranı da artmaktadır. Eğitim, beşeri sermayenin güçlenmesine katkıda bulunarak ülke için gerekli olan nitelikli işgücünün oluşmasını sağlamaktadır.

Eğitim, yoksul kişilerin gelir elde etme yeteneklerini ve emeğin mobilitesini arttırmaktadır. Bunun yanı sıra çocukların ve ebeveynlerin sağlıklarını korumalarına yardımcı olmakta, çocuk ölüm oranlarını azaltmakta ve dezavantajlı grupların toplumsal yaşamda ve siyasi sistemde söz sahibi olmalarını sağlamaktadır.

Bireylerin ekonomik koşulları üzerinde, dolayısıyla yoksullukları üzerinde eğitimin belirleyici bir rolü vardır. Bireylerin refah artışını sağlamanın ve yoksulluğu azaltmanın yöntemlerinden birisi, bir yandan eğitimin kalitesini arttırırken, diğer yandan da eğitimini yarıda bırakanların sayısında bir azalma sağlamaktır. Daha iyi eğitime sahip kişilerin yüksek gelir elde etme ihtimali çok daha yüksekken, eğitimin yoksulluğa olumlu katkıda bulunduğu söylenmektedir (Akçakaya, 2009: 14-15).

Tablo 4: Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları, Türkiye

Fert Yoksulluk Oranı (%)			
Eğitim Durumu	2007	2008	2009
Türkiye (Toplam)	17,79	17,11	18,08
6 Yaşından Küçük Fertler	24,52	22,53	24,04
Okur-Yazar Değil veya Bir Okul Bitirmeyen	28,98	30,50	29,84
İlkokul	14,24	13,44	15,34
İlköğretim	19,19	17,20	17,77
Ortaokul ve Orta Dengi Meslek	9,16	8,34	9,76
Lise ve Lise Dengi Meslek	5,88	5,64	5,34
Yüksekokul, Fakülte ve Üstü	0,81	0,71	0,71

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu “2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları”, 2009.

Tablo 4 incelendiğinde; Türkiye’deki toplam fert yoksulluk oranları yıllara göre değişim göstermektedir. 2007 yılında fert yoksulluk oranı % 17,79 iken, 2008 yılında % 17,11’ e düşüş göstermiştir. 2009 yılında ise bir önceki yıla oranla 0,97 artış ile % 18,08 yükselmiştir. Lise ve lise dengi meslek fertlerinin yoksulluk oranında her geçen yıl azalma olduğu gözlenmiştir. Yüksekokul, fakülte ve üstü eğitim gören fertlerin

yoksulluk oranı ise 2007 yılında % 0,81 iken 2008 ve 2009 yıllarında % 0,10 düşüş ile % 0,71'e gerilediği görülmüştür. Dolayısıyla tablo 4' ten hareketle her yıl düzenli artış ve azalış olduğunu söylemek mümkün olmasa da eğitim seviyesi ile yoksulluk arasında paralel bir bağı olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır.

Hanehalkı reisinin eğitim durumu da yoksullukla yakından ilintili bir etmendir. Hanehalkı reisinin eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk oranının genellikle düştüğü gözlemlenmektedir. Çocukların eğitim masraflarının aileleri tarafından karşılandığı dikkate alındığında, düşük gelirli ailelerin çocuklarının en başta önemli bir fırsat eşitsizliği ile karşılaştıkları görülmektedir (Kundu, 1994: 1257; Şenses, 2006: 160).

Hanehalkı fertlerinin cinsiyet durumuna göre yoksulluk oranları incelendiğinde ise genellikle kadınlarda yoksulluk oranının erkeklere oranla fazla olduğu görülmüştür. Ancak her yıl ve eğitim seviyeleri dikkate alındığında genelleme yapmak doğru değildir. Mesela, tablo 5 incelendiğinde; 2007, 2008 ve 2009 yılları içerisinde sadece 2009 yılı ilköğretim seviyesindeki kadın yoksulluk oranı erkek yoksulluk oranından fazladır. Diğer yıllar ve eğitim seviyelerinde ise bu durumun tam tersi söz konusudur.

Tablo 5: Hanehalkı Fertlerinin Cinsiyet Durumuna Göre Yoksulluk Oranları, Türkiye

Fert Yoksulluk Oranı (%)						
Eğitim Durumu	2007		2008		2009	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Türkiye	17,33	18,26	16,70	17,52	17,10	19,03
6 Yaşından Küçük Fertler	24,91	24,10	22,86	22,18	22,87	25,27
Okur-Yazar Değil veya Bir Okul Bitirmeyen	29,13	28,88	30,77	30,31	30,34	29,52
İlkokul	15,87	12,68	15,91	11,22	16,86	13,83
İlköğretim	19,79	18,55	18,67	15,66	17,19	18,39
Ortaokul ve Orta Dengi Meslek	11,06	5,57	9,85	5,78	10,89	7,82
Lise ve Lise Dengi Meslek	7,05	4,09	6,00	5,11	5,71	4,76
Yüksekokul, Fakülte ve Üstü	0,97	0,53	0,88	0,43	0,92	0,40

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu “2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları”, 2009.

Türkiye genelinde hanehalkı fertlerinin cinsiyet durumuna göre yoksulluk oranları tablo 5’te sunulmuştur. Tablo 5 incelendiğinde, genel olarak kadınlar ve erkeklerde varolan yoksulluk oranlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bu analizi 2007-2009 dönemindeki her yıl için yapmak mümkündür. 2009 yılında erkeklerde yoksulluk oranı %17,10 iken; bu oran kadınlarda %19,03’tür. Yoksulluk oranının 2009 yılında kadınlarda yaklaşık 2 puan daha yüksek olduğu görülmektedir.

2.2.2.4 Ayrımcılık

Ayrımcılık, ülkeden ülkeye farklı şekiller alabilen ve toplumun çeşitli kesimlerini etkileyen çok yönlü bir kavramdır. Özellikle ırkçılık, milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, ayrımcılık bazı ülkelerde önemli boyutlara ulaşabildiği gibi ciddi yoksulluk nedeni de olabilmektedir. Ayrımcılık, çoğunlukla farklı kesimler arasında servet edinme, eğitim fırsat ve olanaklarına erişim ve işgücü piyasalarına katılma konusu açısından ele alınmaktadır.

Örneğin, ABD’de işsizlik oranı, farklı azınlık grupları arasında (başta siyah Amerikalıların olduğu), beyaz Amerikalılara oranla çok yüksektir. Özellikle 1970’li yıllardan sonra, beyaz Amerikalılar ile bu azınlık gruplar arasındaki ücret farklılıklarının artması, ırk bazında ayrımcılıkla açıklanmaktadır. Diğer taraftan, siyahlar arasında işgücüne katılma oranlarının (özellikle tek başına yaşayan yoksul siyah kadınlar arasında) düşük olması, araştırmacıların, sosyal yardımların istihdamı caydırıcı rol oynadığı yönündeki düşüncelerini etkilemiştir (Şenses, 2009: 174).

Ayrımcılık mağduru yaşayan kişilere, sosyal yardımlar ve danışmanlık hizmetleri sağlanmaktadır. Bununla birlikte eğitim temelli programların geliştirilmesi de bu kapsamda değerlendirilmektedir (Şahyar Akdemir, 2014: 896).

Yoksulluğun profilini etkileyen önemli unsurlar arasında toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıktan da söz etmek mümkündür. Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık denildiğinde ilk akla gelen ise kadınların maruz kaldığı ayrımcılıktır. Kadınlara karşı ayrımcılık en açık şekilde, uluslararası bir belge olan, “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi” nde (CEDAW) yer almıştır (Bora, 2012: 177).

İnsani Gelişme Endeksi göstergeleri kullanılarak, kadınlar açısından ayrıca değerlendirilmiştir. Değerlendirmesi yapılan toplumsal cinsiyet bazındaki gelişme endeksi, bütün ülkelerdeki İGE’ den düşük çıkmıştır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet bazındaki eşitsizlik neredeyse bütün ülkelerde mevcuttur (Şenses, 2009: 174).

2.2.2.5 Yaşanılan Çevre

Yoksullukla yakından ilişkili olan bir diğer olgu da bireylerin yaşadıkları fiziksel çevredir. Yoksulluk, ülke içerisinde bazı bölgelerde yoğunluk göstermektedir. Bu durumun sebepleri arasında, doğal ve iklimsel koşullar, altyapı, konut ve istihdam olanakları, kamu hizmetlerinin miktar ve kalitesi ve ekonomideki yapısal değişiklikler gibi unsurlar yer almaktadır.

Birçok ülkede yoksulluk oranının, ülke ortalamasının üzerinde veya altında yer aldığı bölge ve yerleşim yerleri mevcuttur. Sanayileşmiş ülkelerde, piyasalara yetersiz erişim, kötü iklim koşulları ve yetersiz kaynaklar gibi doğal koşulların yanı sıra, işgücü

niteliğinin düşüklüğü, altyapı olanaklarının yetersizliği, azınlık ve göçmenlerden oluşan nüfusun yoğunluğu ve suç oranının yüksekliği gibi olumsuz koşulların bir arada bulunduğu yerleşim yerleri bulunmaktadır. İşte yoksulluğun en yoğun olduğu yerleşim yerleri arasında bu zıtlıkları bir arada bulunduran merkezlerdir (Ravallion, 1996, 1338; Şenses, 2006: 179-180).

Yerleşim yerine bağlı olarak değişen yoksulluk olgusu, kır-kent ayrımını da ön plana çıkarmaktadır. Yerleşim yerinin özelliklerine bağlı olarak kırsal kesim yoksulluğu ile kentsel kesim yoksulluğunun nedenleri değişmektedir. Yoksulluk, kırsal alanlarda kentsel yerlere göre daha fazla hissedilmektedir. Çünkü kırsal alanlarda nispi olarak kişi başına gelir düşük, tüketim seçeneği az ve üretim teknolojileri ile iletişimde görece olarak bir geriden takip söz konusudur.

Bölgesel farklılıkların ortaya çıktığı yerlerde, genellikle tarımsal üretimin yoğun olduğu, toprak mülkiyeti ve toprak dağılımının adil olmadığı, ekonomik ve sosyal hizmetlerin yeterince gelişmediği ve sosyal ve fiziki altyapı gelişmemiştir (Yılmaz, 2006: 36-37).

Birçok yoksulluk faktörünün aynı bölgede baş göstermesi, yoksulluğu görünür kılmaya ötesinde o yerleşim yerlerini yoksullukla özdeşleştirmiştir. Kişisel, hanehalkı ve toplumun tüm olumsuz koşulları ile yoksulluk nedenlerinin birlikte yaşandığı ve birbirini etkilenerek güçlenen bu tür yerleşim yerlerinde, yeni ekonomik fırsatların ortaya çıkamaması yoksulluğu sürekli bir hal olmaktan alıkoyamamıştır (Rodriguez ve Melendez, 1992: 4).

2.2.2.6 Göç

Toplumun farklı kesimleri ele alındığında, söz konusu kesimlerin göç edebilme eğilimlerinin ciddi farklılıklar göstermektedir. Bu neticede, yoksulluk ile göç arasında karmaşık bir ilişki olduğu söylenmektedir. Örneğin, yoksulların diğer kesimlere kıyasla mekânsal hareketliliği daha az olmaktadır. Bunun gibi, farklı etnik grupların, işsizlerin ve kendi hesabına çalışanlar gibi değişik kesimlerin göç etme eğilimleri de farklı olmaktadır. Kırdan kente göç sonucu, “kentsel yoksulluğun” oluştuğunu savunan teze göre, kırsal kesimdeki yoksullar düşük gelirleri sonucunda kentlere zorunlu olarak

itilmektedirler. Göçler, kır-kent kazanç farklılıklarının büyüklüğüne bağlı olarak artmakta ve buna bağlı olarak da yoksullaşma süreci ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda kentsel yoksulluk, kırsal yoksulluğun bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu durum hızlı kentleşme süreciyle ilişkilendirilmektedir (Chakrapani ve Mitra, 1995: 380).

Göç ile yoksulluk arasındaki ilişkinin karmaşıklığını destekleyen birçok örnek bulunmaktadır. Afrika ve Bangladeş karşılaştırıldığında, hızlı nüfus artışı toprak üzerinde bir baskı yaratmıştır. Baskı sonucunda ise, artan yoksulluk Afrika'nın güneyinde kentlere göçün artmasına neden olurken Bangladeş'te böyle bir eğilim gözlenmemiştir (Drakakis-Smith, 1996: 676).

Göçün, göç eden yoksul bireylerin ayrıldığı ve göç sonunda yerleştiği yerleşim yerlerinin yoksulluk düzeylerini ne yönde etkileyeceğini belirlemek oldukça zordur. İngiltere ve Galler'de yapılan bir araştırma, yoksulların yüksek gelirli kesimlere oranla daha az göç ettikleri ve göçün birçok bireyin yoksulluktan kurtulmasına sebep olduğunu göstermektedir. Ancak, bu durum göç alan yerleşim yerlerinde sosyal kutuplaşmaların oluştuğunu da ortaya çıkarmıştır (Fielding, 1997: 51).

2.2.3 Siyasal Etkenler

Türkiye'de kamu yardımlarının dağıtımında tikelci ve klientalist bir nitelik söz konusudur. Sosyal yardımlar, partizan baskılara ve manipülasyonlara açık bir görünüm arz etmekte ve iktidar partisine verilen oy desteği bu kişilerin refaha ulaşmalarını kolaylaştırmaktadır. Oy verme, menfaat karşılığında işleyen bir süreçle işlerlik kazanabilmektedir. Sosyal yardım, bu yüzden refahı sağlamanın yanında siyasi oy amacına da hizmet etmektedir. Refahın, seçmen taleplerini gerçekleştirme ve seçmene mesaj verme misyonu da göz ardı edilmemelidir. Evrensel ve kapsayıcı nitelikte refah uygulamaları olmayınca bu yardımlar seçici, sınırlı ve siyasi manipülasyona açık işlemektedir (Kesgin, 2014: 109).

2.3 Sosyal Yardımın Olumlu ve Olumsuz Yönleri

Olumlu ve olumsuz yönleriyle, sosyal yardımlar çeşitli eleştirilere konu olmaktadır. Sosyal güvenlik sistemindeki açıkları tamamlayıcı olması, kaynakların kullanılmasında tasarruf sağlamaya imkân vermesi, toplumda suç ve şiddetin

önlenmesine etkisi, sosyal yardımların olumlu yönleri arasında sayılmaktadır. Buna karşılık toplumda küçük düşürülme ve damgalanmaya yol açması, istismara açık olması, tembellik ve bağımlılık yapması, vb. olumsuz yönleri arasında sayılmaktadır (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 30).

2.3.1 Olumlu Yönleri

2.3.1.1 Boşlukları Tamamlayıcı Olması

Modern sosyal güvenlik sistemi, hem sosyal sigortanın (primli sistem) hem de sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler (primsiz sistem) tekniklerinin beraber kullanıldığı bir sistemdir (Arıcı, 2006). Sosyal güvenlik sistemi, devlet tarafından kurulmuştur. Aynı zamanda devlet garantörlüğünde çalışmaktadır.

Türk sosyal güvenlik sistemi, kuruluşundan bugüne kadar sosyal sigorta tekniği ağırlıklı bir sistem içinde yapılandırılmıştır. Dolayısıyla toplumdaki bütün kesimler sosyal sigorta altında toplanmaya çalışılmıştır (Güzel-Okur, 2003). Modern sosyal güvenlik sistemlerinin ikinci ayağı olan “sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler” uzun yıllarca ihmal edilmiş ve büyük ölçüde zayıf kalmıştır (TÜSİAD, 2004). Sosyal yardımın olumlu yanının başında, sosyal güvenlik sisteminde ortaya çıkan açıkları kapatıcı ve tamamlayıcı bir yönünün olması yer almaktadır. Tamamlayıcı teknikler sosyal güvenlik sisteminin bütünleşmesine ve daha da güçlenmesine katkıda bulunmaktadır.

Bu yaklaşım biçimi, sosyal güvenlik reformu kapsamında sürdürülmektedir. Reform projesi, sosyal yardım ve sosyal hizmetler sistemini bütünüyle kavramamaktadır. Bu yüzden, reform büyük ölçüde sosyal sigorta kurumlarını yeniden yapılandırmakta ve tek bir kanun temelinde sosyal sigortanın yeniden kanunlaştırılmasını sağlamaktadır. Sosyal yardımlar ve primsiz ödemeler kanunu ile önemli düzenlemeler planlanmaktadır. Ayrıca yapılanlar, sosyal yardım ve sosyal hizmetler alanında bütüncül bir düzenleme getirmemektedir (Ersöz, 2008).

Sosyal yardımın sosyal hizmet ile birlikte üstlendiği bu “tamamlayıcı” rol “ağ altında ağ” tabiri ile de ifade edilmektedir (Sözer, 2004). Başka bir koruyucu sistemin olmaması durumunda, devletin devreye girmesi anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, sosyal yardım, sosyal güvenlik sisteminden sonra, varsa işsizlik sigortasından

sonra, şayet o da varsa işsizlik yardımından sonra devreye girmektedir. Aynı zamanda bu sayılan programları tamamlayıcı niteliklere sahiptir.

2.3.1.2 Tasarruf Sağlayıcı Olması

Sosyal yardımın diğer bir önemli yönü, kaynakların kullanımında da tasarruf sağlamasıdır. Yardımlar ihtiyaç türüne ve önemine göre bireysel olarak ayarlanabilmektedir. Bu da, sosyal yardımın tasarruf sağlayabilme özelliğinin olduğunu ortaya çıkarmaktadır (Gerek-Oral, 2004).

2.3.1.3 Psiko-Sosyal Yararları

Sosyal yardımların bir başka olumlu yönü, yardıma muhtaç kişilerin psikolojik sağlığına destekte bulunmasıdır. Sosyal yardımlar sayesinde bu kişiler, kısa süre zarfında da olsa “muhtaçlık” ve “yoksulluk” psikolojisinden çıkmaları, ruh sağlığına önemli bir katkı sağladığı düşünülmektedir (İkizoğlu, 2000).

2.3.1.4 Toplumda Düzeni Sağlaması

Sosyal yardımların olumlu yönlerinden bir diğeri ise, insanların hayatlarını idame ettirebilme uğraşına sevk ederek suça yönelmekten alıkoyabilmesidir. Yapılan sosyal yardımlar, muhtaç durumdaki kişilere muhtaç durumdan kurtuluncaya ve ihtiyaç duyduğu mesleki eğitimleri sağlayana kadar zaman kazandırmaktadır (Gerek-Oral, 2004).

2.3.2 Olumsuz Yönleri

2.3.2.1 Damgalanma ve Küçük Düşürülme Hissi

Sosyal yardımların en olumsuz yanlarından biri, yardım alanlarda psiko-sosyal zararlara yol açmasıdır. Bu psiko-sosyal zararlar, yardımdan yararlanacak kişinin yardıma muhtaç olduğunu kanıtlamak zorunda kalması ile alakalıdır. Bu kanıtlama sürecinde, onur kırıcı davranışlar yaşanabilmektedir. Sosyal yardım alanların, yardıma muhtaçlıklarını kanıtlamaları ve ilgili makamlara da bu durumu onaylatmaları gerekmektedir. Bu da yoksulların damgalanmasına yol açmaktadır.

Yine bununla aynı doğrultuda eleştirilerden birisi de, bireyin onurunun kırıldığı yönündedir. Yoksulun tespit edilmesi aşamasında- bu tespit hem yoksulu belirlemede hem de yardımın devam ettiği durumlarda yapılmaktadır- yoksulun damgalandığı, bu damgalamanın kişinin ve ailesinin tüm ilişkilerine yansımalarının getirdiği olumsuzluklar nedeniyle bu durum eleştirilmektedir (Kesgin, 2014: 78).

Kişinin, aile veya çevrede damgalanması birtakım olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Yoksulluk neticesinde sosyal yardımdan faydalanan bu kişiler, “sosyal dışlanma” olarak adlandırılan toplumsal düzenin dışında bırakılan bazı gruplar içerisinde yer almaktadır. Yetersiz sosyal katılımın ve sosyal bütünleşmenin sağlanamadığı toplumlarda sosyal dışlanma sorunu ile karşılaşmamak mümkün değildir.

Sosyal dışlanma, sadece gelir ve tüketim sorunlarını kapsayan mutlak yoksulluk sınırını ortadan kaldırmakla değil, aynı zamanda yaşamı insan onuruna yaraşır şekilde iyileştirerek yetersizlikleri kısmen ya da tamamen yitirmekle de ilgilenmektedir (Sapançalı, 2005: 57).

Ekonomik hayatta karşılaşılan dışlanma, temel eğitim ve becerilerden mahrum olma ya da siyasi veya kültürel ayrımcılık nedeniyle de ortaya çıkabilmektedir. Adaman ve Keyder’ in 2005-2006 yılları arasında altı büyük ili (Adana, Ankara, Diyarbakır, İstanbul, Gaziantep ve İzmir) kapsayan sosyal dışlanmaya maruz kalan grupların araştırıldığı bir çalışma incelenmiştir. Kendini sayacağıın nedenlerden (Yoksulluk, Eğitim Seviyesi, Giyim-Kuşam, Etnik Köken, Şive, Dini İnanç/Mezhep) dolayı dışlanmış hissediyor musunuz? Sorusuna karşılık, % 46’lık bir oranla en yüksek payı yoksulluk oluşturmuştur. Sırasıyla eğitim seviyesi % 30, giyim-kuşam % 29, etnik köken % 18, şive % 17 ve dini inanç % 12 gelmektedir (Adaman ve Keyder, 2007: 85).

2.3.2.2 İnsanları Tembelleğe İtmesi ve Bağımlılık Yaratması

Sosyal yardım politikaları ile ilgili en önemli eleştirilerden biri, bu yardımların yararlanan kişilerde, tembelleğe ve sosyal yardım bağımlılığına sebep olduğu yönündeki düşüncelerdir (Çakır-Aldemir, 2001: 179). Bu tür görüşler, çeşitli ülkelerde sosyal yardım miktarında bazı sınırlandırmalara yol açmıştır. Örneğin, 1795 İngiltere’inde çıkartılan “Yoksulluk Yasaları” dır. Bu yasa, evlerinde kaldıkları süre içinde sosyal yardımdan faydalanan ve ailelerin, nüfus sayılarına göre ayarlanan ek katkı sistemidir. Bu sistem ile kazançlarının, normal ihtiyaç sınırlarına getirilmesine dayanan kanuna

karşı çıkmıştır. Çünkü bu tür yardımların tembelliği teşvik ettiği ve ahlak bozulmalarına yol açtığı ileri sürülmüştür. Bu yönde, yoksullar yardım alma mücadelesinde rekabetin getirdiği sebepler doğrultusunda ihbar etme, karalama, yalan söyleme, zarar verme gibi istenmeyen durumlara da yönelebilecektir (Kesgin, 2014: 79).

Yardım alan kişi, bunun artık kendisi için sürekli olacak bir gelir olarak düşünecek ve kişiyi gelir getirici iş piyasasından da alıkoyacağı yönünde eleştirilmektedir. Bundan dolayı birey çalışmak istemeyecek, işçi ücretleri yükselecek bu durumda fiyatlara olumsuz yansıyacaktır (Kesgin, 2014: 79).

Sosyal yardımın yardım alanları tembelliğe ve bağımlılığa yönelttiği görüşü, ABD’de gündeme gelmiştir. ABD’deki muhtaç insanlara, özellikle de siyahlara yapılan sosyal yardımların miktarı arttırıldıkça, bu insanların daha yoksul ve çaresiz duruma düştükleri ileri sürülmüştür. Benzer şekilde, Bulgaristan için de söylenmektedir. Bulgaristan’daki Romanların sadece sosyal yardımlarla geçinmeleri nedeniyle “sosyal yardım tüketicileri” olarak adlandırılmaktadır. Bu durumda, sosyal yardımların tembellik ve bağımlılık yarattığı yönündeki eleştirileri güçlendirmiştir (Taşçı, 2008).

Başka bir görüşe göre, mevcut sosyal yapı içerisinde eşlerin birbirlerine, yaşlıların evlatlarına, kimsesiz yoksulların komşularına veya yabancı hayır sahiplerine bağımlı oldukları göz önüne alındığında, kamu eliyle yapılan sosyal yardımların bağımlılık yarattığı yönündeki eleştiriler haklılığını yitirmektedir.

2.3.2.3 İstismara Açık Olması

Sosyal yardımların olumsuz yönlerinden bir diğeri ise, istismara açık olmasıdır. Sosyal yardımların istismarı, muhtaç olmadıkları halde bazı kişilerin sosyal yardım talep etmeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında aynı kişilerin farklı sosyal yardım kurumlarından ayrı ayrı yardımlar alması şeklinde de olabilmektedir. Sosyal yardım alanında, kamu ve özel kesime ait çok sayıda kurumun koordine olmadan faaliyette bulunmaları yararlanıcılar tarafından sistemin istismarını daha da kolaylaştırmaktadır.

Sosyal yardım açısından, yoksulluğun ve eşitsizliğin derinleşmesinde rol alan bir konudur istismar. Özellikle küçük yerleşim birimlerinde istismar, daha kolay tespit edilirken, büyük yerleşim yerlerinde ise tespiti daha güç olmaktadır (Taşçı, 2008).

2.3.2.4 Mükerrerlik Sorunu

Gerçekten yardıma muhtaç insanlara ulaşılması ve mükerrer yardımların engellenmesi gerekmektedir. Mükerrer yardımları engellemek ve hak etmeyenlerin yardımlardan faydalanmalarını önlemek için de Vakıflar hem birbirleriyle hem de Genel Müdürlükle bağlantı halinde olmalıdır. Bunun için de teknolojik altyapı geliştirilmelidir (Yıldırım, 2010: 14).

Yoksulların durumlarını iyileştirmek için, çeşitli yerlerden yapılan birçok yardım söz konusudur. Bu yardımlar, yararlanıcıların çaba harcamaktan vazgeçmelerine ve kalıcı çözümler bulma yerine bu yardımlara bağlı şekilde hayatlarını devam ettirme eğilimine sürüklemektedir. Böylece, yardımların ihtiyaç duymayan kişilerin elinde bulunmasına ve asıl ihtiyaç sahiplerinin faydalanmamasına neden olmaktadır.

Asıl ihtiyaç sahiplerine ulaşılamaması belki de sosyal yardımın en önemli problemlerinden biridir. Diğer bir önemli problem ise, sosyal yardım amacıyla ayrılan kamu gelirlerinin amaç dışında kullanılmasıdır. Kişisel ilişkilerin devreye girdiği veya yardım için başvuran kişilerin tüm verilerine aynı anda ulaşılamaması gibi bir takım sorunlar, gelirlerin verimli kullanılamamasına yol açmaktadır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün girişimiyle Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi uygulanmaya başlanmıştır. Bu projenin amacı, bütün sosyal yardımları bir çatı altında toplama ve başvuruların elektronik ortamda yapılmasını sağlamaktır. Bunun yanında, sosyal yardım bilgilerini bir yerde toplayıp ilgili kurum ve kuruluşların ortak kullanımına sunarak, vatandaşlara sosyal yardımla ilgili bilgileri tek bir kanaldan ulaştırmayı amaçlamaktadır (SYDGM, 2003-2009: 1).

2.4 Türkiye'de Sosyal Yardım Sistemi

Yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmek, geçmişten günümüze kültürümüzün her zaman bir parçası olmuştur. Gerek Selçuklular ve gerekse Osmanlılar bu amaçla birçok vakıf, medrese, hastane ve kurum kurmuşlardır. Bütün bunlar göz önüne alındığında yoksullara yapılan yardımların tarihsel yeri daha iyi görülecektir.

Yardıma muhtaç çocuklarla ilgilenmesi amacıyla 1935 yılında "Çocuk Esirgeme Kurumu" kurulmuştur. 1976 yılında ise 2022 sayılı yasa ile yoksul ve kimsesi olmayan

vatandaşlara yardım amaçlanmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra da yoksulluğun azaltılmasına yönelik çalışmalar devam etmiştir (Yıldırım, 2010: 12).

Devletin sağlamış olduğu sosyal destek uygulamalarının en yaygın olanı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü tarafından (SYDGM) yürütülmektedir. Türkiye’de yakın geçmişte yaşanan ekonomik krizler, işsizliğin artmasına ve gelir dağılımının yoksullar aleyhine işlemesine neden olmuştur. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Anayasa’da belirtilen “sosyal bir hukuk devleti” olması gereği; gelir dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesi ve yoksul kesimlerin desteklenmesine yönelik uygulanan sosyal politikalar, toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi ve sosyal barışın sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu gibi sebeplerle 1986 yılında ihtiyaç sahibi bireylere, yardım ile sosyal adaleti sağlama, sosyal refahı artırma ve gelir dağılımını iyileştirme amacı güdülmüştür. Bu amaçların hayata geçirilmesi için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) kurulmuştur (Özdamar, 2007: 108).

1986 yılından bu yana faaliyetlerini sürdürmekte olan, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu’nun kuruluşunu teşkil eden 3294 sayılı Kanunu uygulamak amacıyla 5263 Sayı ve 01.12.2004 Tarihli Yasayla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) kurulmuştur. Devletin en önemli sosyal yardım kuruluşu olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, ülkenin her köşesine ulaştırdığı yardım faaliyetleri ile yoksul, kimsesiz, muhtaç ve düşkün bireylere devletin tüm sosyal sorumluluklarını yerine getirmektedir (Kalağan, 2009: 220-221).

Ülkemizde sosyal yardımların sağlanmasında, kamusal sosyal yardımları yerine getiren merkezi yönetim başta olmak üzere yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının (STK), dini kurumların ve hatta özel sektörün de etkin olduğu söylenebilir. Tarihsel perspektiften bakıldığında, Osmanlı Devleti döneminde STK'lar (vakıflar) ve meslek örgütlerinin (ahi teşkilatı) sosyal güvenlik ve sosyal yardım işlevini yerine getirdikleri görülmektedir (İlter, 2009: 44-45). Cumhuriyet döneminde ise, 1950'li yıllara kadar yoksullukla mücadele politikaları ve sosyal yardım konularına değinilmediği görülmektedir. Bu dönemde sosyal yardımlar, yasal engeller altında

gelişmeye çalışan STK'lar tarafından sağlanmaya çalışılmıştır (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 30).

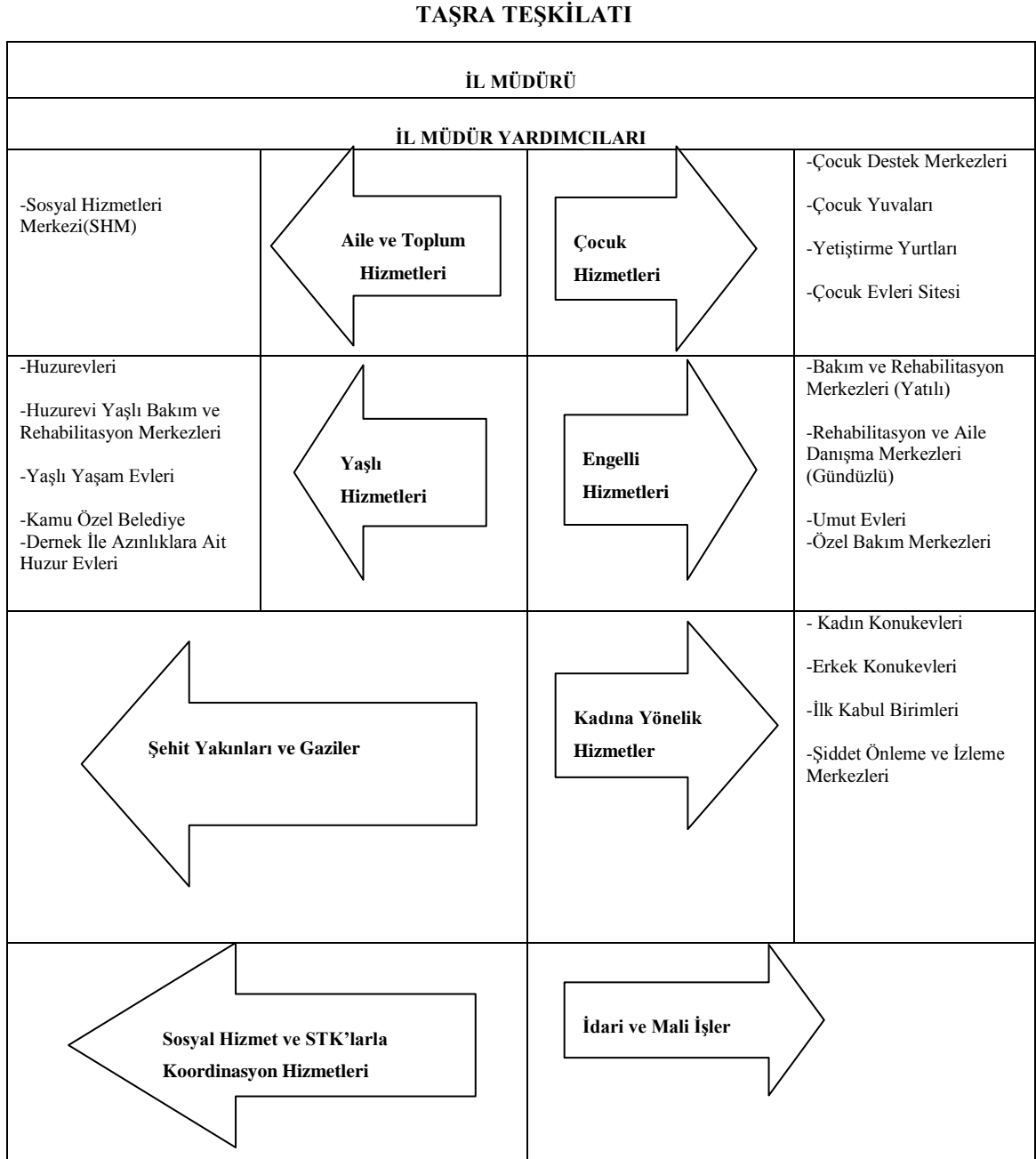
1950'li yıllardan ve özellikle de 1970'ten sonra sosyal yardımlar ile ilgili yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapıldığı ve kamusal sosyal yardım sisteminin düzenlendiği görülmektedir. Türkiye sosyal yardımlar konusunda ilk ciddi politika girişimini 1970'lerin sonunda geliştirmeye başlamıştır. 1976 yılında 2022 sayılı "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması" Hakkındaki Kanun ile "muhtaç olmak koşulu" sağladığı takdirde "65 yaşını doldurmuş yaşlılar ile 18 yaşından büyük özürsüzler ve kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış özürsüz yakınını bulunan Türk vatandaşlarına T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü tarafından aylık bağlanması" düzenlenmiştir. Belirli bir yoksul grubunu hedef alan bu yasadan sonra, 1986 yılında tüm yoksul vatandaşları ilgilendiren bir kamu sosyal yardım programı olan 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu yürürlüğe girmiştir (Kaya, 2009: 64-65). Devamında ise, doğrudan yoksullukla mücadele yaklaşımı içinde 1992 yılında Yeşil Kartla ilgili 3816 sayılı yasa çıkarılmıştır (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 30).

Sosyal yardımın dönemsel olgularına bakmak gerekirse; seksenli yıllarda, yoksulluk artık kurumsal olarak ele alınmış ve yoksulluğa yönelik politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Özellikle doksanlı yıllarda yaşanan ekonomik krizlerin ortaya çıkardığı olumsuz koşullar, gerek akademik alanda ve gerekse kamu yönetimi ve sivil toplum örgütleri düzeyinde yoksulluk olgusuna olan ilgiyi arttırmıştır (Gündoğan, 2008: 52). Ancak sosyal devlet olmaktan daha ziyade hayırsever bir devlet anlayışının gereği olarak sosyal yardım kuruluşları zamanla çok dağınık bir görünüm sergilemiştir. Bu nedenle 2011 yılında "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı"nın kurulmasıyla, söz konusu dağınık haldeki sosyal yardım kuruluşlarının, bakanlık bünyesine alınması uygun görülmüş ve bir sistematik hale getirilmiştir.

Bakanlık merkez ve taşra teşkilatından oluşmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın merkez teşkilatı bünyesinde Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü bulunmaktadır. Merkez teşkilatı dışında uygulamalar taşra teşkilatı eliyle

yürütülmektedir. Bu yüzden; taşra teşkilatının genel yapısını incelemekte fayda bulunmaktadır.

Şekil 1: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Taşra Teşkilatı

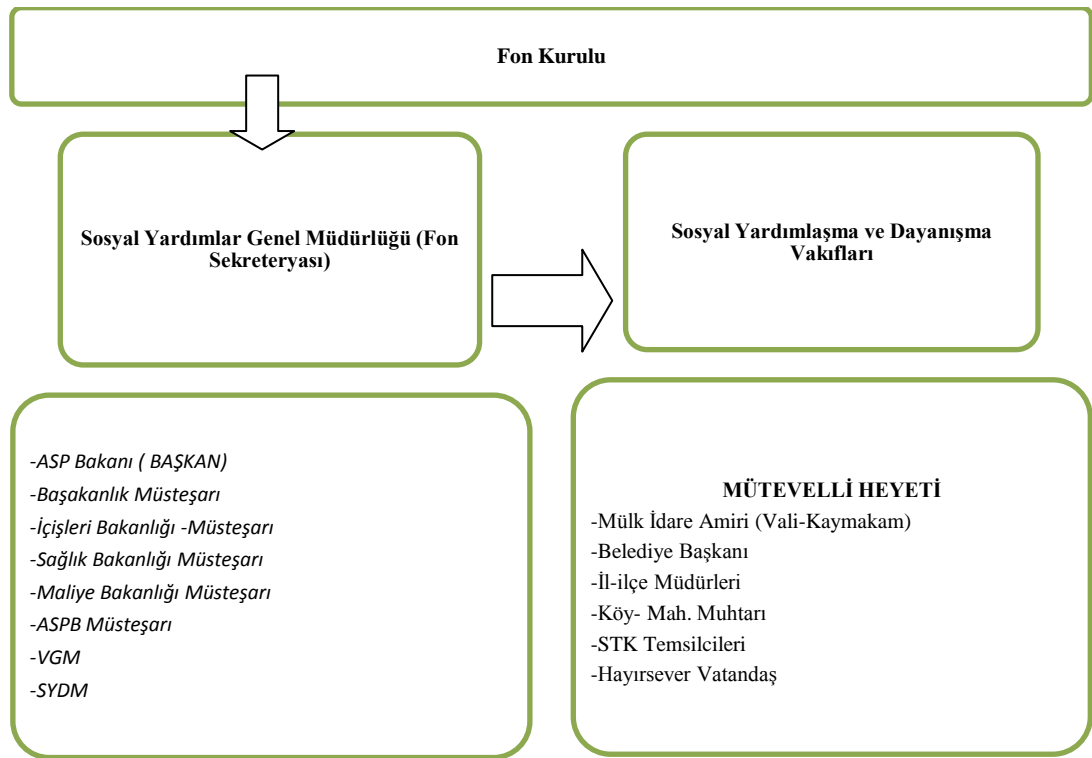
Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “2014 Faaliyet Raporu”, 2014: 15.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) hem kaynak bakımından hem de yardım ve projeleri ile yoksullukla mücadele etmede Türkiye'nin en önemli ve kapsamlı sosyal yardım kurumu haline gelmiştir (Kaya, 2009: 70-71).

Bu bağlamda Bakanlığın ana hizmet birimleri arasında; sosyal yardımları düzenleyen, gerekli yerlere ulaştıran “Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM)” de yer almaktadır (Güneş, 2012: 153). Ülkemizde sosyal yardım hizmetlerini en yaygın, kapsamlı ve organize biçimde yürüten kuruluş olan SYGM, sosyal yardım faaliyetlerini 1986 yılında çıkarılan 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile oluşturulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) kaynakları ile yürütmektedir (Kunduracı, 2008). Bunun yanında 9 Aralık 2004 tarih ve 5263 sayılı Kanun ile kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) ile SYDTF’ nin yönetimi kurumsal bir nitelik kazanmıştır (SYGM, 2011: 8).

Şekil 2: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Fon Kurulu Yapısı

FON KURULU YAPISI

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, 2014: 16.

Fonun kuruluş amacı, 3294 sayılı Kanunun 1 inci maddesinde; "Fakr-u zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne şartla Türkiye'ye kabul edilmiş ve gelmiş olursa olsun, yoksulluk içinde ve muhtaç durumda bulunan

vatandaşlara yardım etmektir". Bu bağlamda sosyal adaleti pekiştirici önlemler alarak, gelir dağılımının iyileştirilmesine katkı sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek, şeklinde hükme bağlanmıştır (Arıöz Bozkuş, 2009: 61).

SYDTF' nin gelirleri; kanun ve kararnamelerle kurulu veya kurulacak olan fonlardan, Bakanlar Kurulu kararıyla % 10'a kadar aktarılacak miktarlardan, gelir ve kurumlar vergisi tahsilât toplamının % 2,8'i, trafik para cezalarının % 50'si, RTÜK gelirlerinin % 15'i, bütçeye konulacak ödenekler gibi her türlü bağış, yardım ve diğer gelirlerden oluşmaktadır (Işık Erol, 2014: 155).

Ancak, kamusal sosyal yardım sistemi sağlıklı bir biçimde yapılandırılmamıştır. Bu kanunlara dayanılarak yapılacak sosyal yardımlar için farklı kurumlar görevlendirilmiştir. Diğer bir ifadeyle; çok başlılığın hâkim olduğu bir sosyal yardım sistemi oluşturulmuştur. Üstelik asıl amaçları; yoksullara sosyal yardım sağlamak olmayan, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile Vakıflar Genel Müdürlüğü de sosyal yardım yapmaktadırlar. Nitekim Türkiye'de kamusal sosyal yardım denildiğinde akla, çeşitli kuruluşlar ve yasal düzenlemeler gelmektedir. Bunlar: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM), Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2022 sayılı Kanun ve bu kanunun uygulanması ile sorumlu Emekli Sandığı ve Sağlık Bakanlığı sorumluluğunda yürütülen Yeşil Kart uygulamasıdır (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 31). 2012 yılında zorunlu Genel Sağlık Sigortası (GSS) uygulamasına geçilmesi ile birlikte "Yeşil Kart" uygulamasına son verilmiştir. Söz konusu GSS Prim Desteği fiilen Yeşil Kart uygulaması yerine geçmiş bulunmaktadır.

Ülkemizdeki kamusal sosyal yardım sistemi reformunun ivedilikle gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Çünkü kamusal yardım sistemi ülkemizde yukarıda sıralanan sosyal yardımın olumsuz yönlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayıcı bir nitelikte olmaktadır.

Birinci olumsuzluk olarak örgütlenme bağlamında ele alındığında kamu sosyal yardım ve sosyal hizmet kurumlarının çoklu kurumsal yapı sergilediği, bu alanda çok başlılığın ve buna bağlı olarak tutarsızlığın varlığı belirtilmelidir. İkinci olumsuzluk, mevzuat bakımından, sosyal yardım ve hizmet sistemini düzenleyen mevzuatın da çok

sayıda ve dağınık olduğu, bu alanda çok sayıda kanuni düzenleme ve bunlara dayalı olarak çıkartılan tüzük ve yönetmeliğin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Üçüncü olumsuzluk ise, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerle ilgili kamu kurumlarının çokluğu kadar bakanlık bakımından da birçok başlılık söz konusudur. Bu alandaki sorumlu ve görevli bakanlıklar Devlet bakanlıkları (en az üç devlet bakanlığı), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'dır (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 31-32).

Oysa politikayı belirleyen bakanlığın tek yetkili merci olarak bir bakanlığın olması gerekir. Üstelik mevcut durumda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının sosyal yardım ve sosyal hizmetler alanında sınırlı yetkili makam durumunda olduğu, doğrudan yetkili ve görevli olmadığı da görülmektedir (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 31-32).

2004 yılında SYDTF'de toplanan yardımları organize etme ve Türkiye'deki yoksulluk çözümüne yönelik politika geliştirici bir yapıya duyulan ihtiyaç Başbakanlık adı altında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü' nün kurulmasını sağlamıştır. 2011 yılında ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulmasıyla birlikte bu yapı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü adını alarak ASPB' ye devredilmiştir. Daha önce SGK tarafından Primsiz Ödemeler Müdürlüğü' nce verilen 2022 aylıkları ve yeşil kart ödemeleri de SYGM idaresi altına alınmıştır. Böylece sosyal yardımlar ile ilgili bahsedilen çok başlılık ortadan kalkmıştır. Bu değişim, çalışma karşılığında kazanılan bir hak olarak sosyal güvenlik ile yardım olarak görülen destekler idari anlamda birbirinden tamamen ayrılmıştır (Dodurka, 2014:3).

Birçok başlılığı ortadan kaldıran bu yapıya, 2012 yılında eşi vefat etmiş kadınlara, 2013 yılında da muhtaç asker ailelerine yönelik nakit transferleri eklenmiştir. Dolayısıyla ortaya bir taraftan belirli kategorik gruplara yapılan merkezi ve düzenli nakit yardımlar diğer taraftan da süresiz, düzensiz ve büyük oranda SYDV'ler aracılığıyla yapılan aynı veya nakdi yardımlardan oluşan bir sosyal yardım sistemi çıkmıştır (Dodurka, 2014: 4). Bunun en iyi örneği ise Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nce yürütülen Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri'dir. Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi' nin amacı; sosyal yardım alanında temel sorun olarak

görülen sağlıklı işleyen ortak veri tabanının eksikliğini gidermektir. Dolayısıyla bu proje, kurumsal sosyal yardım sisteminin alt yapısını oluşturmayı hedeflemiştir.

2.5 Sosyal Yardım Kurumları ve Faaliyetleri

2.5.1 Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Sosyal Yardımları

SHÇEK, 28.09. 1986 tarih ve 19235 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan "Aynı Nakdi Yardım Yönetmeliği" hükümleri çerçevesinde sosyal yardım yapmaktadır. Söz konusu yönetmeliğe göre; yardımlardan yararlanacakları öncelikle korunma kararına bakılmaksızın korunmaya muhtaç çocuklar meydana getirmektedir. Kurumun hedefi, muhtaçlık nedeniyle haklarında koruma kararı aldırılarak sosyal hizmet kuruluşlarının himayesine bırakılan çocukları, korunmaya muhtaç oldukları tespit edilerek haklarında korunma kararı çıkarılmış ancak yuvalara veya yurtlara yerleştirme imkânı bulunmadığı için sıraya alınmış çocuklar ve korunma kararı olup da yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle yetiştirme yurtlarından ayrılan çocuklar bu yasanın kapsamındadır (Şener, 2010: 16).

Yardım yapılırken yardımdan yararlanacak kişinin yaşadığı bölgenin sosyo-ekonomik özellikleri göz önünde bulundurulmaktadır. Yardımlar geçici nitelikte olabileceği gibi, 1 yıl veya daha uzun süreli de olabilmektedir. Aynı ve nakdi yardım hizmetlerinin yürütülmesinde görevli sosyal hizmet uzmanları veya ihtiyaçlar doğrultusunda görevlendirilecek sosyal hizmet kuruluşları bünyesindeki çalışanlardır. Kişilerin aile ve çevre şartları ile sosyo-ekonomik durumlarını kapsayan bir inceleme yapılmaktadır. Bunun sonucunda da sosyal inceleme raporu düzenlenmektedir (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 34).

Yönetmeliğe göre, yapılacak yardımın türü ve miktarı hazırlanan sosyal inceleme raporu neticesinde belirlenir. Nakdi sosyal yardım miktarı ise, en yüksek devlet memuru aylığının (ek gösterge dâhil) % 40'ı oranındadır. Bu miktar 2009 yılı Ocak ayı itibariyle 203,32 TL'dir. 2009 Eylül ayı sonu itibariyle SHÇEK tarafından aynı ve nakdi olarak yapılan yardım sayısı 26.231'i bulmuştur. Bu yardımlar için harcanan toplam tutar ise, 62,312,997 TL'dir (TEPAV, 2010: 16). Devlet memuru aylığındaki değişiklikler gibi bu miktar da değişmektedir. SHÇEK, 2005 yılında 16.967 kişiye

toplam 15,980,800 TL tutarında aynı nakdi yardım ödemesi yapmıştır. 2004 yılında kişi başına aylık olarak yapılan yardım miktarı 76,19 TL iken, bu miktar 2005 yılında 158,08 TL neredeyse iki kat artarak gerçekleşmiştir (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 35; www.shcek.gov.tr).

2.5.2 Vakıflar Genel Müdürlüğü Sosyal Yardımları

Kamusal sosyal yardım kurumlarından bir diğeri de Vakıflar Genel Müdürlüğüdür. Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne 227 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile sosyal yardım ve sosyal hizmetlerde bulunma görevi verilmiştir. Bu bağlamda, Vakıflar Genel Müdürlüğü yoksulların doyurulması için imaret hizmeti vermekte, muhtaç durumda bulunanlar ile özürülere aylık bağlamakta, muhtaç hastaların tedavi giderlerini karşılamakta, muhtaç öğrencilere burs vermekte, yurtlar açmakta veya herhangi bir sebeple müşkül durumda olanlara sosyal yardım yapmaktadır (www.vgm.gov.tr; Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 35). 227 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye dayanılarak 1989 yılında çıkarılan Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Muhtaç Aylığı ve Vakıf İmaret Yönetmeliği'ne göre aylık bağlanacaktır. Muhtaç, özürlü ve yetim sayısı her yıl Maliye Bakanlığı'nın görüşü alınarak, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce belirlenmektedir (Yılmaz, 2006: 103).

2.5.3 Emekli Sandığı Sosyal Yardımları

Ülkemizde sosyal yardımlar konusunda atılan ilk ciddi adım 1976 yılında 2022 sayılı "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması" Hakkındaki Kanun'dur. Bu Kanuna göre "muhtaç olmak koşulu ile, 65 yaşını doldurmuş yaşlılar ile 18 yaşından büyük engelliler ve kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış engelli yakını bulunan Türk vatandaşları" nı kapsamaktadır (Taşçı, 2007: 77). 2022 Sayılı Kanun kapsamındaki uygulamadan 2006 yılına kadar sorumlu kuruluş T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü'dür. 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile SGK' ya devredilmiş; 2011 yılında 633 sayılı ASPB' nin Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile SGK Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü kapatılmıştır. 2022 Sayılı Kanunu gereğince yürütülen aylık ödemeleri Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü' nce yapılmak üzere ASPB' na devredilmiştir. Her ne nam altında olursa olsun kendisine ve eşine ait her

türlü gelir toplamı esas alındığında, kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarı asgari ücretin aylık net tutarının 1/3'ünden fazla olanlar ile aynı tutardan fazla gelir sağlaması mümkün olan kimseler muhtaç kabul edilmemektedir. Bu şartları sağlayan kişilere aylık bağlanmamaktadır (www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2022.doc).

2005 yılında önemli bir değişiklik yapılmıştır. 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ve eklenen ek madde ile engellilere aylık bağlanması hükme bağlanmıştır. 5378 Sayılı Kanun ile 65 yaşını doldurmamış olmakla birlikte;

“Başkasının yardımı olmaksızın hayatını devam ettiremeyecek şekilde özürlü olduklarını tam teşekküllü hastanelerden alacakları sağlık kurulu raporu ile kanıtlayan, 18 yaşını dolduran ve kanunen bakmakla mükellef kimsesi bulunmayan özürlülerden; her ne ad altında olursa olsun her türlü gelirleri toplamının aylık ortalamasına göre bu Kanunun 1 inci maddesinde belirtilen gösterge rakamının memur aylık katsayısı ile çarpımı sonucu bulunacak tutardan daha az geliri olanlara, bu Kanunun 1 inci maddesine göre belirlenecek aylık tutarının % 300'ü tutarında; 18 yaşını dolduran, kanunen bakmakla mükellef kimsesi olmayan ve herhangi bir işe yerleştirilememiş olan özürlülerden; her ne ad altında olursa olsun her türlü gelirleri toplamının aylık ortalamasına göre bu Kanunun 1 inci maddesinde belirtilen gösterge rakamının memur aylık katsayısı ile çarpımı sonucu bulunacak tutardan daha az geliri olanlara, bu Kanunun 1 inci maddesine göre belirlenecek aylık tutarının % 200'ü tutarında; her ne ad altında olursa olsun her türlü gelirleri toplamının aylık ortalamasına göre bu Kanunun 1 inci maddesinde belirtilen gösterge rakamının memur aylık katsayısı ile çarpımı sonucu bulunacak tutardan daha az geliri olduğu halde, kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış özürlü yakını bulunanlara, bakım ilişkisi fiilen gerçekteşmek kaydıyla bu Kanunun 1 inci maddesine göre belirlenecek aylık tutarının % 200'ü tutarında, aylık bağlanır” hükmüne karar verilmiştir (www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/27acf632-c080-43e5-bf77-b74374eb0dd4/2022%2BSAYILI%2BKANUN%2B65%2BYA%25C5%259EINI%2BDOLDURMU%25C5%259E%2BMUHTA%25C3%2587.doc%3FMOD

%3DAJPERES%26CACHEID%3D27acf632-c080-43e5-bf77-b74374eb0dd4+&cd=4&hl=tr&ct=clnk&gl=tr).

Buğra'dan (2011) aktaran Ünlütürk Ulutaş'a göre; bu yasanın temel özelliği, bu tarihe kadar var olan geleneksel sosyal yardım anlayışından önemli ölçüde uzaklaşmasıdır. Daha önce egemen olan "kamu kaynaklarıyla bağışları birleştirip yoksulu sahipsiz bırakmama düşüncesinden" modern bir sosyal yardım anlayışına geçilmiştir (2015: 20).

2.5.4 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ülkemizde yoksulluğa karşı alınan en kapsamlı önlemi teşkil etmektedir. Bu vakıflar, 14 Haziran 1986 tarihinde yürürlüğe giren 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu'na dayalı olarak kurulmaya başlamıştır. Kanun çerçevesinde, amacı, hiçbir sosyal sigorta programının içinde olmayan ve acil muhtaç durumda bulunanlara ayni ve nakdi olarak yardım yapılması olan ve 2004 yılında "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğüne" dönüştürülen "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu" kurulmuş, bu kurumların işleyişini sağlamak amacıyla da tüm il ve ilçelerde vakıflar teşkil edilmiştir (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 36).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının amacı, 3294 sayılı Kanunun 1. maddesinde "fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek" olarak açıklanmıştır (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 36).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı resmi senesinde ise vakıfların amacı, "fakr-u zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan, kanunla kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan ve bu kuruluşlardan aylık ve gelir almayan vatandaşlar ile geçici olarak küçük bir yardım veya eğitim ve öğretim imkânı sağlanması halinde topluma faydalı hale getirilecek, üretken duruma geçirilebilecek kişilere yardım etmek ve sosyal adaleti pekiştirici tedbirler almak suretiyle, gelir dağılımının adilane bir

şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek" olarak ifade edilmiştir (Resmi Gazete, 19167, 17 Temmuz 1986; <http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/mevzuat/mutalaalar/akkisla-sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-vakfi>).

Gerek Kanunun "kapsam" başlıklı ikinci maddesinde gerekse vakıf resmi senesinde vakıfların hedef kitlesi belirtilmiştir. Buna göre, herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna tabi olmayıp muhtaç durumda olanlar ile geçici olarak küçük bir yardım veya eğitim ve öğretim imkânı sağlanması halinde topluma faydalı hale getirilecek kişiler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının hizmetlerinden yararlanacak kitleyi oluşturmaktadır (Resmi Gazete, 19134, 14 Haziran 1986; <http://www.saglik.gov.tr/TR/dosya/1-46929/h/2119.pdf>).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının yönetimi, “vakıf başkanı ve mütevelli heyeti” tarafından gerçekleştirilmektedir. Vakfın ve mütevelli heyetin başkanı mahallin en büyük mülki idare amiridir. Buna göre vakıf başkanı illerde valiler, ilçelerde kaymakamlardır. Mütevelli heyeti ise geniş toplum kesimlerini yansıtabilecek biçimde tasarlanmakla birlikte daha çok kamu kesimi ve kamu görevlileri tarafından oluşmaktadır (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 37).

Oysaki vakıflar kurularak sosyal yardım hizmetinin halka yakın birimlerde yürütülerek sivilleşme ve yerelleşme amaçlanmıştır. Böylece, bireyler arasında dayanışma ve yardımlaşmanın sağlanabileceği ve yerel halkın kendine yapılacak yardımlarda söz sahibi olması sağlanmaya çalışılmıştır.

3294 Sayılı Kanunun 7. Maddesine göre mütevelli heyetleri, ilde vali başkanlığında; belediye başkanı, defterdar, il milli eğitim müdürü, il sağlık müdürü, il tarım müdürü, il sosyal hizmetler müdürü, çocuk esirgeme kurumu müdürü, il müftüsü, bir köy muhtarı, bir mahalle muhtarı, benzer faaliyette bulunan iki sivil toplum kuruluşu temsilcisi ve iki hayırsever vatandaştan oluşmaktadır (Arıöz Bozkuş, 2009: 86).

İlçelerde ise bu heyet, kaymakamın başkanlığında belediye başkanı, mal müdürü, ilçe milli eğitim müdürü, Sağlık bakanlığının ilçe üst görevlisi, ilçe tarım müdürü, ilçe müftüsü, bir köy muhtarı, bir mahalle muhtarı, benzer faaliyette bulunan

bir sivil toplum kuruluşu temsilcisi ve iki hayırsever vatandaştan oluşmaktadır (Yılmaz, 2006: 120).

Vakıfların yürütme organı olan Mütevelli Heyetlerinin idari modeli esasına göre kamu görevlileri, yerel yönetim temsilcileri, STK temsilcileri ve hayırsever vatandaşlardan oluşmaktadır. Vakıfların kurulu bulunduğu yerin Mülki İdare Amirleri Vakfın tabi başkanı olup, Mütevelli Heyeti illerde; Belediye Başkanı, Defterdar, İl Milli Eğitim Müdürü, İl Sağlık Müdürü, İl Tarım Müdürü, İl Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Müdürü ve İl Müftüsünden oluşmaktadır. İlçelerde ise; Belediye Başkanı, Mal Müdürü, İlçe Milli Eğitim Müdürü, Sağlık Bakanlığının İlçe Üst Görevlisi varsa İlçe Tarım Müdürü ve İlçe Müftüsü Vakfın Mütevelli Heyetini oluşturmaktadır. Buna ek olarak gerek ilde gerekse ilçelerde her faaliyet dönemi için; Köy ve Mahalle Muhtarlarının kendi aralarından seçecekleri birer muhtar üye, ilde/ilçede kurulu ve 3294 sayılı Kanunda belirtilen amaçlara uygun faaliyette bulunan Sivil Toplum Kuruluş yöneticilerinin kendi aralarından seçecekleri temsilci (ilde 2, ilçede 1 temsilci) ve hayırsever vatandaşlar arasından İl Genel Meclisinin seçeceği iki kişi vakıfların mütevelli heyetinde görevlendirilmektedir (Kaya, 2009: 71-72).

Görüldüğü gibi, vakıfları yönetim ve temsile yetkili ve yapılacak tüm yardım programlarına karar veren organ olan mütevelli heyetleri üyeleri kamu yönetimi aygıtının temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu durumu nispeten değiştiren, STK temsilcileri ve halktan kişilerin heyette yer almasıdır (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 37).

2.6 Türkiye’de Sosyal Yardım Harcamaları

Sosyal devlet anlayışını benimseyen ülkeler sosyal politikalarını geliştirerek uygulama konusunda daha fazla çaba harcamalıdır. Günümüz itibarıyla ülkeler sadece ulusal gelirleri veya kişi başına düşen gelire değil Birleşmiş Milletlerin hazırladığı endekse göre de sıralanmaktadır. Devletin vatandaşlarına asgari bir yaşam düzeyini sağlaması için çok fazla kaynak ayırması gerekmektedir. Bu nedenle; devletin sosyal niteliğini belirleyen göstere, öncelikle, kamu harcamaları ve bu harcamalar içinde yer alan sosyal harcamaların boyutudur. Devletin sosyal boyutunu ise, vergi, maliye ve iktisadi politikalardan ayrı düşünmemek gerekir. Sosyal göstergeler veya

sosyal sorunlar karşısında, salt ekonomik gelişme düzeyini ve ekonomik göstergeleri değil, toplumun siyasal ve sosyal yapılaşmasını da hesaplamak gerekir; çünkü devletin böyle bir sorumluluk ve nitelik kazanması toplumsal yapı, onun gelişmişlik ve bilinç düzeyinden ayrı düşünülmesi mümkün olmamaktadır (Kobak, 2006: 59).

Titmuss' tan aktaran Kobak (2006: 59); “sosyal politikayı çalışan sınıflar, emekliler, kadın ve çocuklar gibi güçsüz gruplar için fayda veya refah amaçlı bir yaklaşımla, daha fazla refahın ve faydanın sağlanmasındaki bir araç olarak tanımlamakta ve sosyal politikaya kaynakları yeniden dağıtıcı bir işlev yüklemektedir. Sosyal politikayı zenginden yoksula gelir transferi ve refah amaçlı bir hedef olarak nitelendirmekte, bu iki unsuru taşımayan politikaları ise sosyal politika kapsamına almamaktadır”.

Diğer taraftan, ülkemizde sosyal yardımlara ayrılan pay oldukça sınırlı düzeydedir. 2000 yılında toplam sosyal yardım ve harcamaların GSYİH' ye oranı % 0,48, 2005 yılında ise sadece % 0,86' dır. Bu sınırlı kaynak ile engellilere ve yaşlılara aylık verilmekte, çocuklara eğitim ve sağlık yardımları ile yoksul ailelere yakacak ve gelir getirici proje desteği gibi yardımlar yapılmaktadır. Buna karşılık, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerde dâhil olmak üzere sosyal güvenlik kurumlarının 2005 yılındaki toplam harcamalarının milli gelire oranı % 12,1'dir. Diğer bir ifadeyle, sosyal güvenlik sistemi içinde sosyal yardım ve sosyal hizmetler oldukça düşük bir orana sahiptir. Oysa belirtildiği üzere, modern sosyal güvenlik sistemleri primli ve primsiz sistemlerden oluşmaktadır. Üstelik sadece sosyal sigorta kuruluşlarına bütçeden yapılan transfer tutarının GSYİH' ye oranı 2000 yılında % 2,6 iken, bu oran 2005 yılında % 4,8' e çıkmıştır (DPT, 2006: 44).

Tablo 6: 2014 Yılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Bütçesinin Kurumsal Sınıflandırmaya Göre Ödenek Durumu

Harcama Birimi	Başlangıç Ödeneği(Kanun)	Toplam Ödenek	Bütçe Gideri	İptal Edilen Ödenek	ErtesiYıla Devreden Ödenek	YSÖ Göre Harcarma Oranı
Özel. Kalem. Md.	10.087.000	8.691.000	8.236.080	454.920		95 %
İç Denetim.Bir .Başk.	1.332.000	1.265.752	1.162.459	103.293		92 %
Denetim Hiz. Başk.	9.764.000	9.797.000	9.156.728	640.272		93 %
Destek Hiz. Dairesi Başk.	40.114.000	54.226.059	50.442.471	3.783.588		93 %
Personel Dairesi Başk.	4.018.000	3.505.000	2.816.519	688.481		80 %
Eğitim ve Yayın Dairesi Bşk.	6.546.200	2.192.200	2.070.239	121.961		94 %
Bilgi İşlem Dairesi Bşk.	17.581.000	6.864.865	5.337.876	1.526.989		78 %
Strateji Geliştirme Bşk.	4.614.000	4.105.960	3.402.521	703.439		83 %
Hukuk Müşavirliği	2.342.500	2.976.500	2.741.465	235.035		92 %
Basın ve Halkla İlişki. Müşavirliği	9.597.000	8.617.420	8.591.135	26.285		100 %
APB İl İlçe Md.	6.272.528.500	6.211.348.496	6.156.597.106	54.547.642	341.640	99 %
Aile ve Toplu Hiz. Gen. Md.	10.465.000	7.262.000	6.037.568	1.224.432		83 %
Cocuk Hiz. Gen. Md.	16.970.800	12.968.800	10.142.237	2.826.563		78 %
Kadının Statüsü Gen. Md.	9.661.000	9.881.000	8.858.892	1.022.108		90 %
Engelli ve Yaşlı Hiz. Gen. Md.	25.029.000	29.103.600	26.164.357	2.939.243		90 %
Sos. Yrd. Gen. Md.	10.578.667.000	9.785.109.803	9.784.284.662	825.141		100 %
Şehit Yakınları Ve Gaziler Dairesi Bşk.	3.180.000	4.345.470	3.840.628	504.842		88 %
Ab ve Dış İlişkiler Dairesi Bşk.	2.310.000	1.186.000	1.105.202	80.798		93 %
Genel Toplam	17.024.807.000	16.163.446.925	16.090.988.143	72.255.034	341.640	99,5 %

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, 2014: 71

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu "2014 Yılı Faaliyet Raporu" içinde bütçesini kurumsal sınıflandırma yaparak, hangi kurumlara ne kadar ödenek ayırdığını açıklamıştır. Tablo 6'dan da anlaşılacağı üzere; kurumlara vermiş olduğu Otoplam ödeneklerden sadece Aile ve Sosyal Politikalar İl-İlçe Müdürlükleri'ne ait 341,640 TL ertesi yıla devretmiştir. Diğer kurumlardan hiç biri için ertesi yıla ödenek aktarılmamıştır. Dikkat çeken diğer bir unsur ise; Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği ile Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü yılsonu ödenek harcama oranı % 100'dür.

Tablo 7: Rakamlarla Türkiye'de Sosyal Yardımlar (2014)

Toplam Sosyal Yardım Harcaması Tutarı (*)	20.393.993(Bin TL)
Sosyal Yardımların GSYİH İçindeki Payı (*)	% 1.38
Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	3.005.898
Düzenli Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	2.274.182
Geçici (Sürelili) Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	1.892.656
SYDTF Kaynaklarıyla Yapılan Yardımlara Aktarılan Tutar	4.351.800.939.30 TL
2022 Yaşlılık ve Engelli Maaşı Hak Sahibi Sayısı	1.300.377
2022 Yaşlılık ve Engelli Maaşı Toplam Aktarılan Kaynak	3.595.541.534.33 TL
GSS Primi Devlet Tarafından Ödenen Kişi Sayısı	9.368.920
Kişi Başı Günlük Harcaması, Cari Satın Alma Gücü Paritesine (SGP) Göre 2,15 Doların Altında Kalan Fert Oranı (2013)	% 0.06
Kişi Başı Günlük Harcaması, Cari Satın Alma Gücü Paritesine (SGP) Göre 4,20 Doların Altında Kalan Fert Oranı (2013)	% 2.06
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Sayısı (SYDV)	1.000
SYDV Personel Sayısı	8.611
SYDV Sosyal Yardım ve İnceleme Görevlisi Sayısı	3.792

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı "2014 Yılı Faaliyet Raporu", 74.

Tablo 7’ de görüldüğü üzere; 2014 yılı içerisinde toplamda sosyal yardım harcaması tutarı 20.393.993 TL’dir. Sosyal yardımlar için yapılan bu harcama tutarının GSYİH içindeki payı ise % 1,38’dir. Yapılan bu harcama tutarları ile 3.005.898 hane yardımdan yararlanmıştır. Bunların 2.274.182 hane düzenli olarak yararlanırken, 1.892.656 hane geçici (sürelili) yardım almıştır.

Sosyal yardım sistemindeki çok başlılık ve dağınık kurumsal yapı, ülkemizde yapılan sosyal yardım türlerinin ve miktarının tespitini zorlaştırmaktadır. Çünkü birçok kurum esas işlevi olmadığı halde sosyal yardımların sağlanmasında görev almaktadır. Ülkemizde, sosyal yardıma muhtaç kitle, sosyal yardım tür ve miktarları bakımından çeşitlilik arz etmektedir. Bu yüzden, Türkiye’de sosyal yardıma muhtaç çok geniş bir yararlanıcı kitlesi bulunduğu belirtilmelidir.

Tablo 8: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2013-2014 Yılları Arası Bütçe Ödeneklerinin Genel Bütçe İçindeki Payı

YIL	BÜTÇE ÖDENEĞİ	GENEL BÜTÇE	PAY (%)
2013	14.732.738.500	396.705.004.350	3.72
2014	17.024.807.000	428.396.493.000	3.97

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, 68.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının yayınlamış olduğu “2014 Yılı Faaliyet Raporu” na göre; Bakanlık için genel bütçe içinde ayrılmış ödenek tutarı 2013 yılı için 14.732.738.500 TL iken, bu tutar 2014 yılında % 0,25 artış ile 17.024.807.000 TL olmuştur.

Tablo 9: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2012-2014 Yılları Arası Toplam Ödenek ve Toplam Harcamaları

Yıl	Başlangıç Ödeneği (TL)	Yılsonu Toplam Ödenek (TL)	Yılsonu Toplam Harcama (TL)	Ertesi Yıla Devredilen Ödenek (TL)
2012	8.841.713.000	11.390.024.421	11.348.905.163	728.628
2013	14.732.738.500	16.463.847.438	16.393.383.201	490.323
2014	17.024.807.000	16.163.446.925	16.090.988.145	341.640

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, 68.

Tablo 9’ dan da görüleceği üzere; Bakanlık kendisi için ayrılan ödenek tutarlarından 2013 yılı için ertesi yıla 490,323 TL, 2014 yılı içinde ise 341,640 TL devretmiştir. 2012 yılında ise, bu rakam 728,628 TL düzeyinde seyretmiştir. Dolayısıyla; Bakanlığın her geçen yıl, ertesi yıla devrettiği ödenek tutarında azalış olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca 2012-2013 yılları için başlangıçta verilen ödenek miktarları, yılsonu toplam ödenek tutarından azdır. Ancak bu durum 2014 yılı için tam tersine işlemiştir.

Tablo 10: GSS Kapsamında Ödenen Prim Tutarları ve Kişi Sayısı (2014 Temmuz-Aralık)

Kod	Kapsamı	2014/Ocak		2014/Şubat		2014/Mart		2014/Nisan		2014/Mayıs		2014/Haziran	
		T Ahakkuk Tutarı	Kişi Sayısı	Tahakkuk Tutarı	Kişi Sayısı	Tahakkuk Tutarı	Kişi Sayısı	Tahakkuk Tutarı	Kişi Sayısı	Tahakkuk Tutarı	Kişi Sayısı	Tahakkuk Tutarı	Kişi Sayısı
10	Şhçek 2828	5.872.276,02	46.186	326.554.338,59	7.651.602	329.463.711,36	7.715.203	338.105.566,10	7.917.076	340.925.509,34	7.985.712	341.934.802,14	8.006.777
11	Terör 64 Harp Malül 3714	474.624,36	3.693	463.828,68	3.609	463.828,68	3.609	937.296,36	7.293	985.105,80	7.665	1.356.014,52	10.551
12	Köy Korucusu 442	7.484.199,34	58.278	7.490.505,50	58.333	7.483.800,92	58.267	7.480.112,51	58.237	7.476.509,63	58.200	7.476.051,25	58.193
13	Olimpiyat 5774	41.383,44	322	42.540,12	331	42.540,12	331	87.650,64	682	85.979,88	669	128.262,96	998
24	Kısmi Süreli Gss Prim Desteği (Yeşilkart)(1)	409.275,44	15.189	407.402,02	15.090	473.892,41	17.594	558.829,89	20.577	558.007,09	20.761	588.967,80	21.646
27	Anne/Babası Olmayan 18 Yaş Altı Sigortalılar	20.948,74	85	24.770,10	98	25.524,06	101	24.881,46	99	25.052,82	99	26.106,70	102
29	6284 Sayılı Kanuna Göre Tedbir Kararı Verilenler	431,26	15	479,8	14	562,64	16	708,29	17	763,98	18	726,85	20
4	Gss Prim Desteği (Yeşilkart) (3)	324.141.663,20	7.600.925	326.554.338,59	7.651.602	329.463.711,36	7.715.203	338.105.566,10	7.917.076	340.925.509,34	7.985.712	341.934.802,14	8.006.777
5	Vatansız Sığınmacılar	1.348.523,21	34.645	1.566.311,91	39.568	1.726.915,64	42.817	601.811,61	44.578				
6	65 Yaş 2022 60/C3	157.248.216,80	1.224.818	158.576.873,80	1.234.691	155.150.209,29	1.208.805	156.727.757,49	1.220.992	156.980.218,20	1.222.430	155.566.169,44	1.211.840
7	Gazi 1005	1.410.892,56	10.978	1.411.149,60	10.980	1.411.149,60	10.980	2.831.809,68	22.034	5.708.215,80	44.415	4.233.320,28	32.939
8	Vatani Hizmet 3292	6.040,44	47	6.040,44	47	6.040,44	47	12.080,88	94	12.723,48	99	15.807,96	123
9	Nakti Tazminat 2330	88.421,76	688	87.650,64	682	87.650,64	682	185.582,88	1.444	184.683,24	1.437	257.168,52	2.001
30	Anne Babadan Bakılmayan 18 Yaşaltı	23.186,44	544	22.976,52	537	25.112,85	645	8.926,44	286	19.395,15	549	29.388,23	788
31	Engelli Yakini	2.559.395,83	59.819	2.617.385,50	61.142	2.470.976,96	57.756	2.550.702,17	59.603	2.617.573,97	61.144	2.501.546,12	58.466
	Toplam	501.129.478,84	9.056.232	505.175.382,40	9.123.141	504.808.031,56	9.163.832	516.139.393,54	9.400.480	521.676.380,49	9.451.102	520.255.596,87	9.452.784

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, 2014: 9.

Ülkemizde yapılan sosyal yardımların son yıllar itibari ile ciddi iyileştirmelerle nispeten artmıştır. Öyle ki, 2005 yılında Emekli Sandığı tarafından ödenen yaşlılık aylığı 64,48 TL'ye, aynı kurumun malul ve engellilere ödediği aylıklar ise maluller için 3, engelliler için 2 katı düzeyine çıkartılmıştır (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 33). Yeni yayımlanan yönetmelikle 2022 Sayılı Kanun'a göre, bağlanacak aylıklarda muhtaçlığın tespiti için kullanılan yöntem değiştirilmiştir. Gelire ilave olarak, harcamalar da muhtaçlığın tespitinde dikkate alınmaya başlamıştır. Muhtaçlık sınırı ise, 2013 yılının ilk altı aylık kısmı için 119,62 TL'dir (Özdamar ve Çakar, 2013: 324).

Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2005 yılında yoksul, özürlü ve yetim kişilere aylık 194,40 TL öderken, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) kapsamında yürütülen şartlı nakit transferi uygulaması çerçevesinde, maddi yetersizlikler nedeniyle 0-6 yaş grubu çocuklarının düzenli sağlık kontrollerini yaptıramayan ailelere çocuk başına aylık 15 TL sağlık yardımı yapılmaktadır. Ayrıca hamilelere de düzenli sağlık kontrollerini yaptırmaları koşuluyla gebeliğin ikinci ayından başlayarak gebelik süresince ve doğumu takip eden 2 aylık lohusalık dönemi için aylık 15 TL ve doğumun hastanede yapılması şartıyla 50 TL gebelik yardımı verilmektedir. Yine benzer şekilde eğitim alanında Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) kapsamında Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) yapılmakta ve 12 ay boyunca ilköğretime devam eden erkek çocuk için aylık 16,5 TL, ilköğretime devam eden kız çocuk için aylık 35 TL ödenmektedir (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 34).

2.7 Sosyal Yardım Türleri

Sosyal yardım türleri, kapsanan kitlenin çokluğuna ve ihtiyaç türlerine göre farklılık göstermektedir. Sosyal yardım yararlanıcıları olarak tanımlanan kitleler; yaşlılar, çocuklar, maluller, engelliler ve hastalar olmak üzere çeşitlilik arz etmektedir. Bu dezavantajlı gruplar, yaşamlarını sürdürebilmek için ihtiyaçları olan yiyecek, giyecek, yakacak, sağlık, eğitim, burs, barınma, iş kurma vb. birçok çeşitli yardımlardan faydalanmaktadırlar.

Tablo 11: Niteliklerine Göre Sosyal Yardımlar

Düzenli Yardım Türleri (GSS Prim desteği Hariç)	Sürelî Yardım Türleri
Şartlı Eğitim Yardımları	Gıda Yardımları
Şartlı Sağlık Yardımları	Yakacak Yardımları
Şartlı Gebelik Yardımları	Barınma Yardımları
Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardımlar	Eğitim Yardımları
Muhtaç Asker Ailelerine Yönelik Yardımlar	Sağlık Yardımları
2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki Yardımlar	Engelli İhtiyaç Yardımı
Evde Bakım Yardımı	Özel Amaçlı Yardımlar
	Giyim ve Diğer Aile Yardımları
	İstihdam Yardımları
	Tek Seferlik Yardımlar

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, 75.

Sosyal yardımlar, niteliklerine göre düzenli ve sürelî yardım türleri olarak belirlenmiştir. Düzenli yardımlar şartlı eğitim yardımları, şartlı sağlık yardımları ve şartlı gebelik yardımları olmak üzere Bakanlık bünyesinde Şartlı Nakit Transferleri (ŞNT) adı altında yürütülmektedir. Eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yardımlar, muhtaç asker ailelerine yönelik yardımlar, 2022 sayılı kanun kapsamındaki yardımlar ve evde bakım yardımı da düzenli yardım türleri içinde bulunan yardımlardır.

Sürelî yardımlar ise belirli bir zaman aralığında sağlanan, ihtiyaç halinde tekrar başvuru şartı olan yardım türüdür. Düzenli yardımlar ile kıyaslandığında, kısa süreliğine çözümler sağlayan yardım türüdür. Sürelî yardımlar; gıda, yakacak, barınma, eğitim, sağlık yardımları, özel amaçlı yardımlar, giyim ve diğer aile yardımları, istihdam yardımları, tek seferlik yardımlar ve özel amaçlı yardımlardan oluşmaktadır.

Sürelî yardımlar içerisinde, en çok yakacak, eğitim ve sağlık yardımı talep edilmektedir. Özellikle, yakacak yardımı kış aylarında en çok talep edilen yardımdır. Gıda yardımı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü bünyesindeki bütün vakıflar aracılığıyla yürütülen yardım türüdür. Ancak, günümüzde bazı illerdeki mütevellî heyetlerinin aldığı karar itibarıyla gıda yardımı yerine nakit karşılığı verilmektedir. Bu durumun verilen gıda paketlerindeki ürünlerin marka ve kalitesinden memnun olunmadığı ve alınan şikâyetlerden kaynaklandığı söylenmektedir. Özellikle, büyükşehirlerde bu problemle karşılaşılmaktadır. Ancak, bu uygulamanın her ilde son bulmadığını, gıda yardımının yapıldığı birçok ilin olduğunu söylemek de mümkündür.

Tablo 12: Hane Düzeyinde Yapılan Düzenli ve Sürelî Yardımlar

Düzenli Yardımlar	Sürelî Yardımlar	Düzenli ve Sürelî Yardımlar	Toplam Sosyal Yardımlar
1.113.242Hane	731.716 Hane	1.160.940Hane	3.005.898Hane

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, 75.

Verilen bu bilgiler doğrultusunda Tablo 12’ den de görüleceği üzere; 2014 yılı içinde, 3.005.898 hane sosyal yardımlardan yararlanmıştı. Bunlardan 1.113.242 hane düzenli yardım alırken, 731.716 hane sürelî yardım almaktadır. 1.160.940 hane ise hem düzenli hem sürelî yardımdan faydalanmaktadır.

Tablo 13: Ana Gruplar Bazında Sosyal Yardım Programları

Aile Yardımları	Eğitim Yardımları	Sağlık Yardımları	Özel Amaçlı Yardımlar	Yaşlı ve Engelli Yardımları	İstihdam Yardımları	Proje Destekleri
Gıda Yardımları	Eğitim Materyali Yardımları	Şartlı Sağlık Yardımları	Aşevleri	Yaşlılık Yardımları-2022	İşe Yönlendirme Yardımı	Gelir Getirici Proje Destekleri
Barınma Yardımları	Şartlı Eğitim Yardımları		Afet (Acil Durum) Yardımları			
Sosyal Konut Projesi	Öğle Yemeği Yardımı			Engelli Yardımları-2022		Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi
Yakacak Yardımları	Ücretsiz Ders Kitabı	Engelli İhtiyaç Yardımları		Engelli Yakını Yardımı(18 Yaşından Küçük Engelliler)-2022	İşe Başlama Yardımı	İstihdam Eğitimi Projesi
Eşi Vefat Etmiş Kadınlara	Öğrenci Taşıma ve İşe Yardımları		Yabancı Uyruklara Yönelik Yardımlar			
Muhtaç Asker Ailelerine Yardım	Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması	GSS Gelir Tespiti ve Prim Desteği		Silikozis Yardımı-2022		Sosyal Hizmet Projesi
	Yurt Yapımı		Evde Bakım Yardımı			

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, 7.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın yapmış olduğu yardımlar; aile yardımları, eğitim yardımları, sağlık yardımları, özürü ihtiyacı yardımları, özel

amaçlı yardımlar, yaşlı ve engelli yardımları, istihdam yardımları ve proje destekleri olmak üzere gruplandırılmıştır. Bunlar;

2.7.1 Aile Yardımları

2.7.1.1 Gıda Yardımları

İhtiyaç sahibi ailelerin gıda ve giyim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan yardımlardır. Bu yardımlar, Ramazan ayı ve Kurban Bayramı öncesinde yılda iki kez Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına (SYDV) kaynak aktarılarak yapılmaktadır

(http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/data/547d897d369dc548c0a5d806/birlestirilmis_sosyal_yardimlar.pdf).

Tablo 14: 2014 Yılı Gıda Yardımları Aktarılan Kaynak

GIDA YARDIMLARI	
Yıl	Aktarılan Kaynak Milyon TL
2003-2012	1.397.32
2013	163.25
2014	185.86

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, 74.

Tablo 14’ te görüldüğü üzere; 2013 yılı gıda yardımı için aktarılan kaynak 163,25 milyon iken, 2014 yılı için bu miktar 185,86 milyondur. 2003 ve 2012 yılları arasında aktarılan kaynak, yıl bazına indirgenirse ortalama 155,25 milyon aktarılmıştır. Dolayısıyla, gıda yardımı için ayrılan kaynak her geçen gün artış göstermektedir.

2.7.1.2 Barınma Yardımları

Oturulamayacak kadar eski, bakımsız ve sağlıksız evlerde yaşayan muhtaç vatandaşlara evlerinin bakım ve onarımı için yapılan yardımlar. Bu yardım aynı veya nakdi olarak da yapılabilmektedir. Bu yardım programı sayesinde evlerinin bakımını yapamayacak durumda olan ve kötü şartlarda hayatını idame ettiren vatandaşlar,

sağlıklı ve sıcak bir ev ortamına kavuşmaktadırlar (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014: 2).

Tablo 15: 2014 Yılı Barınma Yardımları Aktarılan Kaynak

BARINMA YARDIMLARI	
Yıl	Aktarılan Kaynak Milyon TL
2006-2012	187.48
2013	51.68
2014	85.5

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, 74.

Tablo 15’ ten anlaşılacağı üzere, barınma yardımlarına da gıda yardımlarında olduğu gibi her geçen yıl aktarılan kaynağın artış gösterdiği görülmektedir. 2006-2012 yılları arası aktarılan kaynak miktarı, ortalama olarak yılda 31.24 milyona tekabül etmektedir. 2013 yılında bu rakam 51,68 milyon iken, 2014 yılında ise 85,5 milyona ulaşmıştır.

2.7.1.3 . Yakacak Yardımları

2003 yılından itibaren Türkiye Kömür İşletmelerinden sağlanan kömür SYD Vakıfları aracılığı ile ihtiyaç sahibi ailelere kışlık yakacak ihtiyaçlarının karşılanması için dağıtılmaktadır. Yakacak yardımları, hane başına en az 500 kg olmak üzere belirlenmiştir. Uygulamada ise Vakıf Mütevelli Heyeti kararı ile -en az 500 kg. olmak üzere- kömür miktarı iklim şartları da göz önüne alınarak artırılabilir (Ariöz Bozkuş, 2009: 103). Ayrıca yoksul ailelere yakacak yardımı uygulaması ile ülkedeki atıl vaziyetteki yeraltı kaynakları ekonomiye kazandırılmaktadır. Ayrıca ulaşım sektörüne ve istihdama katkı sağlamaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014: 2).

Tablo 16: 2014 Yılı Yakacak Yardımları Aktarılan Kaynak

YAKACAK YARDIMLARI		
YIL	Hane	Kömür (ton)
2014	2.149.272	2.232.700
2013	2.106.015	2.142.316
2012	2.103.324	1.992.546
2011	2.060.213	1.921.771
2010	2.237.423	1.957.495
2009	2.256.265	1.910.778
2008	2.347.728	1.852.278
2007	1.894.555	1.434.163
2006	1.797.083	1.363.288
2005	1.831.234	1.329.676
2004	1.610.170	1.052.379
2003	1.096.488	649.818

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, 80.

2.7.2 Eğitim Yardımları

Yoksulluk içinde bulunan kesimlerin eğitim imkânlarına erişimlerinin düşük olması, eğitimde fırsat eşitliğini ortadan kaldırmaktadır. Bu da yoksulluğun nesilden nesile aktarılmasına fırsat yaratmaktadır. Önüne geçilmediği takdirde de büyük problem teşkil etmektedir. Etkili bir sosyal yardım politikası oluşturulmasında ve yoksullukla mücadelenin başarılı olmasında eğitim faktörü kritik bir önem taşımaktadır. Bu yüzden Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı fon kaynağının büyük kısmını eğitim yardımları için kullanmaktadır.

2.7.2.1 Eğitim Materyali Yardımı

Her eğitim-öğretim yılı başında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığı ile ilköğretim ve lisede okuyan fakir ve yardıma muhtaç ailelerin çocuklarının önlük, ayakkabı, çanta, kırtasiye gibi temel okul ihtiyaçları karşılanmaktadır.

Tablo 17: 2014 Yılı Eğitim Yardımları Aktarılan Kaynak

EĞİTİM YARDIMLARI	
Yıl	Aktarılan Kaynak Milyon TL
2003-2012	800,88
2013	65,52

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, 82.

2014 yılı faaliyet raporunun açıkladığı verilere göre; 2003-2012 yılları arasında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları’ nın eğitim yardımında kullanmaları için 800,88 milyon TL kaynak verilmiştir. Bu rakam yıl bazında incelendiğinde, ortalama olarak 88,98 milyon tekabül etmektedir. 2013 yılında ise eğitim yardımı için ayrılan kaynak miktarı ise 65,52 milyon TL’dir.

Vakıfların Periyodik olarak yıl içerisinde yaptıkları eğitim materyali yardımları incelendiğinde ise 2014 yılında toplam 62.820 hanede yaşayan 94.618 öğrenci için 17,37 milyon TL kaynak aktarılmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014: 82).

2.7.2.2 Şartlı Eğitim Yardımı

Nüfusun en yoksul % 6’ lık kesiminde yer alan ve hala maddi imkânsızlıklar nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyen ailelerin varlığı mevcuttur. Ancak bu ailelere, çocuklarının okula devam etmeleri şartıyla, “Şartlı Eğitim Yardımı” yapılmaktadır. Eğitim yardımlarının devam etmesi için öğrencinin, okula devamsızlığının iki ay arka arkaya 4 gün ve üzeri devamsızlık yapmaması gerekmektedir.

Ödemeler Ziraat Bankası ve PTT’ ler aracılığı ile doğrudan anneler adına açılan hesaplara yapılmaktadır. Kız çocuklarına yapılan yardım miktarı erkek çocuklarına yapılan yardım miktarından daha yüksektir.

Tablo 18: 2014 Yılı Şartlı Eğitim Yardımı Aktarılan Kaynak

ŞARTLI EĞİTİM YARDIMI	
Yıl	Aktarılan Kaynak Milyon (TL)
2003-2012	2.514.97
2013	512.81
2014	570.75

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, 84.

Tablo 18’ de görüldüğü üzere; 2003-2012 yılları arasında şartlı eğitim yardımı için 2.514.97 milyon TL kaynak aktarılırken, sırasıyla 2013 yılında 512,81 milyon TL, 2014 yılında ise bu rakam 570,75 milyon TL’ ye ulaşmıştır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları bünyesinde yapılan tüm yardımlar içerisinde belki de ülkenin kalkınması için en önemli diyebileceğimiz yardım türlerinden biridir. Eğitim yardımı ile sosyal devlet anlayışı çerçevesinde, ülkenin tüm vatandaşlarına eşit şekilde eğitim fırsatı sunma amaçlanmıştır. Dolayısıyla, bu yardım türü ile hem ‘okula devam şartı’ ile düzenli eğitim alma imkânı hem de yoksulluk içinde bulunan ve okuma imkânı olmayanlara bu fırsat sunulmuştur.

Şartlı nakit transferi kapsamında verilen eğitim yardımları, 2004 yılı sonuna kadar çocuk sayısına göre azaltılarak verilmiştir. Buna göre; 1. çocuğa 2. çocuktan daha fazla, 2. çocuğa da 3. ve üzeri çocuklardan daha fazla yardım verilmiştir. 3. ve üzeri çocuklar için yardım miktarları sabitlenmiştir. 2005 yılından itibaren bu uygulamaya son verilmiş ve yardım miktarı çocuğun cinsiyetine ve eğitim seviyesine (ilköğretim-ortaöğretim) göre belirlenmiştir (Hacımahmutoğlu, 2009: 151).

Tablo 19: Şartlı Eğitim Yardımı Aylık Ödenek Miktarları

AYLIK ÖDEME MİKTARLARI	
İlköğretime Devam Eden Erkek Öğrenci İçin/Aylık	35 TL
İlköğretime Devam Eden Kız Öğrenci İçin/Aylık	40 TL
Ortaöğretime Devam Eden Erkek Öğrenci İçin/Aylık	50 TL
Ortaöğretime Devam Eden Kız Öğrenci İçin/Aylık	60 TL

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “Şartlı Eğitim-Sağlık Yardımı”, <http://alo144.aile.gov.tr/mevzuat-bilgi-portali/sartli-egitimsaglik-yardimi>, 2016.

Şartlı eğitim yardımı aylık ödeme miktarları, Tablo 19’ da görüldüğü üzere kız ve erkek öğrenci ayrımı yapılarak ilköğretim ve ortaöğretimde farklılık göstermektedir. Hem ilköğretim hem de ortaöğretimde kız öğrenci erkek öğrenciden daha fazla yardım almaktadır. Amaç burada kız çocuklarının okumasını teşvik etmektir.

2.7.2.3 Öğle Yemeği Yardımı

1997 yılında başlatılan 8 yıllık temel eğitimdeki taşınmalı eğitim uygulaması mevcuttur. Bu kapsamda; okulların bulunduğu merkezlere taşınan yoksul öğrencilere, öğle yemeği verilmesini içeren bir programdır. 2003-2004 öğretim yılından itibaren kaynağı fondan karşılanmak üzere il ve ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir.

Tablo 20: 2014 Yılı Öğle Yemeği Yardımları Aktarılan Kaynak

ÖĞLE YEMEĞİ YARDIMI	
Yıl	Aktarılan Kaynak Milyon TL
2003-2012	1.529.34
2013	250
2014	430

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, 84.

Yoksul olarak tanımlanan öğrencilerin, eğitim-öğretim döneminde oluşabilecek bütün olumsuzlukları ortadan kaldırma adına sağlanan yardım türlerinden biridir. Öğle yemeği yardımı için, Tablo 20’ de yer alan aktarılan kaynak tutarları incelendiğinde; bir önceki yıla oranla artış olduğunu söylemek mümkündür.

2.7.2.4 Ücretsiz Kitap Yardımı

2003-2004 eğitim-öğretim yılından itibaren kaynağı fondan aktarılmak kaydıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilköğretim öğrencilerinin kitapları ücretsiz verilmektedir.

Bu yardımın ortaya çıkmasına dayanak teşkil eden yasal düzenleme 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 53 üncü maddesidir. Bu madde gereğince;

- 2003-2004 eğitim ve öğretim yılından itibaren ilköğretim öğrencilerine,
- 2006-2007 eğitim ve öğretim yılından itibaren ortaöğretim öğrencilerine,
- 2009-2010 eğitim ve öğretim yılından itibaren açık öğretim, ilköğretim ve ortaöğretim öğrencileri ile okuma yazma bilmeyen yetişkinlere ücretsiz olarak ders kitabı verilmektedir (Karabulut, 2011: 103).

MEB tarafından bastırılan bu ders kitapları, her ders yılı başında ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Ders kitabı dağıtımında ise muhtaçlık şartı aranmamaktadır.

Tablo 21: 2014 Yılı Ücretsiz Ders Kitabı Yardımları Aktarılan Kaynak

ÜCRETSİZ DERS KİTABI	
Yıl	Aktarılan Kaynak Milyon TL
2004-2012	1.967.65
2013	275
2014	125

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, 85.

Şartlı eğitim yardımının yanı sıra eğitimini maddi imkânsızlıklar nedeniyle tamamlamakta zorlanan ailelerin yükünü hafifletmek ve eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak için ücretsiz ders kitabı yardımı da yapılmaktadır. 2004-2012 yılları arasında ücretsiz ders kitabı için 1.947.65 milyon TL kaynak aktarılmıştır. Sırasıyla 2013 yılı 275 milyon TL, 2014 yılında ise 125 milyon TL ile kaynak aktarımında düşüş yaşanmıştır.

2.7.2.5 Öğrenci Barınma, Taşıma, İaşe Yardımı

Taşımali sistem dışında kalan ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin ulaşım, barınma vb. ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca verilen desteklerdir. 2013 yılında öğrencilerin barınma ve iaşe giderleri için 1,101,437 TL, SYDV’ lere ait yurtların işletme giderleri için de 654,364 TL olmak üzere 1,755,801 TL transfer edilmiştir (ASPB 2013 Faaliyet Raporu, 2013: 116; Dodurka, 2014: 10).

2.7.3 Sağlık Yardımları

2.7.3.1 Tedavi Destekleri

Sağlık yardımı kapsamında; yeşil kartla karşılanmayan durumlarda ve yeşil kartı olmayan vatandaşların ödeme güçlüğü yaşadığı sağlık giderleri söz konusu olmaktadır. Bu durumda, sosyal güvenceden yoksun vatandaşların ilaç ve tedavi giderleri karşılanmaktadır. Emekli Sandığı sorumluluğundaki “Yeşil Kart” sahibi yoksullara verilen sağlık yardımları, 2005 yılından itibaren Sağlık Bakanlığı'na devredilmiştir.

Tablo 22: 2014 Yılı Tedavi Destek Yardımları Aktarılan Kaynak

TEDAVİ DESTEK YARDIMLARI	
Yıl	Aktarılan Kaynak (TL)
2003-2012	929.000.000
2013	60.000
2014	20.000

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, 89.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın yayımladığı “2014 Yılı Faaliyet Raporu” na göre; Tablo 22’de belirtildiği üzere, 2003-2012 yıl aralıkları dikkate alındığında 929,000,000 TL kaynak aktarılmıştır. Bu aktarılan kaynağın içinde 2005 yılından itibaren yeşilkart için ayrılan kaynak da mevcuttur. Tedavi destek yardımı için 2013 yılında 60,000 TL kaynak aktarılırken 2014 yılı 20,000 TL aktarılarak büyük oranda düşüş olduğu gözlenmiştir.

2.7.3.2 Şartlı Sağlık Yardımı

Şartlı sağlık yardımı kapsamında; nüfusun en yoksul olarak belirttiği kesiminde, yer alan ailelere 0-6 yaş arası çocuklarını düzenli olarak sağlık kontrollerine götürmeleri şartı getirilmiştir. Ancak bu şart sağlandığı takdirde düzenli nakit para yardımı yapılmaktadır. Ödemeler Ziraat Bankası ve PTT’ ler aracılığı ile doğrudan anneler adına açılan hesaplara yapılmaktadır. Bu alanda yapılan aylık ödemeler her bir çocuk için 35 TL’dir. Sağlık yardımı, sağlık kontrollerinin yaptırıldığı tarihten sonraki ödeme döneminde yatırılmaktadır.

Şartlı sağlık yardımları 2004 yılının sonuna kadar yalnızca 0-6 yaş grubundaki çocukları kapsarken, 2005 yılından itibaren gebe kadınları ve doğum yapan kadınları da kapsamaya başlamıştır. Sağlık kontrolüne götürme konusunda belirlenen periyodik zaman aralığı çocuğun yaşına göre değişmektedir. 0–6 ay arasındaki bebeklerin her ay, 6-12 ay arasındaki bebeklerin 2 ayda bir, 12 aydan 6 yaşa kadar olan çocukların ise 6 ayda bir sağlık kontrolüne götürülmesi gerekmektedir (Hacımahmutoğlu, 2009: 150).

Tablo 23: 2014 Yılı Şartlı Sağlık Yardımları Aktarılan Kaynak

ŞARTLI SAĞLIK YARDIMLARI		
2015	Hane Sayısı	Fayda Sahibi Sayısı
Erkek Çocuk	448.194	546.214
Kız Çocuk	420.487	521.302
Gebelik	105.637	104.945
Lohusalık	37.333	37.399
Doğum	59.039	59.228

*Hane sayısı ve fayda sahibi sayıları mükerrer olmayan toplam sayıları ifade etmektedir.

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “2015 Yılı Faaliyet Raporu”, 129.

Gebe kadınların doğumlarını hastanede gerçekleştirmeleri ve düzenli olarak doktor kontrolüne (doğum tarihine kadar 2 defa) gittikleri takdirde şartlı sağlık yardımından yararlanabilmektedirler. Şartlı Sağlık Yardımı Gebelik Yardımları ise şu şekildedir: doğumun hastanede yapılması halinde 1 kereye mahsus 75 TL, düzenli muayenelerin yapılması halinde doğumdan önce aylık 35 TL, doğumdan sonra 2 kereye mahsus 35 TL’dir.

2.7.4 Engelli İhtiyaç Yardımları

2.7.4.1 Engelli İhtiyaç Yardımları

Sosyal güvencesi olmayan özürlü vatandaşların, topluma uyumunu kolaylaştıracak her türlü araç gereç ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yapılan bir sosyal yardım programıdır.

2.7.4.2 Engelli Öğrencilerin Okullarına Ücretsiz Taşınması Projesi

“Özel Eğitime Gerekksinim Duyan Öğrencilerin Okullara Erişiminin Sağlanması İçin Ücretsiz Taşınması Projesi” Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Özürsümler İdaresi Başkanlığı ve Sosyal Yardım Genel Müdürlüğü’nün işbirliği ile 2004-2005 eğitim öğretim yıllarından itibaren uygulanmaktadır.

Bu uygulama 2004-2005 öğretim yılında sadece zihinsel engelli ve otistik özür gruplarını kapsayacak şekilde yürütülmekte iken, 2005-2006 öğretim yılında tüm özür gruplarındaki özürlü öğrenciler uygulama kapsamına dâhil edilmiştir (Hacımahmutoğlu, 2009: 152).

Tablo 24: 2014 Yılı Engelli Öğrencilerin Okullara Ücretsiz Taşınması Yardımları Aktarılan Kaynak

Engelli Öğrencilerin Okullarına Ücretsiz Taşınması	
Yıl	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2005-2012	292,9
2013	85
2014	95

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, 86.

Genel Müdürlüğün “Engelli Öğrencilerin Okullarına Ücretsiz Taşınması Projesi” kapsamında yürüttüğü yardım için 2013 yılında 85 milyon TL kaynak aktarılırken, 2014 yılında bu kaynak 95 milyona ulaşmıştır.

2.7.5 Özel Amaçlı Yardımlar

Özel amaçlı yardımlar adı altında bulunan yardımlar, aşevlerinde verilen sıcak yemekler dışında, aniden oluşan/geçici durumlarda yapılan yardımlar olup, düzenlilik göstermemektedir. Aşevleri ve afet desteklerinin dışında yapılan yardımlar da mevcuttur. SYDV’ ler tarafından, dini bayramlar öncesinde nakit, gıda, giysi gibi çeşitli yardımlar yapılmaktadır. Ayrıca ihtiyaç sahibi kişilerin prim borçlarının ödenmesi gibi özel amaçlı başka yardımlar da yapılmaktadır.

Terör nedeniyle mağdur olan ve 3294 sayılı Kanun kapsamında yer alan vatandaşların, mağduriyetlerinin giderilmesine yönelik yapılan yardımlar da özel amaçlı yardımlar kapsamında yer almaktadır (Arıöz Bozkuş, 2009: 106).

2.7.5.1 Aşevleri

Aşevleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından işsizliğin ve yoksulluğun belirgin olarak yaşandığı yerlerde yapılmaktadır. Bu yardım programı;

yaşlı, özürlü, kimsesiz ve muhtaç vatandaşlara günlük sıcak yemek verilmesi amacıyla işletilmektedir. Aşevleri; doğal afet, terör, yangın gibi nedenlerle mağdur olan vatandaşların acil ihtiyaçları karşılamak için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla çeşitli yardımlar yapmaktadır.

2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun gereğince; aylık alanlar da aşevinden yararlanabilmektedir. Aşevinden yararlananların; ölüm, muhtaçlığının ortadan kalkması, bakım altına alınması ve bilgi vermeksizin kesintisiz 10 gün yemek alınmaması durumunda verilen hizmet sonlandırılmaktadır (Karabulut, 2011: 116).

Tablo 25: 2014 Yılı Aşevleri Aktarılan Kaynak ve Kişi Sayıları

ÖZEL AMAÇLI YARDIMLAR		
Yıl	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)	Kişi Sayısı
2003-2012	74,81	-
2013	12,86	23.650
2014	11,47	34.911

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı “2014 Yılı Faaliyet Raporu”, 93.

Bu kapsamda, Tablo 25’ te görüldüğü üzere; Bakanlığın yayınlamış olduğu “2014 Yılı Faaliyet Raporu” na göre, 2003-2012 yılları için aktarılan kaynak, yıl olarak ortalama 8,31 milyon TL’ye denk gelmektedir. Bu rakam 2013 yılı için 12,86 milyon TL iken, 2014 yılında ise 11,47 milyon TL’ye düşüş göstermiştir. 2013 ve 2014 yılları karşılaştırıldığında; aktarılan kaynak miktarında azalış göstermesine rağmen yararlanıcı sayısında artış gözlenmiştir.

-Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardımlar: ŞNT haricinde düzenli yardımlar adı altında sağlanan “Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardımlar”, toplumda farklı gruplar içerisinde kadınların yoksulluk gerçeği ile daha fazla karşı karşıya geldiğini göstermektedir. Buradan hareketle “Eşi Vefat Etmiş Kadınlar için Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi” yapılmış ve Boğaziçi Üniversitesi’ nin işbirliği ile 2010 yılında tamamlanmıştır. Proje sonucunda, eşi vefat etmiş kadınların yiyecek, yakacak, giyecek, ev eşyası ve

çocukların eğitimi gibi temel ihtiyaçları karşılamakta sıkıntı yaşadıkları tespit edilmiş ve bu kadınlara yardım yapılması önerilmiştir. Eşi vefat etmiş, muhtaç durumda bulunan, kanunla kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan ve bu kuruluşlardan aylık ve gelir almayan kadınlar, muhtaçlığı Mütevelli Heyeti tarafından onaylandıktan sonra muhtaçlığı devam ettiği sürece aylık 250 TL olmak üzere 2 aylık periyotlarla 500 TL düzenli nakdi yardım almaya hak kazanmaktadır (ASPB, 2012: 2). 2015 yılında 300,422 haneye 820,5 milyon TL eşi vefat etmiş kadınlara yönelik nakit desteğinde bulunulmuştur. Bu rakam 2014 yılında ise 276,680 hane 814,7 milyon TL'dir (ASPB, 2015: 122).

-Muhtaç Asker Ailelerine Yapılan Yardımlar: Vatani görevini yapmakta olan askerlerin, sosyal güvencesi olmayan ve ihtiyaç sahibi ailelerinin askerlik görevi süresince desteklendiği yardım türüdür. Aylık 250 TL olmak üzere 2 aylık periyotlarla 500 TL düzenli yardım verilmektedir. 2013 yılı Mart ayı itibarıyla uygulama başlatılmıştır. Yardım programında hak sahibi asker, evli ise eşine bekâr ise öncelikli olarak annesi veya babasına yardım ödemesi yapılmaktadır. 2014 yılı verilerine göre 62,693 haneye 222 milyon TL muhtaç asker ailelerine destekte bulunulmuştur (ASPB, 2015: 81).

-2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki Yardımlar: 2022 sayılı “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun’a göre;

“herhangi bir Sosyal Güvenlik Kurumundan bir gelir veya aylık hakkından faydalanmayan ve hane içinde kişi başına düşen geliri, 16 yaşından büyükler için belirlenmiş olan asgari ücretin aylık net tutarının 1/3’ünden (2015 Temmuz-Aralık dönemi için 303,48-TL) az olan Türk Vatandaşlarından, 65 yaşını doldurmuş yaşlılar ile 18 yaşından büyük engelliler ve Kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış engelli yakını bulunan kimselere (engelli olan yakınına fiilen bakmak şartı ile) aylık bağlanmaktadır”.

2022 sayılı Kanun kapsamında, yılın Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında olmak üzere üç ayda bir peşin olarak aylık ödenmektedir. 633 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname uyarınca; 2022 sayılı Kanun kapsamındaki işlemler Bakanlığın Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır. 2015 yılı Ocak-Aralık

döneminde 2022 kapsamında; Yaşlı (65 yaş üstü) 608,513 kişiye 203,44 TL, Engelli (%70 ve üzeri) 280,288 kişiye 458,26 TL, Engelli (%40 - %69) 338,588 kişiye 305,51 TL, Engelli Yakını Aylığı (18 yaş altı) 89,631 kişiye 305,51 TL tutarında toplamda 1.302.103 hak sahibine aylık ödenmiştir (ASPB, 2015: 135).

-Evde Bakım Yardımı: 2007 yılında 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun Ek 7.ci maddesinde değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik; evde bakımla ilgili ödemeleri, hane bazında engellilerin evde bakımının desteklenmesi amacıyla yapılacak bir “sosyal yardım” olarak tanımlamıştır (ASPB, 2015: 95).

Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü'nden (2014) aktaran Ünlütürk Ulutaş; 2014 yılında 6518 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile değişiklik yapılmıştır. Bu düzenleme, “hane içinde kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarı, asgari ücretin aylık net tutarının 2/3' ünden daha az olan bakıma ihtiyacı olan engellilere, resmi veya özel bakım merkezlerinde bakım hizmeti ya da sosyal yardım yapılmak suretiyle evde bakımına destek verilmesini” karar kılmıştır (2015: 51).

Bakıma ihtiyacı olan engellilerin evde bakımına destek için yapılacak sosyal yardımlara ilişkin ödenek aktarma işlemleri Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nden alınarak, 01.01.2015 tarihinden itibaren Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğüne yapılmaya başlanmıştır. 2015 Ocak-Aralık dönemi için evde bakım yardımının aylık tutarı 830,84 TL' dir. Bu dönem içinde 508,481 fayda sahibi bu yardımdan yararlanmış (ASPB, 2015: 136). 2016 yılının ilk altı ayı için evde bakım aylığı 880,69 TL iken, ikinci altı ayı için 924,73 TL olarak hesaplanmıştır (<http://www.evdebakimmaasi.com/yazi/28/evde-bakim-maasi-2016-da-ne-kadar-oldu.html>).

-Proje Destek Programları: Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü 2002 yılından itibaren, çalışabilir, üretebilir durumdaki yoksul ve işsiz vatandaşların toplum hayatına “aktif” ve “üretken” olarak katılmasını sağlamak için proje destek programları yürütmektedir.

Proje; Çalışabilir durumda olan yoksul ve muhtaç kimselerin kendi işlerini kurmalarına yardımcı olarak geçimlerini sağlamaları ile sürdürülebilir gelire kavuşarak doğrudan sosyal yardımların hedef kitlesi içinden çıkarılması hedeflemiştir. Aynı zamanda yoksulluk ve sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya olan birey veya grupların, ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması, yaşam kalitelerinin yükseltilmesi, toplumda dayanışma ve bütünleşmeye dâhil olmaları isteği projenin hedefleri arasında yer alan diğer bir etkidir (ASPB, 2014). Tablo 9’ da belirtildiği üzere Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü bünyesinde; “Gelir Getirici Proje Destekleri, Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi, İstihdam Eğitimi Projeleri ve Sosyal Hizmet Projeleri” yer almaktadır.

2.8 Sosyal Yardım Yararlanıcılarını Belirlemede İzlenilen Yol

Sosyal yardımdan yararlanabilmenin ilk koşulu kişinin muhtaç olmasıdır. Sosyal yardımlar bakımından muhtaçlık, bulunduğu çevre koşullarında yetecek kadar asgari miktardaki geçim kaynaklarına ve gelir olanaklarına sahip olamama durumudur. Bu suretle kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri geçindirememesi durumu olarak ifade edilmektedir. Sosyal yardımlar, karşılıksız sağlandığı için kişiler bu yardımlar karşılığında herhangi bir yükümlülük altına girmemektedir. Alınan bu yardımları, ileride yani muhtaçlığın sona ermesi halinde geri ödeme zorunluluğu bulunmamaktadır. Günümüzde ise, kişiler artık devletten sosyal yardım talep etme hakkının var olduğunu bilmektedirler (Kobak, 2006: 63).

Oluşturulacak bir puanlama formülü ile sosyal yardım desteklerinden yararlanacak kişilerin objektif kriterlere göre belirlenmesi ve böylece haksız yararlanmaların önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Bu uygulama ile her bir sosyal yardım türünden yararlanma kriterleri (muhtaçlık kriteri) oluşturularak hak sahiplerinin söz konusu kriterler açısından belirlenmesi hedeflenmektedir (Arıöz Bozkuş, 2009: 72). Günümüzde uygulamada olan Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri, haksız yararlanmaların önüne geçerek sosyal yardım yararlanıcılarını objektif kriterlere göre belirlemeye çalışmaktadır.

Yardıma başvuruda bulunan kişilerin sosyo-ekonomik düzeyinin belirlenmesi için kişilerin kendileri ve yakın çevreleri (komşu, akraba) ile yapılacak görüşme ve incelemeler oldukça dikkatli, titiz ve ayrıntılı bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir.

Özellikle kişinin yaşadığı mevki ve ev incelemeleri, bu alanda uzman kişilerce gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Çünkü başvuruda bulunanlar arasında ekonomik krizler ve diğer nedenlerden dolayı aniden yoksullaşan ve yardıma muhtaç hale gelen kişilerin eğitim durumları yüksek, yaşadıkları semt ve konut görece daha iyi düzeyde olabilmektedir. Şayet incelemeler güvenlik kuvvetleri (polis, jandarma) gibi konunun uzmanı olmayan kişiler tarafından gerçekleştirilirse, bu kişiler hakkında “yardıma muhtaç olmadığı” sonucuna varılabilir (Yılmaz, 2006: 196). Hatta vakıf çalışanlarının belirttiği üzere; 2005 yılı öncesine kadar başvuruda bulunanların hane ziyaretine polis memurlarının gittiği öğrenilmiştir. Bu durum yukarıda belirtilen yanlış tespitlere neden olduğu gibi hanedeki aile üyelerinin onur kırıcı, incitici davranışlara maruz kaldığı da belirtilmiştir.

Türkiye’de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynakları ile yürütülen Şartlı Nakit Transferi Programı ile Proje Destek Programları’ndan faydalanacak kişilerin belirlenmesinde Temsili Ortalamalar Değerlendirmesi Yöntemi kullanılarak, gelir yerine hanenin tüketiminin ya da hane refahının değerlendirilmesine ilişkin göstergeler aracılığı ile bir puanlama mekanizması oluşturulmuştur (Ortakaya, 2010: 76).

Kişi başına hanehalkı tüketimi hesaplanıp, bu hesap ile hanehalkının demografik, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yaşam kalitesi gibi değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan incelemeler üzerinden bu değişkenlerin ağırlıklarının tespiti ile de bir puanlama formülü kurgulanmıştır. Açıklayıcı değişkenler üzerinden elde edilen puanlar ile ülke genelindeki haneler, hane yoksulluğu bakımından bir sıralamaya tabi tutulmuş ve sıralama sonucu bir kesme noktası belirlenmiştir. Bu kesme noktasının altında puanı olan haneler ŞNT programından faydalanmaya hak kazanmaktadır (SYDGM, 2007).

Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) ; En yoksul % 6’lık kesimin temel eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimlerini tam olarak sağlamak için oluşturulan bir sosyal güvenlik ağıdır. ŞNT, çocukların düzenli olarak okula devamlarını sağlamak veya sağlık muayenelerinin yaptırılması gibi insana yatırım yapmaları şartıyla yoksul ailelere düzenli nakdi para yardımı yapılmasıdır.

Son yıllarda ŞNT uygulamaları özellikle Orta ve Latin Amerika ülkelerinde hızla artmıştır. “İnsana Yatırım” sloganı ile Türkiye’de uygulamaya konulan ŞNT programları sağlık, beslenme ve eğitim olmak üzere üç temel alanda yardım sağlamaktadır. Dünyada, genelde bu üç temel alanda faaliyet göstermektedir (Özdamar, 2007: 109).

Ekonomik güçlükler nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyen ve düzenli sağlık kontrollerini yaptıramayan, nüfusun en yoksul % 6’lık kesimine dâhil olan aileler Şartlı Nakit Transferinin temel hedef kitesidir. Bu kapsamda sosyal güvencesi olmayan bebek bekleyen veya 0-6 yaş grubu ve/veya okul çağında çocuğu olan aileler ŞNT uygulamasından faydalanmak üzere başvurumaktadırlar. Başvuruların anneler tarafından yapılması teşvik edilmelidir. Çünkü annenin hayatta olması durumunda ödemeler anneler adına açılan hesaplara yapılmaktadır. Annenin vefat etmiş olması veya ailedeki boşanma sonucu çocuğun velayetinin babaya verilmesi durumunda ödemeler babaya da yapılabilir (Özdamar, 2007: 110).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MANİSA İLİ ALAN ÇALIŞMASI

3.1 Manisa İli Yoksulluk Boyutu

Manisa ilinin tezin örnekleme için seçilmesinin temel sebebi, hem sanayi hem de tarıma elverişli bir coğrafi konuma sahip olmasıdır. Hem sanayi hem de tarımı bünyesinde barındırması Manisa’ da işsizlik sorununu minimum seviyeye çekmektedir. Manisa ilinin işsizlik oranı 2013 yılı için % 5,1, işgücüne katılma oranı % 55,5 ve istihdam oranı ise % 52,7’ dir (TÜİK, 2013: 15). Dolayısıyla işsizliğin düşük oranda görüldüğü Manisa’ da yoksulluk profilinin hangi seviyede olduğu ilgisini uyandırmıştır.

Manisa ilinin içinde bulunduğu Türkiye İstatistik Bölge Birimleri Düzey-2 incelendiğinde, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre bölgesel yoksul sayıları ve yoksulluk oranları 2014 yılı verilerine göre;

Tablo 26: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Bölgesel Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranları, 2014

		Medyan Gelirin % 50' sine Göre			Medyan Gelirin % 60' ına Göre		
TR33	(Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak)	Yoksulluk Sınırı (TL)	Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	Yoksulluk Oranı (%)	Yoksulluk Sınırı (TL)	Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	Yoksulluk Oranı (%)
		5,550	198	6,8	6,660	398	13,7

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması”, 2014.

Tablo 26 incelendiğinde; yoksulluk oranının en düşük olduğu 2. bölge % 6,8 ile TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak) olmuştur. TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) ise % 6,3 ile ilk sırada yer almıştır.

Yavuzkanat (2013), illerin yoksulluk riski gruplarına düşme olasılıklarını inceleyen araştırmasına göre; Manisa ili yoksulluk riski ölçeğini derecelerine göre; çok düşük yoksulluk riski 0,13, düşük yoksulluk riski 0,86, orta derecede yoksulluk riski 0,01, yüksek ve çok yüksek yoksulluk riskini ise 0 olarak vermiştir.

3.2 Alan Araştırmasının Amacı ve Önemi

Bu çalışma, dünya ülkelerinin geçmişten günümüze mücadele etmede kaçınılması mümkün olmayan buna ülkemizin de dâhil olduğu yoksulluk sorunu üzerinedir. Bu problemin ağır sonuçlarını hafifletmek ve ortadan kaldırmak adına hükümetlerin izlediği sosyal politikalardan biri olan sosyal yardım ayağı incelenecektir. Coğrafi konumu AB ülkeleri açısından en iyi yatırım bölgesi seçilmesi ve Türkiye'nin sayılı Organize Sanayileri arasında olması nedeniyle, sosyo-ekonomik olarak gelişmiş Manisa ilinde yapılmıştır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'ndan resmi izin alındıktan sonra, bünyesinde bulunan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün bir kolu olan Manisa Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığıyla elli hane halkının bulguları kısaca sunulmakta ve değerlendirilmektedir.

Yoksulluk, yoksulların bireysel ve hane özellikleriyle ilgili olduğu kadar, küresel, ulusal, bölgesel ve yerel sosyo-ekonomik çok sayıda ögenin sonucudur. Türkiye'deki yoksulluk oranlarının göreceli yüksekliği ve sürekliliği, yoksulluğun hafifletilebilmesi için genel ekonomik büyüme, enflasyon, istihdam-işgücü politikaları, gelir dağılımındaki adaletsizlik, sosyal ve demografik nedenler (hızlı nüfus artışı, hane halkı büyüklüğü, eğitim, göç vb.) gibi hem sosyal devlet anlayışının güçlendirilmesi hem de yoksul yanlı politikaların geliştirilmesinin gereğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu çalışma ile sosyal devlet gereği sosyal politika kapsamında yürütülen sosyal yardımların yoksulluğu azaltıp/azaltmadığını ve yararlanıcıların beklentilerine karşılık verip/vermediğini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

3.3 Alan Araştırmasının Yöntemi

Çalışmanın analiz birimini, Manisa ili merkezinde Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'ne bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan, belirlenmiş kriterleri sağlayarak (Haneden yetişkin bir birey, başvuru ve sorgulama izni dilekçesini imzalayarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na başvuruda bulunur. Birey için Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi'nde dosya oluşturulmaktadır. SYDV tarafından bireylerin yoksulluğu araştırılarak Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi'nin veritabanından online bilgileri sorgulanır. Daha sonra

hane ziyareti yapılarak, yoksulluk durumları yerinde tespit edilmektedir. Hane ziyareti sonrası, sosyal inceleme formu doldurularak mütevelli heyetine sunulur ve gerekli görüldüğü takdirde yardım miktarı ve türü bireye sağlanır.) yoksulluk eşiğinde ve eşiği altında bulunan yardım almaya hak kazanan sosyal yardım yararlanıcıları oluşturmaktadır.

Analiz biriminin tespiti için amaca dönük görüşme tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme türü (mülakat) kullanılmıştır. Saha çalışmasında derinlemesine görüşme ile ilgili elde edilen bulgular gözlem tekniği ile zenginleştirilmiştir.

Manisa ili merkezinde farklı mahallelerde ikamet eden Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan sosyal yardım alan elli hane halkı ile mülakat yapılmıştır. Sosyal yardımların, bu yardımlardan faydalanan kişiler açısından neyi ifade ettiğinin gözlenebilmesi amacıyla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

Derinlemesine yapılan mülakatlarda, özgün olarak hazırlanmış ve daha önce yapılan herhangi bir çalışmadan alınmamış 16 açık uçlu soru sorulmuştur. Hazırlanan mülakat soru formu iki kısımdan oluşmaktadır. İlk bölümde sosyo-demografik veriler ile ilgili sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde ise tezin ulaşmayı hedeflediği sosyal yardım ve yoksulluk hakkındaki sorulara yer verilmiştir. Bu sosyal yardım ve yoksulluk sınırı dâhilinde, görüşmecilere göre, sosyal yardım ve yoksulluğun kendilerine neyi ifade ettiği ve bu yanıtlar ışığında kendilerini yoksul olarak hissedip / hissetmedikleri, sosyal yardımın tür, miktar ve sıklığından ne derece memnun oldukları, olumsuz yönlerinin olup / olmadığı gibi sorular yöneltilmiştir. Ayrıca yararlanıcıların aldıkları sosyal yardımlar, hayatlarında ne gibi değişikliklere sebep oldu ya da değişikliklere sebep oldu mu?, bu yardımların yoksulluklarını ne derece azaltıp / azaltmadığı yönünde sorular sorulmuştur.

Görüşmeler esnasında görüşmecinin mümkün olduğunca yönlendirilmemesine çalışılmıştır. Yardım sürecinin öncesi ve sonrasına hâkim olarak konuya derinlemesine açıklama getirmek için farklı görev tanımlarında yer alan altı vakıf çalışanından bilgi alınmıştır.

Bu araştırma konusunda, daha önceden yapılan çalışmaların çoğu yol gösterici olmuştur, ancak bu çalışmada sosyal yardım yararlanıcılarının toplumda

ötekileştirilmiş bir grup olarak görülmesi, insan onuruna yaraşır biçimde hayatlarını idame ettirememeleri ve her geçen gün yoksulluğun derinleşmesi araştırma konusunu belirlemede önemli unsur olmuştur.

3.4 Alan Araştırmasının Yapılışı ve Kısıtlılıkları

Araştırmanın temel dayanağını oluşturan derinlemesine mülakatlar, Manisa Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı çalışanları aracılığı ile yapılmıştır. Düzenli sosyal yardım yararlanıcıları, vakıf çalışanlarınca tespit edilmiş ve çalışma hakkında bilgi verilerek istekleri doğrultusunda mülakatları gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, 2014 yılı Temmuz- Ağustos ayları boyunca Manisa SYDV yakınlarında tamamlanmıştır.

Araştırma kapsamında Manisa ilinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan sorumlu ilgili vali yardımcısı, vakıf müdürü ve vakıf çalışanları ile görüşmeler yapılmıştır. İlgililerin görüşlerinden edinilen bilgiye göre; sosyal yardım yararlanıcılarının belirlenmesinde kullanılan Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi, öncesinde kullanılan Sosyal Yardım Bilgi Sistemine (SOYBİS) oranla daha adil, hızlı ve güvenilir olması sistemin daha sağlıklı işleyen bir altyapı olduğunu sergilemektedir.

Sosyal yardım yararlanıcıları ile yapılan görüşmeler sırasında çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Yöneltilen sorular neticesinde cevap vermek istemedikleri, çekimser davrandıkları sorular olmuştur. Cevapladıkları takdirde aldıkları yardımların kesilmesinden endişelendikleri gözlenmiştir. Ayrıca mülakat yapmak için yararlanıcı ile yalnız kalarak soru yöneltilecek sessiz ortam sağlamada sıkıntı yaşanmıştır. Bu gibi durumları ortadan kaldırmak adına çalışanların yardımlarına başvurulmuştur.

Yardım alanların yaşam koşullarının görülebilmesi amacıyla görüşmeler kişilerin evlerinde yapılmak istenmiştir. Ancak vakıf müdürü, yararlanıcıların adreslerinin verilmesi ve evlerine gidilmesinin sorun yaratacağını belirtmiştir. Bu yüzden görüşmeler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nda görüşmeci ile baş başa olunacak bir ortamda yapılmıştır. Mümkün olduğunca görüşmecinin rahat olması sağlanmaya çalışılmıştır.

Görüşmecilerin aldıkları sosyal yardımlarla ilgili düşünceleri, görüşme esnasında kendi ifadeleriyle verdikleri yanıtlar doğrultusunda değerlendirilmiştir. Dolayısıyla nitel araştırmanın sonuçları da görüşmecilerin ifadeleri çerçevesinde ele alınmıştır.

3.5 Alan Araştırması Bulguları

Vakıf çalışanları ile yapılan görüşmelerde, sosyal yardım türlerinin ve yararlanıcı sayılarının zaman içinde artış eğilimi gösterdiği belirtilmiştir. Manisa Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nda 17 bin kayıtlı sosyal yardım yararlanıcısı bulunmaktadır. Ancak bunların yaklaşık 5 binini sürekli sosyal yardım alan fertler oluşturmaktadır.

Sosyal yardıma başvuran herkesin evine tespite gidilmektedir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı kendi bünyesinde gıda, nakit, yakacak ve barınma yardımı sağlamaktadır. Ancak bunlardan nakit ve yakacak yardımı düzenli ve sürekli yapılmaktadır. Barınma yardımı ise, hiç kimsesi olmayan, dışarıda kalmış ve çok zor durumda olan muhtaçlara yapılmaktadır. Gıda yardımı ise sadece yaşlı ve bakacak kimsesi olmayanlara düzenli yapılmaktadır. Nakit yardımı, üç ayda bir 250 TL olarak yapılmaktadır.

Sosyal yardım başvuruları her yıl ihtiyaç olduğu takdirde tekrarlanmaktadır. Tekrarı için dilekçe verilmesi gerekmektedir. Sosyal yardımlar, aksi durumda otomatik olarak son bulmaktadır. Başvuruda bulunan kişinin hanesine ziyarete gidildiğinde, evde bulunamadığı zaman en fazla ilk gidişle birlikte üç defa evine tespite gidilmektedir. 2022 özürlü maaşı için başvuruların ise evine gidilmemektedir.

SYDV'ye yaklaşık olarak 3 bin kişi Genel Sağlık Sigortasından yararlanmak için geliyorken, 14 bin kişi de Sosyal Yardıma başvuru için gelmektedir. Toplam olarak, Manisa merkez olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na 17 bin kayıtlı dosya vardır.

Kış aylarında en çok yakacak yardımı için başvuru olmaktadır. İlçelerde yapılacak sosyal yardım için illere göre daha detaylı inceleme yapılmaktadır. Çünkü

illerde ilçelere göre, daha fazla başvurunun olması ve daha fazla kişi ile görüşmeyi gerektirmesi zaman bakımından kısıtlayıcı bir etkidir. İlçelerde, sosyal inceleme uzmanları tarafından inceleme esnasında hanede fotoğraf çekimi de yapılmaktadır. Bu fotoğraflar slayt gösterimi olarak müteveli heyetine sunulmaktadır. Fakat fotoğraf çekimi, artık özel hayata müdahale sayıldığı için sadece müteveli heyetlerinin karar aldığı durumlarda çekim yapılmaktadır.

Sosyal inceleme görevlileri, başvuranın muhtaçlık sınırının altında mı üstünde mi olup olmadığını ölçmek için ev ziyaretlerine gittiklerinde; ev içerisinde televizyon, çamaşır makinesi ve buzdolabı var mı buna bakmaktadır. Evde bulunan bulaşık makinesi, televizyon uydusu ve bilgisayar lüks sayılarak, ailenin muhtaçlık sınırının üzerinde olduğuna karar verilmektedir.

Vakıf çalışanlarının verilerine göre; tahminen 2001 öncesi dönemde evlere muhtaçlık tespitine polisler gitmekteydi. Hane incelemesi esnasında, başvuruda bulunan muhtaç ev sahiplerinin damgalanma ve küçük düşürülme hissini yaşadıkları sosyal inceleme görevlisi tarafından dile getirilmiştir. Dolayısıyla rencide edercesine her yeri dağıtarak araştırma yaptıkları için bu uygulamadan vazgeçilerek polisler yerine, sosyal inceleme uzmanları görevli kılınmıştır. Ev incelemesi yapıldıktan sonra gerekli görüldüğü takdirde; şayet başvuran ile konuşulurken şaibeli bir durum söz konusu olursa ailenin durumu komşulara da sorulmaktadır.

“Gıda Paketi” yardımı 2005’e kadar SYDV tarafından düzenli olarak yapılmıştır. Hatta müteveli heyeti karar verdiği takdirde ihtiyaç halinde 250 kişiye yine gıda yardımı yapılmaktadır. Gıda yardımı paraya çevrilmiştir. Çünkü verilen ürünün markası ve kalitesinden memnun kalınmadığı ve çöpe atıldığı yönünde vakıf çalışanlarınca duyular alınmıştır. Dolayısıyla gıda yardımının kesilmesi öngörülmüştür.

Vakıf çalışanları, genelde yardımlar yetersiz de olsa, zor zamanlarında yoksulların acil temel ihtiyaçlarının giderilmesinde çok iş gördüğünü söylemektedir. Hem vakıf çalışanları hem de yararlanıcılara göre, bu yardımlar çalışmadan yardımla yaşamayı özendirecek kadar da cazip değildir.

Yardım taleplerindeki artış ve çeşitlenme farklı nedenlere bağlanarak açıklanmaktadır. Birinci neden, sosyal yardımlarla yaşamayı bir alışkanlık haline getiren, bağımlı ve suiistimalci bir kesimin var olmasıdır. İkinci neden, yoksulluk yardımlarının siyasilerce suiistimal edilmesidir. Üçüncü neden ise, yardımların “karşılıksız ve prim dışı olması” yararlanıcılar tarafından “bir hak” olarak görülmesi yardımlara talebi arttırmaktadır (Sallan Gül ve Gül, 2008).

Çalışabilir yaşta ve durumda olup yardım başvurusu yapanların, özellikle erkeklerin, vakıf çalışanlarınca, görüşülen ilgili kişilerce yardımı “hak etmeyenler” arasında görüldükleri saptanmıştır. Genç ve orta yaştaki erkek yoksullara ya çok acil durumlarda ya da kendilerinin veya ailelerindeki bir ferdin kronik düzeyde bir hastalığı, sakatlığı ya da özrü olması koşulunda yardım yapıldığı dile getirilmiştir. Çalışabilir durumda olup yoksulluk yardımına başvuranlar çoğunlukla İŞKUR’a yönlendirilmektedir.

Yardım sürecine ilişkin diğer bir saptama, kadınların yararlanıcılar içinde sayıca çok olmaları göze çarpmaktadır. Vakıf çalışanları erkeklerin başvuruyu gurur kırıcı ve utanç verici buldukları için, çoğunlukla yardım başvurularına eşlerini gönderdiklerini belirtmişlerdir. Genç ve çocuklu kadınlar, çok küçük yaşlarda evlendiklerini, eşleri tarafından terk edilince ya da eşleri ölünce çocukları ile birlikte ortada kaldıklarını ve geçinemedikleri için yardımlara başvurduklarını ifade etmişlerdir.

Vakıf çalışanları arasındaki ortak diğer bir kanı, yardımların büyük çoğunlukla Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nden göç edip gelen vatandaşlara, Romanlara ve göçmenlere yapıldığıdır. Bu durumun, sosyal yardım yararlanıcısı olan bu vatandaşlara karşı tepkiyi ve olumsuz tutumları arttırdığını dile getirmişlerdir. Özellikle doğu kökenli yararlanıcılar için Manisalı sosyal yardım yararlanıcısı görüşmeciler: “devletin parası vergi vermeyene gidiyor, yoksul olsa neden bu kadar çok çocuk doğursun” ifadelerini kullanmıştır. Bu durum, sosyal yardım yararlanıcılarını “sosyal dışlanma” süreci ile karşı karşıya getirmiştir.

3.5.1 Sosyo-Demografik Bulgular

Saha çalışması, Manisa ilinde bulunan ve Manisa’nın çeşitli yerlerinde ikamet eden 50 sosyal yardım yararlanıcıları ile mülakat görüşmesi yapılmıştır. Elde edilen

bulgulara göre görüşmecilerin 36'sı kadın ve 14'ü erkektir. Eğitim düzeyleri, medeni durumları ve yaşları farklılık göstermektedir. Tablo 22'den hareketle bireylerin eğitim düzeylerinin düşük olması onları olumsuz etkilemekte ve eğitim seviyesinin düşük olması nedeniyle haklarını yeterli düzeyde arayamadıklarını ifade etmektedirler.

Görüşmeciler sosyal güvence olarak, yeşil kart dedikleri genel sağlık sigortasından yararlanmaktadır. Bu sosyal güvence, genel sağlık sigortası içinde primleri devlet tarafından ödenen ve geliri aylık brüt asgari ücretin üçte birinden az olanları kapsayan "G0 (kişi başına aylık gelir durumu brüt asgari ücretin üçte birinin altında 0-279 TL olanlar)" oluşturmaktadır.

Tablo 27: Sosyo-Demografik Bulgular

Cinsiyet		Yaş		Medeni Hal		Eğitim Düzeyi	
Kadın	36	0-19	1	Bekâr	4	Okur Yazar Yok	16
		20-29	8	Evli	32	Okur Yazar	10
		30-39	13	Boşanmış	2	İlkokul	16
Erkek	14	40-49	11	Dul	9	Ortaokul	7
		50-59	6	Evli Nikâhsız	1	Lise	1
		60-75	7	Evli Ayrı	2	Üniversite	0
		75 ve Üstü	4	Yaşıyor			

Görüşmecilerin bulunduğu hanedeki kişi sayısının fazlalığı ekonomik durumu olumsuz etkilemekte ve bireyleri sosyal yardıma bağımlı bırakmaktadır. Tablo 27'de de görüldüğü gibi görüşmecilerin çoğunluğunu evli bireyler oluşturmaktadır. Eşinden ayrı yaşayan ve eşi ölmüş sosyal yardım yararlanıcılarının diğer yararlanıcılara göre gelir seviyesinin düşük olduğu görülmüştür. Bu durum, yararlanıcıların enformel sektörde çalışmalarına neden olmuştur. Gündelik işlere giden görüşmeciler sosyal

yardımın onları geçindirmediği ve bununla gelirlerine katkı sağladıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 27' den hareketle görüşmecilerin yaş aralıkları sosyal yardımların yoksulluğu etkilemedeki rolü farklılık göstermektedir. 60 yaş ve üstü olan yararlanıcıların ekonomik durumlarının düşük olduğu gözlenmiştir. Sosyal yardım yararlanıcıları, başka bir gelirlerinin olmadığını ve çalışamayacak durumda olduklarını ifade etmişlerdir. Buna bağlı olarak da yoksulluklarının arttığını söylemektedirler. Hanede başka çalışan bireyin olmaması yani başka bir gelir kaynağının olmayışı nedeniyle aldıkları sosyal yardımın yoksulluklarını azaltmadığını göstermektedir.

3.5.2 Görüşmecilerin Yoksulluk ve Sosyal Yardım Algısı

Yoksulluk ve sosyal yardım arasındaki ilişki doğru orantıya sahiptir. Ailede çalışanların kazandığı ücret, hanenin temel ihtiyaçlarını karşılayamıyorsa o hanede yoksulluk baş göstermektedir. Tüm dünya ülkelerinin karşı karşıya olduğu sorunlardan biri de yoksulluktur. Dolayısıyla, her ülke kendi gelişmişlik düzeyine göre yoksulluğu en yüksek oranda azaltmak için belirli politikalar izlemektedir. Bu politikalardan en sık rastlanan ve uygulananı ise sosyal yardımlardır. Sosyal yardımların amacı, öncelikle kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bu çalışmada temel ihtiyaçların karşılanması hususu gıda, barınma, ısınma ile sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim açısından incelenmiştir.

Görüşmecilerden, yoksulluk ve sosyal yardımı tanımlamaları istenmiştir. Her bir görüşmeci ise, kendi içerisinde bulunduğu duruma göre yoksulluk ve sosyal yardımı anlatmıştır.

“Sosyal yardım fakire fukaraya yapılan yardımdır. İki gün ovaya gitti. Dizimde çatlama oldu. Reçetemle geldim ama yardım yapamıyoruz dediler. Oğlum askere gitmiş asker maaşı vermiyorlar (130 TL). Babası var diye. Kızım işe girdi 300 TL verecekler. Kuru ekmek olsun evimde yiyecek istemem erzaksız kaldığım da oluyor. Yoksulum işte bende. Ben de temiz manto ayakkabı istiyorum (ayağındaki eski yırtık terliği göstererek). Böyle yoksulluk var.”G.1.K.

“Önceden gençken çok çalıştım kızım. Tütün ekiyorduk sabah namazı vaktinden sonra yatmayıp. Tek kalıyorum çünkü gelinle kalmaktan çekiniyorum. Sosyal yardım da işte yaşlılara yapılan yardımdır bence.”
G.2.K.

*“İşte benim gibilere yapılan yardımdır. Yaşlı, muhtaç, işsiz, parasızlara yapılan yardım. Kendine bakamayacak kadar parası olmayan kötü olan kimse yoksuldur. Çocuklar gitti hanımla kala kaldık. Herkes kendi işine bakıyor. Bizde muhtaç durumda kaldık böyle bu yoksulluktur işte. Yaşlılık ve birikim olmadı gelir yok yoksuluz işte kızım.”*G.44.E.

Yaşlı olan görüşmeciler, özellikle sosyal yardımın yaşlılara yapılan yardım olduğunu düşünmektedir. Bu durumda yaşlılar, devlet nazarında kendilerini daha değerli hissetmektedir.

“Fakirlere yapılan aylığı olmayanlara yapılan yardımdır. Yoksul bana göre aylığı olmayanlardır.” G.3.K.

“Devlet fakirlere yardımcı oluyor sosyal yardım deyince aklıma fakirler geliyor. Evinde geçim oluyorsa yoksul değildir.” G.4.K.

“Sosyal yardım maddi yönden fakir olanlara yapılan yardımdır. Dar günde elimi tuttular. Bana göre yoksul maddi güvencesi olmayandır. Bir dilim ekmeği bulamadığım zamanlar oldu. Evlenip gidince çocuklar kendilerini kurtarınca daha iyi olacak.” G.5.K.

Eşinin veya kendisinin herhangi bir yerden düzenli ve sürekli geliri olmayan görüşmecilerin çoğunluğu ise, sosyal yardımı aylığı ya da maddi güvencesi olmayanlara yapılan yardım olarak tanımlamıştır.

“Sosyal yardım deyince ilk önce aklıma sağlık geliyor. Mağdur insanları tespit edip yardım etmeleri psikolojik olarak rahatlatıyor. Çocuk varsa daha da iyi. Bence hiç kimsesi olmayan dışarıda gezen annesi-babası olmayan ayağında giyecek ayakkabısı üzerine giyecek kıyafeti olmayana yoksul denir. Milletçe yoksuluz zaten. Dinimizin gereklerini yapmadığımız için zaten böyleyiz. Benden daha kötü durumda olanlar var. Muhtaç olanlara yardım

etmeli insanları kötü şeyler yapmaya toplumu bozucu şeyler yapmaya zorlamamalıyız. Mesela hırsızlığa sevk etmemeliyiz.”G.6.K.

“Sosyal yardım deyince aklıma çocuk parası ve kömür yardımı geliyor. Yiyecek ekmeği olmayan dışarıda yatan kimsesi olmayan yoksuldur.”G.7.K.

“Sosyal yardım muhtaç olanlara yapılan yardım geliyor. Durumu işi gücü olmayan hayatını zor devam ettirene de yoksul denir. Bence ‘yoksulluk, insanın elinde olmayan bir şeydir’.” G.8.K.

“Mağdur olan insanlara yapılan yardıma denir. Kıt kanaat geçinen, ölmeyecek kadar yiyen ancak karnını doyuran insan yoksuldur. Yoksulluk ‘Allahın vergisi’. Küçük çocuk olunca çok sıkışınca yoksul olduğumu hissediyorum.”G.18.K.

Yoksulluk, kimi zaman görüşmecilere göre, çaresizlik nedenliyen, kimi zaman da toplumun bilinçli olmamasından kaynaklanmaktadır. Görüşmecilere göre, toplumun bilinçli olmaması toplumda huzursuzluğu da beraberinde getirmektedir.

“Devletin verdiği bir yardım olarak düşünüyorum. Hamileyim görüyorsun ama doğum için bir hazırlık bile yapamadım, evimde tüp yok. Eşim iş oldukça tütünde, ovada çalışıyor. Çocuklarım okula aç olarak, ayağında ayakkabısız (çocuğumun ayağındaki yırtık terliği göstererek) gidiyor. Yoksulluk budur işte.” G.9.K.

“Fakirlerin elinden tutmaktır yardım. Devamlı geliri olmayan kirada olan yeri gelince 1 lirası olmayan ve sigortası olmayana yoksul denir. Bu dünyada yoksulların hiçbir şeye hakkı yok. Küçük görülüyor, itilip kakılıyor. Bende yoksulum sigorta güvencem yok evim yok.” G.10.K.

Görüşmecilerin çoğu dile getirmese de –aynı duyguyu yaşamamak için-, görüşme esnasında anlatım tarzları ve duyguları, yoksulların buldukları çevrede hep sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları izlenimini uyandırmıştır. Bu izlenimi doğrular nitelikte ifadelere yer veren görüşmeciler de olmuştur.

“Millet devletin bu yardımı olmasa ne yapardı. Hiçbir şeyi yoksa yoksuldur. Anne ve babamda para vardı ama gelir olmayınca evlatlar da bakmayınca

yoksulum. Artık merhamet kalmamış. Muhtar gönderdi beni buraya. Yardım veriyorlar git oraya başvur devlet sana bakar dedi. Devlet hangi birine baksın, yardım etsin.”G.12.K.

“Fakirlere yapılan yardıma sosyal yardım denir. Hiç durumu yoksa da yoksuldur. Kimsesiz olan, sahipsiz ve çoluğu çocuğu yanında olmayan yoksulluk içindedir. Devlet, sosyal yardımla artık herkese yardım ediyor. Kafamı sokacak evim var ya yoksul değilim.”G.13.K.

“Hiçbir şeyim yok benim. Sadece başımı sokacak bir evim var. İşte benim gibi başımı sokacak evinden başka hiçbir şeyi, kimsesi olmayanlara yapılan yardıma sosyal yardım denir. Kimsesizlere de fakir denir. Kimi kimsesi yoksa fakirdir. Benim de hiçbir şeyim yok. Tarlam takam yok fakirim ben de. Bir soğan tarlam olsa böyle olmazdım. Ekerdim biçerdim bir şeyler gelirdi elime. En azından kendimi geçindirmeye yeterdi.”G.36.K.

Sosyal yardımı, kimsesi olmayan veya yalnızlığa terk edilmiş yaşlı ve kişilerin aldığı da görülmüştür. Yaşlı görüşmeciler, önceden böyle olmadığını artık kimsede yardım duygusunun kalmadığını ve kendi geçim dertlerine düşüklerini dile getirmektedir.

“Sosyal yardım, durumu iyi olmayanlara yapılan yardımdır. Arabası evi yoksa durumu iyi değilse tarlası, malı, mülkü yoksa yoksuldur. Yoksul olduğumu düşünüyorum. Ailemin durumu iyi ama kapımı açıp soran yok. ‘Düşenin dostu olmaz’ derler ya doğru. Kimsemiz yok.” G.14.K.

“Sosyal yardım ne mi demek bu destek olmasa biz açız demek. Ekmeğe muhtaç insan yoksuldur. Ekmek alıp yediğin zaman çok şükür. ‘Yemek benim için büyük zenginlik’. Sabah gözümü parayla açıyorum. Kahvaltı hazırlayacaksın çocuklara neyle parayla. Okuldaki etkinlikler için para lazım biri için on lira diğeri için on lira. Nerden bulayım yirmi lira ben. Öğretmen halden anlar mı? Kendimi zengin olarak görüyorum. Yiyorum, içiyorum, geziyorum, elim ayağım tutuyor. Rabbim sağlık vermiş yeter. Bu büyük zenginlik.” G.15.K.

Bazı görüşmeciler, evi, arabası, malı-mülkü yokken kendisini yoksul olarak tanımlamakta ve sosyal yardımı hak ettiğini düşünmektedir. Bazı görüşmeciler ise, ekmeğe muhtaç olduğu için kendini yoksul olarak görmekte ve sosyal yardıma başvurduğunu söylemektedir. Bu bağlamda; yoksulluğu belirlemek için belirli bir seviyenin olması gerektiğinden bahsetmek mümkün değildir. Çünkü kişi, sadece içerisinde bulunduğu ve yaşamak zorunda olduğu hayatın eksikliklerini görmektedir.

“Fakirlere yapılan yardıma sosyal yardım denir. Çok fakir olana, akılsız olana ve evde boş boş oturana da yoksul denir. Eşlerimizin düzenli işte olmaması yoksulluğu gösterir. Evimin olmaması benim yoksul olduğumu gösterir.”G.17.K.

“Sosyal yardım deyince aklıma yardım kuruluşu geliyor. Hiçbir şeyi olmayan yoksuldur. Ben yoksulum. Benim gibi insan yoksuldur. Hiçbir şeyim yok.” G.19.K.

“Sosyal yardım iyi bir şey destek oluyor. Yok yerden geliyor. Yoksul millete para yetmiyor. Kendimi fakir olarak görmüyorum ama aldığım da yetmiyor. Çünkü ihtiyaç bitmiyor.”G.20.K.

“Ben sosyal yardımı birçok insanın kurtuluşu olarak görüyorum. Birçok gariban insan var. Yoksul benim gibilere denir. Hiçbir şeyim yok ben yoksulum. Bak okullar başladı ben hala çocuğumun formasını alamadım, ayakkabı alamadım. Aynı zamanda astım bronşit hastası çocuğum. Bende aynı şekilde öyleyim. Oğlum devletin 18 yaşa kadar olan sağlık sigortasından yararlanıyor ama ben, eşim gidemiyoruz. Olsun çocuğum iyi olsun yeter, önemli olan o.”G.21.K.

“Sosyal yardım, devletimizin milletimize fakir insanlara yardımudur. Yoksul çalışma hayatındaki değişiklik işime son verdi, benim durumunda olan mesleği elinden giden, işini yapamayan yoksuldur.”G.40.E.

Sosyal yardım ve yoksulluk nedeni olarak, kadın görüşmeciler çoğunlukla eşlerinin sürekli ve sigortalı bir işe sahip olmamasından kaynaklandığını söylemektedir. Yoksulluğun nedeni olarak, hiç bitmeyen ihtiyaçlar da gösterilmiştir.

“Yoksullara yapılan yardımdır. Beyi yoksa malı mülkü yoksa gelir yoksa yoksuldur. Devlete sığınır. Ben beyim ölünce yoksul kaldığımı hissettim.”
G.22.E.

*“Sosyal yardım, devletin benim gibilere yaptığı yardımdır. Yoksulum tabi neyim var ki. Eşyalarım bile toplama. Şu çamaşır makinesini yeni getirdiler bak. Çarşıya gidiyorum durumumu herkes biliyor gönünden geçeni veriyorlar. Yoksul olmasam verirler mi? Yoksulum ki veriyorlar.”*G.23.K.

*“Kaymakamlığın verdiği bir yardımdır. Benim gibiler yoksuldur. Gelir olmayınca yoksa yetiremiyon, çoluk çocuğun ihtiyacı bitmiyor. Çocukların isteğini alamıyorum yoksulum ama yine de çok şükür Allaha.”*G.24.K.

*“Vakıftan yapılan yardıma sosyal yardım denir. Evi damı olmayan, işi olmayan, emekli olmayan yoksuldur. Ben de yoksulum. Beş çocuk annesiyim onların ihtiyaçlarını karşılayamıyorum yoksulum.”*G.25.K.

*“Sosyal yardım, devletin garibanlara verdiği paradır. Hiç çalışmayanlar, sigortası olmayanlar, evsizler yoksuldur. Benim de ihtiyacım var, para yok. Evlenecek yaşta çocuklarım var ama imkân olmadığından evlendiremiyorum. Yine de devlet ne verdi Allah razı olsun.”*G.26.E.

*“İnsan istemez mi çocuğunu giydirdin, yedirdin, içirdin. Ama burada geçim derdi zor, onları yapmak kolay değil. Yiyecek yemeği yoksa yoksuldur. Allaha şükür diyoruz. Çoluk çocuğun isteklerine yetişemeyince ihtiyaçlarını karşılayamayınca yoksul olduğumun o zaman farkına varıyorum.”*G.39.K.

*“Sosyal yardım devletin veya başka yerlerin bizim gibi insanlara yardım etmesidir. Bir miktar para vermesi ya da eşya vermesi gibi. Yoksul bizim gibi muhtaç olanlara denir. Yeterince gelirimiz yok geçinemiyoruz. Çocuklar yeterince bakılmıyor. Yeri geliyor evlere gündeliğe gidiyorum, temizlik yapıyorum. Olmayınca olmuyor napcan.”*G.42.K.

Sosyal yardım yararlanıcılarında, en çok dikkat çeken husus ise ebeveynlerin çocukları için endişelenmeleridir. Çocuklarının gelecek kaygıları, isteklerini karşılayamama üzüntüsü ve iyi bir yaşam koşulu sağlayamama ebeveynleri bu yardıma sevk etmektedir.

“Sosyal yardım, ihtiyacı olanlara yapılan yardımdır. Devlet veriyor bu yardımı da, hayırseverlerden hiçbir şey gelmedi. Garip, dul kalanlar yoksuldur. Herkes yardım alıyor. Evi ocağı malı mülkü olan da yardım da alıyor. Fakirim tabi evim, ocağım, malım mülküm yok. Çocuklarım destek alamıyor. Onların da işleri yolunda gitmiyor iflas ettikleri için. Benim gibi yeri yurdu olmayan bu mahallede.”G.27.K.

“Fakirlere yapılan yardıma denir sosyal yardım. Yiyecek ekmeği yoksa elden ayaktan düşmüşse yoksulsundur. Ellerin geçimine baktıkça fakirim diyorum. Eller yiyo, içiyo, geziyo sen hiç birini yapamıyorsun.”G.28.K.

“Gariban insanlara yapılan yardımdır. Kimsesi olmayan onun bunun eline bakan fakirdir. Allaha şükür en azından evimize ekmek giriyor.”G.33.E.

Görüşmecilerden bazıları ise, etrafında yardım alan diğer hanelerin sahip oldukları ile karşılaştırdıklarında yoksul oldukları sonucuna varmışlardır.

“Bize yardım etmek için uğraşan kurumların verdiği yardımdır. Parası yoksa ekmeği, odunu, kömürü olmayanlara yoksul denir. Kendimi de yoksul olarak görüyorum. Bir evladım içinde bulunduğumuz sıkıntıdan yoksulluktan evden kaçtı. Sekiz aydır haber alamıyoruz.”G.34.E.

“Sosyal yardım insanlara yardım yapan yerdir. Devletin garibanlara dağıttığı yardımdır. Çalışmayan, muhtaç durumda olan yoksuldur. Yoksulum kızım kim para getirecek.”G.35.K.

“Bizim gibi düşkün insanlara elini uzatan kuruluşa sosyal yardım denir. O da olmasa halimiz ne olurdu. Yardım olmasa bu durum daha da artardı. Karnı aç olan, sokakta olan var. Yoksulluk, sabah kahveye gidiyorum cebimde beş kuruş yok, gelir yok, sağlık bozuk çalışamıyorum. Yoksul insanlar böyledir. Sigortan yoksa yoksulsundur.”G.37.E.

Görüşmecilerden bazılarına göre; sosyal yardım, sıkıntısı olan ve zorda kalmış bütün herkese devletin sağladığı bir yardımdır. Ailenin içinde bulunduğu bu durumdan dolayı evini terk eden genç kızların var olduğu ise acı bir gerçektir.

“Yoksula yapılan yardıma sosyal yardım denir. Devlet bana bu parayı vermeye mecbur. Dört çocuğum var aç mı kalsınlar bakacak tabi. Param yok her şeyden yoksulluk çekiyorum. Adam bakmıyor dileniyorum mendil satarak. Edremit’e çalışmaya gitmek için bile buzdolabımı sattım.”G.38.E.

“Bizim gibi fakirlik içinde olanlara yiyecek, giyecek, yakacak, para her şey yardımdır. Bir insan, aile eğer evinde hiçbir şeyi yoksa normal bir hayat yaşamıyorsa yoksuldur. Kimisi giyeceğini bulamaz kimisi yiyeceğini kimisi de çocuklarına bakamaz okutamaz bunlar yoksuldur. Yaşlı insanlar çalışmıyoruz kendi ihtiyaçlarımızı karşılayamıyoruz.” G.45.K.

“Sosyal yardım benim gibi garibanlara çaresizlere verilen maddi manevi yardımlardır. Yoksulluk mu tam beni tarif ettin işte. Benim koca kör olası terk etti çocuklarla baş başa kaldık. Gelirimiz yok ev kira meslek de yok anlayacağınız durum çok kötü işte ben ve benim durumda olanlardır. Yoksulluk hem de iliklerime kadar yaşıyorum çocuklarım da yaşıyor.”G.46.K.

“Sosyal yardım devletin maddi yardımudur. Fakirlere ve muhtaçlara yapılan yardımlardır. Bizim gibi ailelere yoksul denir. Çünkü çocuklar küçük ve durumumuz çok kötü sefalet içinde yaşıyoruz. Bazen mevsimlik işe gidiyoruz. Hanım evde oya işi dantel yapıp satıyor. Ben şeker hastasıyım çalışamayacak durumdayım. Çocuklar tatili, güzel giyeceği güzel yemeği unuttu.”G.47.E.

Görüşmeler neticesinde, içinde bulunduğu yoksulluktan dolayı kadınların çocukları için yapılması zor gelen işleri dahi yaptıkları görülmüştür. Görüşmecinin; *“Yoksulluk hem de iliklerime kadar yaşıyorum çocuklarım da yaşıyor”* ibaresini kullanması, ülkemizde yoksulluğun hangi boyutta olduğunu göstermektedir.

3.5.3 Yoksulluk Nedenleri ve Sosyal Yardımı Tetikleyen Unsurlar

Görüşmeciler, yoksulluklarına neden olan ve kendilerini sosyal yardım almaya zorlayan etmenleri, içerisinde buldukları duruma ve sahip olmadıkları eksikliklere bağlamışlardır.

“Allah bana verseydi de bende olmayanlara verseydim. Yoksul olduğumu düşünüyorum. Ben de temiz manto ayakkabı istiyorum (ayağındaki eski yırtık terliği göstererek). Böyle yoksulluk var. Ama hiçbir zaman kıskançlık olmadı

bende. Kapı komşularımın evleri altınları olsun. Allah bize böyle istemiş. Annem babam yok. Akrabalarım yardım aldığımı biliyorlar. Ama hiçbir şey demiyorlar. Herkes kendine bakıyor. Eşimin şu an işi yok, yaşı geçti iş bulamıyor. Eşim de okumamış. Allah büyük yardım eder.” G.1.K.

“Yoksulluğumu, eşimin sigortalı işe girmemesine bağlıyorum. Eşim sigortalı olsaydı şimdi benim alacağımı başkası alırdı. Yardım benim için ilaçtan daha iyi. Evimde ekmek olacak bundan daha iyi ne olabilir ki! Hiç param yoktu Allah devleti başımızdan eksik etmesin.”G.6.K.

“Bende yoksulum, sigorta güvencem yok, evim yok. Yoksulluğumu da eşimin baştan güzel iş tutmamasına, sigortalı olmamasına bağlıyorum. Sigortalı olsaydık böyle olmazdı. Ama yardımı alınca elimiz rahatlıyor.”G.11.K.

“Yoksul olmamın sebebi; düzenli bir işimin olmaması, sigortamın olmaması. Bunlar olmadığı için yardıma başvurduk. Eşim başvurmuş, bende sonradan öğrendim.” G.22.E.

“Eşim daha önce çalıştığı yerde 700-725 TL alıyordu. Aldığı paranın çoğu zaten kiraya ve faturalara gidiyordu. Haftalık da 20TL pazara ayırmaya çalışarak geçinmeye çalışıyoruz. Vakıftan hem kömür parası hem de çocuk parası alıyorum. İçinde yoksulluğu neye bağlıyorsun? Yoksulluk, düzenli bir işimin olmamasından kaynaklı. Olsaydı böyle mi olurdu.” G.24.K.

“Kaymakamdan iş istedim, çalışayım diye. Yardımla nereye kadar gidecek işim olsa çalışsam böyle mi olur. En azından çocuklarımın istediklerini alırım. Her şey onlar için.”G.27.K.

“Yoksul çalışma hayatındaki değişiklik işime son verdi, benim durumumda olan mesleği elinden giden işini yapamayan yoksuldur. Yoksulluğun sebebi bizim hatamızdan kaynaklı sigortalı çalışmadım. Sigortalı olsaydım böyle olmazdı, emekli olurdum rahatlardım.” G.40.E.

Görüşmecilerden bazıları, eşleri sigortalı bir işte çalışmadıkları için yoksul olduklarını düşünmektedir. Eşlerinin düzenli ve sürekli sigortalı bir işte çalışıyor olmaları halinde ise, aldıkları yardımların belki de kendilerinden daha çok ihtiyaç sahibi olanlara gideceğini söylemektedirler. Sosyal yardım, çoğu zaman da ailesine

ekmek getiremeyenler için “ilaçtan daha iyi olduğu” kanısı oluşturmaktadır. Bazı görüşmeciler ise, Tanrı istediği için yoksul olduklarına inanmaktadır. Yoksulluklarını gören ve yardımda bulunmayan akraba, eş ve dostlarının hiçbir şey yapmıyor olmaları ise yararlanıcıların kendilerini daha kötü hissetmelerine neden olmaktadır.

“Durumu, işi gücü olmayan hayatını zor devam ettirene de yoksul denir. Bence yoksulluk “insanın elinde olmayan bir şey”dir. Yoksulluğa düşmemin sebebi; cahillik, okumamak, kendi ayaklarımın üzerinde duramamak (merdiven silerek lokantada bulaşık yıkayarak eve katkıda bulunmaya çalışıyor, sabah 8 9’dan akşam 10’a kadar bulaşık yıkayarak 15-20 TL kazanıyor) ”G.9.K.

“Yoksulluğun sebebi ne olacak? Cahillik, okumama. Okumadık ki okusaydık böyle mi olurdu. Aldığımız yardım yetmiyor.”G.10.K.

“Kendimi de yoksul olarak görüyorum. Zamanında okutmadılar onun için fazla bilgi sahibi olmadığım için sigortalı işte çalışmadım. Okuduğum o ilkokulu da kendim kitap aldım kendim okudum.” G.33.E.

“Yoksul olmamın sebebi de cahillik. Okusam daha iyi olurdu. Böyle mi olurdu. Bu halde olmamın sebebi aslında annemde diyebilirim. Beni yaşlı biriyle evlendirmek istedi, ben de en azından sevdiğim insan olsun dedim kuma olarak geldim. Babam vefat etti üvey baba yanındaydım. Şimdi annem de yardım alıyor benimle aynı durumda o yüzden yardım edemez bana.” G.28.K.

“Millet devletin bu yardımı olmasa ne yapardı. Hiçbir şeyi yoksa yoksuldur. Anne ve babamda para vardı ama gelir olmayınca, evlatlar da bakmayınca yoksulum. Artık merhamet kalmamış kimsede. Muhtar gönderdi beni buraya. Yardım veriyorlar git oraya başvuru devlet sana bakar dedi. Devlet hangi birisine baksın, yardım etsin. Yaşlıysan bakanın yoksa bundan yoksulsun.”G.13.K.

“Yoksulluk “Allahın vergisi”. Küçük çocuk olunca çok sıkışınca yoksul olduğumu hissediyorum. Yoksulluk sebebi: akılsızlık. Çekinerek geliyorum

buraya. Kimden isteyim. Yoksulluğumu küçükken kaçmama bağlıyorum (14 yaşında evlenip boşanmış şu an 19 yaşında).” G.20.K.

“Kimsesi olmayan, onun bunun eline bakan fakirdir. Allaha şükür en azından evimize ekmek giriyor. Yoksulluğumun sebebi; kendi hatam yanlış kişi ile evlendim. O yüzden bu haldeyim.” G.32.K.

“Param yok her şeyden yoksulluk çekiyorum. Adam bakmıyor, dileniyorum mendil satarak. Edremit’e çalışmaya gitmek için buzdolabımı sattım. Bu durumda olmamın sebebi, eşimin bize bakmaması (Roman Vatandaşı).” G.38.K.

Görüşmeciler, yoksulluklarını cahillik, okumama ve küçük yaşta evden kaçma gibi çeşitli sebeplerden kaynaklandığını söylemektedir. Sosyal yardım yararlanıcılarının ve başvuruda bulunanların çoğunun kadın olması ayrıca dikkat çeken diğer unsurdur. Bu sebeplerin çoğunda eğitimsizlik baş göstermektedir. Özellikle de kız çocuklarının çoğunlukla okutulmadığı bu toplumlarda, gelecekleri açısından birçok sorun da beraberinde gelmektedir.

Mülakatı yapılan görüşmecilerin çoğunluğunu da kadınlar oluşturmaktadır. Kadın görüşmeciler, yoksulluklarının yanı sıra eşleri ile yaşadıkları birtakım geçimsizliklerin işlerini daha da çıkmaza sürüklediğini belirtmişlerdir. Evlilikte yanlış eş seçimi, eşlerin sorumluluklarını yerine getirmemesi-eş ve çocuklarına bakmaması-, kurtuluş düşüncesi ile küçük yaşta evden kaçma ve sonrasında evlilikte yaşanan tatsızlıklar tüm bunlar yoksulluğu daha da derinleştirmektedir.

Görüşmecilerin bir kısmı, çalışmama nedeni olarak çeşitli sağlık sorunlarını dile getirmişlerdir.

“Sosyal yardım almamızı tetikleyen unsur; sağlığın olmayışı. Eşimin sağlığı yerinde olsa böyle mi olurdu. İyi olsa çalışsa muhtaç olmayız, böyle kimseden yardım istemeyiz. Çocukların istediğini alırım. Her şey çocuklarım için. Ama hep şükrettim.” G.7.K.

“Çalışmayan, muhtaç durumda olan yoksuldur. Yoksulum kızım kim para getirecek. Yoksulluğumun sebebi; sağlık. Elimize geçen bütün parayı iyi olmak için sağlığa yatırıyoruz. Bize de bir şey kalmıyor.” G.34.E.

Bu görüşmecilere göre; yoksul olmalarındaki tek husus sağlıklarının yerinde olmamasıdır. Şayet sağlıkları yerinde olsaydı, her işte çalışarak para kazanabileceklerini ve yardıma muhtaçlıklarının ortadan kalkacağını söylemektedirler. Bu bağlamda; her bir görüşmeci, elinde olmayan ve sahip olamadıkları imkânların olması halinde her şeyin yolunda gideceği kanısını taşımaktadır.

Sosyal yardım alan kişiler, çalışma konusunda özendirilme çalışmalarının ve iş bulma ile ilgili olarak bu kesime verilen rehberlik hizmetlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, sosyal yardım alan ve çalışabilecek durumda olan kişilerin, işgücüne katılmaları son derece önemlidir.

Yoksulluktan Etkilenen Diğer Grup

Mülakatı yapılan görüşmeciler içerisinde roman vatandaşları da yer almaktadır. Roman vatandaşlarının özellikle de yardım kriterini sağlamayanların SYDV' na hemen hemen her gün sıkılmadan uğradıkları ve yardım talebinde buldukları gözlenmiştir.

“Yoksulluk sabah kahveye gidiyorum cebimde beş kuruş para yok, gelir yok, sağlık bozuk çalışamıyorum. Yoksul insanlar böyledir. Sigortan yoksa yoksulsundur. Yoksulluk sebebim, genden gelen bir şey. Atalarımız rezillik içinde yaşamışlar, bizde onların yolunda ilerliyoruz, elimizden bir şey gelmiyor (Roman Vatandaşı).” G.37.E.

Görüşmecilerden roman vatandaşı olanlar ise, yoksulluğun genlerle alakalı olduğunu savunmaktadır. Geçmişte aile büyüklerinin yaşadıkları sıkıntıları, şimdi kendilerinin yaşadığını ve gelecekte de çocuklarının yaşamaya mahkûm olduğunu söylemişlerdir. Düzenin böyle geldiğine ve böyle gideceğine inanmaktadırlar.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan yardım alanların önemli bir kısmını da roman vatandaşları oluşturmaktadır. Bu yararlanıcıların diğerlerine kıyasla daha fazla sorun ile karşı karşıya oldukları gözlenmiştir. Görüşme esnasında, dile getirdikleri ifadeler oldukça dikkat çekicidir. Yoksulluğun hafifletilmesi, giderilmesi için yapılan bu sosyal yardımların olmaması durumunda, özellikle kendilerinin hırsızlık vakalarını arttıracak yönünde ifadelere yer vermişlerdir.

Maddi imkânların kısıtlı olması nedeniyle ailenin tüm üyelerinin mevsimlik işlere gittiğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla okul çağındaki çocukların eğitimi aksamaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı vasıtasıyla yoksulluk eşiği ve altında bulunan ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ)'nin yapmış olduğu 144 konuta yerleştirilen yararlanıcılar arasında sadece bir kişinin yüksekokul mezunu olduğu görülmüştür. Bu sayı ise, çok çocuklu aile yapısına ait roman vatandaşları açısından bakıldığında çok çarpıcıdır.

3.5.4 Sosyal Yardım Öncesi ve Sonrası Bireyde Oluşan Değişiklikler

Sosyal yardım, tüm dünya ülkelerinin karşı karşıya olduğu yoksulluk sorununu çözmek için en çok başvurulmuş önemli araçlardan biridir. Sosyal yardımlar, kişilerin hayatlarını insan onuruna yakışır bir şekilde yaşayabilmelerini sağlamaktadır. Dolayısıyla sosyal yardımlar, yoksulluğun giderilmesinde ya da yoksulluk hissinin azaltılmasında önemli bir role sahiptir. Araştırma kapsamında görüşmecilere, “Sosyal yardım ile hayatınızda değişiklikler oldu mu? Değiştiyse neler değişti?” sorusu yöneltilmiştir.

“Hayatımda aldığım yardımla değişiklik oluyor. Şöyle: çocuğumun eğitimi için ihtiyaç olduğu zaman onları karşıladığımda mutlu oluyorum.” G.6.K.

“Nasıl değişiklik oldu? Borçlarımı ödüyorum, çocukların okul ihtiyacını gideriyorum. Ancak böyle değişiklik oluyor.” G.32.K.

“Bu para ile birçok şey değişti. Çocuklarıma giysi aldım nadir de olsa meyve aldım eve başka eşyalar alıyorum hem beni hem de çocukları olumlu etkiledi.” G.46.K.

Görüşmecilerden bazıları ise yöneltilen bu soruya, çocuklarının isteklerini az da olsa karşılayabilmenin mutluluğunu yaşadığını söylemektedir. Yararlanıcılarda, en çok çocuklarının ihtiyaçlarını giderememenin üzüntüsünü yaşadıkları gözlenmiştir. Sosyal yardımı utanarak, çekinerek almaya gelmelerindeki en büyük sebebin çocukları oldukları belirtmişlerdir. Görüşmecilerin, hayatı çocuklarına yaşanır hale getirmeye ve çocukların diğer yaşlılarına olan özentilerini gidermeye çalıştıkları görülmüştür.

“Yardımla birlikte hiçbir değişiklik olmadı hayatımda. Sadece kömüre para vermiyorum bu da beni aldığım yardımdan memnun kılıyor.” G.8.K.

“Tam olmasa da yardımcı oluyor. Yardım ne değişikliğe sebep olacak kızım. Yardım olmasa ben bir torba kömür bile alamam. Ancak onda bir değişiklik oluyor işte.” G.11.K.

“Yardımla hayatında değişiklik oldu mu? Kışın kömür almış oluyorum kendim almaya kalksam alamam. Aldığım para da derdine derman oluyor mu? Dersen. Hayır. Buradan aldığım kömür fazlasıyla yetiyor. Para verip de gidip kömür alamam. Ben çöpten aldığım bir sandalyeyi üç gün yakıp ısındığımı biliyorum.” G.24.K.

Görüşmecilerin çoğu, sosyal yardım ile hayatlarında herhangi bir değişiklik olmadığını belirtmişlerdir. Sosyal yardım miktarının yeterli olmadığını ve ihtiyaçlarının çoğunu karşılayamadıklarını dile getirmişlerdir. Ancak, özellikle yapılan yakacak yardımı, yararlanıcıların sosyal yardımlardan oldukça memnun kalmalarını sağlamaktadır. Yoksulluk içerisinde olan görüşmeciler, sosyal yardım öncesi ve sonrasında tek değişikliğin sadece yakacak –kömür- için masrafta bulunmamaları olduğunu söylemişlerdir.

“Aldığım parayla değişiklik olmuyor. Sadece kirayı veriyorum o da tam olarak değil yine borçlu kalıyorum.” G.9.K.

“Değişiklik oldu tabi, mesela, ablamdan para istiyordum artık istemiyorum, aç kalıyordum ama şimdi kalmıyorum. Sosyal hizmetler yardımı vermeye başlayınca burası (sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı) yardımı kesti. Yardımdan memnunum ama burayı kesmeseler daha iyi olurdu.” G.20.K.

“Hayatımda tabi ki değişiklik oldu bak önceden deterjan, yağ... alamıyordum ama şimdi gıda paketi ile geliyor. Buradan yardım kesilirse ne yaparım.” G.16.K.

“Hayatımda ne değiştı parayı alınca, kiramı veriyorum, elektrik-su faturası yatırıyorum kapalıysa açılıyor daha ne değişsin.” G.21.K.

“Yardımla birlikte değişen ne oldu?, kimseden borç istemiyorum, aç yatmıyorum.” G.22.E.

“Devlet hak olarak verdi ama utana, sıkıla geliyorum. Yok ne değişikliği oldu ablam ya. 2004’ten beri alıyorum. Desteklemesi iyi, en azından borç almıyorum, iyi oluyor.” G.23.K.

“Allah razı olsun devletten ama devlet bize balık vermesin balık tutmayı öğretsin, iş versin. Ne değişikliği oldu? Elektrik, su faturası yatırır oldum tek fark bu.” G.40.E.

“Hayatımda ne değiştirdi, kiramı ödüyorum, borçlarımı kapatıyorum. Memnun değilim yaniiii memnun diyelim hadi. Hiçbir değişiklik olmadı. Her şey aynı gidiyor, elime geçmeyince para.” G.31.K.

Görüşmecilere yöneltilen sosyal yardım öncesi nasıldı ve sonrasında hayatınızda değişiklikler oldu mu? Sorusuna çoğu hiçbir değişiklik olmadığı yanıtını verirken, bir kısmı da -özellikle yoksulluk eşiği çok düşük olan görüşmeciler- en temel ihtiyaçlarını bu yardım ile karşıladığını belirtmiştir. En başta kiralari olmak üzere elektrik ve su faturalarını yatırdıklarını, hatta elektrik, su kapalıysa ancak onları açtırabildiklerini söylemişlerdir. Bunun yanı sıra özellikle kimseye muhtaç olmadıklarını, kimseden borç almak zorunda kalmadıklarını dile getirmişlerdir.

“Ne değişiklik olacak kızım her şey aynı ucu ucuna yetirmeye çalışıyorum.” G.25.K.

“Yardımla hayatımda hiçbir değişiklik olmadı. Ha, ne oldu kalite farkı ortaya çıktı. Benim oğlum üniversitede şimdi onun kullandığı kalem 2 liralık arkadaşının kullandığı 8 liralık ancak böyle fark olur. Dışarıdan bakan der: senin de var işte, ama öyle değil seninki ile benimki bir değil ki. Mesela ben giyerim 10 liralık kıyafet sen giyersin 30 liralık.” G.26.E.

“Beni yardım almaya zorunlu tutan şey; tek kelime ile hayat! Aldığım para yetmiyor. Faydası tabi ki oluyor ama ne değişikliği olacak ki. Her şey aynı. Ekmeği bulduğumuza şükrediyoruz. Kaç aydır et yemiyoruz, boğazımızdan geçmedi.” G.33.E.

“Yardımla hayatımda ne değişti? Bu kurban bayramında kurbanlık alıp kestirdim. Onun dışında her şey aynı, parayı alıyorum dağıtılacak yerlere dağıtıyorum elime ne kalırsa idare etmeye çalışıyorum. Yine de şükür kızım siz geliyorsunuz sıkıntımı gideriyorsunuz.” G.36.K.

“Yardımla birlikte ne değişti? İhtiyaçlarımı karşılıyorum yoksa çadıra geri atarlar (Roman vatandaşı devletin yerleştirdiği toki’ lerde kalıyor. Aylık ödeme yapmazsa toki’ den çıkarılacağını söylüyor).” G.38.K.

“Yoksulluk, çaresizlik beni yardım almaya mecbur bırakıyor. Ama yine de aldığım para yetmiyor. Yardımın yaptığı tek değişiklik destek olması.” G.39.K.

Görüşmeciler, sosyal yardım ile hayatlarında büyük oranda değişiklikler olmadığını ancak sosyal yardımın destekçi rolü olduğunu söylemişlerdir. Yoksulluk nedeniyle, sadece ekmek almaya gücü yeten, uzun süredir et ürünlerini hiç tüketmeyen, taksitlerini düzenli ödeyemeyerek elindeki barınma koşullarını kaybetme riski olan yararlanıcılar ile karşılaşmıştır.

Sosyal yardım ile neredeyse tüm ihtiyaçlarını karşıladığını söyleyen görüşmeciler vardır. Ancak bunlar, kalite eksikliği hissini yaşadıklarını dile getirmektedir. Dolayısıyla, görüşmeci “senin ne eksikin var her şeyin tam” diyerek yardım alma hakkından men etmelerinin mümkün olmadığını söylemektedir.

3.5.5 Sosyal Yardım Alırken Damgalanma ve Küçük Düşürülme Hissi

Sosyal yardım, kişi açısından psikolojik boyutta incelendiğinde literatürde üzerinde en çok durulan konulardan biri damgalanma ve küçük düşürülme hissidir. Araştırma bulgularından hareketle; sosyal yardım, kimi görüşmecilerde endişe, utanma, çekinme duygusu yaşandığı kimilerinde ise bunun bir hak olduğu ve bu duygu-düşüncenin yaşanmadığı gözlenmiştir.

“Devlet bunu bana hak olarak vermiş bende onun için başvurdum. Neden utanıp, çekineyim ki.” G.3.K.

“Ben vergi veriyorum parça parça, devlet de bana bunu toptan ödüyor yardım olarak.” G.7.K.

“Ailem biliyor buradan yardım alđımı. Buraya arkadaşım yönlendirdi. Ailemin durumu da benimkinden kötü. Gelirken buraya çekinmiyorum çünkü çalışanlar güler yüzlü rahatlık veriyorlar, azarlamıyorlar. Durumum iyi olmadığından yardıma başvurdum.” G.19.K.

“Alırken de hiç utanmıyorum çünkü çocuklarım okuduğu için buna mecburum. Kiram var, borcum var o yüzden de almak zorundaydım, başvurdum.” G.32.K.

“Ailemden anne baba hayatta değil zaten, çocuklarım da biliyor yardım aldđımı. Başkalarına söylerken, yardım istemeye gittiğimde de utanmadım. Çünkü utanılacak bir şey yapmıyorum ki ihtiyacım olmasa istemem.” G.36.K.

Görüşmecilerin bir kısmı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na giderken veya sosyal yardım aldđını söylerken hiçbir utanma, çekinme duygusu yaşamadđını belirtmektedir. Çünkü utanılacak bir şey yapmadıklarını, gerçekten ihtiyaçları olduğu için aldıklarını ve devletin vermiş olduğu bir hak olarak gördüklerini dile getirmişlerdir. Devlete ödedikleri vergilerin kendilerine yardım olarak döndüğünü dolayısıyla kendi nakitleri olduğunu söylemişlerdir.

“İhtiyacı olmayınca istemez insan. Buraya gelirken utaniyorum tabi. Allah bana verseydi de bende olmayanlara verseydim.” G.1.K.

“Ailem sosyal yardıma başvurduğumu biliyor. Kendileri yardım etmiyor. Maddi durumları da var. Buraya gelirken çok çekiniyorum. Çok zor kızım yardım istemek.” G.6.K.

“Yardım isterken çekiniyorum tabi. İstemek, onların eline bakmak kolay değil.” G.9.K.

“Sosyal yardımı bir hak olarak görmüyorum. Çekiniyorum, ayaklarım geri gidiyor, mecburiyetten geliyorum, buraya uğramayalı nerdeyse bir yıl olacak.” G.17.K.

“Utana sıkıla gidiyorum istemeye. İş olsa gider miyim? Sağlık olsa çalışmaz mıyım? Para olsa niye gitçem.” G.31.K.

“Yardım almaya da utanarak, çekinerek gittim. İsterken zoruma gitti. Beni yardım almaya zorunlu tutan şey; tek kelime ile hayat!” G.33.E.

“Sosyal yardıma başvurduğumu biliyorlar. Evet, özellikle de parayı alırken utaniyorum, sıkılıyorum. Özürlü aylığı alıyorum derken, o kelimeyi kullanırken eziliyorum.” G.37.E.

“Ailem biliyor yardım aldığımı. Yardımı isterken tabi utandım. Benden zor durumda olanlar var onu da biliyorum. Ama ben buna mecbur olduğumdan gidip alıyorum.” G.38.K.

“Ailem yardım aldığımı biliyor. Ama bana yardım etmiyorlar. Yardım isterken çekiniyorum. Kim ister ki muhtaç olmayı. Sosyal yardım bana göre bir hak değil ama yoksulluğa düştüyse de bir insan, ona verilmeli. Çünkü geçimimi yapamıyorum. Kendime, çocuklarıma bakamıyorum. Her şey eksik evde, her şey yarım kalıyor.” G.42.K.

Görüşmecilerin çoğunluğu ise, damgalanma ve küçük düşürülme hissini yaşamaktan çok korktuklarını söylemişlerdir. Ayrıca SYDV’ ye giderken tanıdık, eş, dost tarafından görülme endişesi içinde olduklarını ve utanarak, çekinerek gittiklerini dile getirmişlerdir. Sosyal yardım yararlanıcılarının, yardım aldıklarını anne ve babaları haricinde kimseyle paylaşmamaya özen gösterdikleri gözlenmiştir.

Görüşmeciler içinde buldukları duruma nasıl düştüklerini, kendilerini bu durumdan dolayı nasıl hissettiklerini, yardım almaya giderken ne kadar utandıklarını sıklıkla ifade etmişlerdir.

“Kendimi fakir olarak görmüyorum ama aldığım da yetmiyor. Çünkü ihtiyaç bitmiyor. Devlet hak olarak verdi ama utana, sıkıla geliyorum. Buruk geliyorum, içimde korku oluyor.” G.23.K.

“Buraya gelirken devlet bu hakkı bana vermiş diyorum tabi ki ama çekinmiyor da değilim, gelirken beni bir tanıdık eş, dost, akraba görür de dalga geçer diye çekiniyorum.” G.24.K.

Görüşmecilerden bazıları ise, sosyal yardımı bir hak olarak gördüğünü ancak yine de sosyal yardım alırken utanma, çekinme duygusu yaşadıklarını söylemişlerdir.

Bu yardımı almaya mecbur kaldıklarını ve ihtiyaçları karşılamada yeterli olamadıklarını dile getirmişlerdir.

Sosyal İnceleme Görevlisi ise: “Utanma, çekinme duygusu yaşayıp bizzat yardıma başvurmayan, kendisi yerine başvuru alan kişilerle karşılaşmadığını, bunun bir hak olduğunu ve almak için her türlü çabanın sarf edildiğini” söylemektedir.

3.5.6 Yapılan Sosyal Yardım Türleri ve Süresi

Manisa Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, gıda, yakacak, ŞNT – eğitim, sağlık- yardımı, barınma ve nakit yardımı sağlamaktadır. Bunlardan yakacak, ŞNT ve nakit yardımı sürekli dir. Nakit yardımı üç ayda bir –iki yüz elli lira- verilmektedir. Gıda ve barınma yardımı ise bakacak hiç kimsesi ve kalacak hiçbir yeri olmayan yoksulluk eşliğinin altındaki kişilere vakıf müdürünün inisiyatifi ile yapılmaktadır. Ayrıca alan araştırması ramazan ayı içerisinde yapıldığından yararlanıcıların eş, dost, akraba, mahalle muhtarı... gibi SYDV haricinde de sürekli olmayan yardımlardan faydalandıkları gözlenmiştir.

“Askerdeki oğluma Şırnak'ta maaş veriyorlar. Kendine orada bakabiliyor. Buradaki oğlum hayırsız kendine kazanıp harcıyor bir yararı yok bize. Buradan sadece kömür yardımı alıyorum. Yıllar önce göç etmeden yardım almıştım başka yerden.” G.1.K

“Buradan da bir ton kömür iki aydan aya dul aylığı 500 TL alıyorum. Kömürün tonu 400 TL kendim almaya kalksam nasıl alayım zaten aldığım 500 TL. Muhtar her gün iki pide veriyor. İki üç kişiden fitre geliyor onu alıyorum. Burada Manisa'da zengin bir iş adamı erzak yardımı veriyor. Ramazanda ondan alıyorum. Evim kömürlü/ sobalı hep dışarıdayım, günde bir defa yakarım o bana baya gider.” G.2.K.

“Önceden 3 ayda 100 TL veriyorlardı. Şimdi kömür, gıda ve 2 aydan aya 500 TL alıyorum. Sigorta 180 gün eksik olduğundan maaşa bağlanmadım.” G.3.K.

“Gıda yardımı, yaşlılık aylığı ve bakım aylığı (400+700 TL) alıyorum. Aldığım yardımdan memnunum. Yardımın kesilmesinden korkuyorum. Eşim

ve annem Alzheimer hastası, kendim ve oğlum psikiyatriye gidiyorum. Dört kız kardeşiz hiç biri anneme bakmıyor sadece ben bakıyorum. Allah kimseyi muhtaç etmesin. Düzenli olarak kömür yardımı alıyorum ilk defa da gıda yardımı aldık. Para yardımı için geldim ama vermediler.” G.4.K.

SYDV’ den yardım alan yararlanıcıların çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Yararlanıcılar içerisinde yaşlı olanlar, yaşlılık aylığı veya eşi vefat etmiş olanlar dul aylığı almaktadır. Özellikle bu yararlanıcıların kimsesi yoksa gıda ve barınma ihtiyaçları da karşılanmaktadır. Görüşmecilerden bu aylık ve yardımları aldıkları halde, ayrıca nakit yardımı almak başvuruya geldikleri de gözlenmiştir. Ancak düzenli aylığa bağlı oldukları için geri çevrilmektedirler.

“Kocam Celal Bayar Üniversitesi’nde çocuk bölümünde sözleşmeli çalışan. 700 TL maaş alıyor. Bunun 100 lirası yola 100 lirası yemeğe gidiyor. Üç çocuğum astım hastası. Eşimin sigortası başlayınca yardımlar kesildi. Eve 200 TL de kira veriyoruz. Üç ayda bir çocuk parası alıyordum önceden. Kömür yardımı alıyorum şimdi.” G.5.K.

“Kömür ve üç aydan aya 250 TL para alıyordum. Kızım sigortalı işe girince aldığımız para yardımı kesildi. Şimdi evlenip gidiyor ikameti değiştiği için yeniden yardıma başvurmaya geldim işte.” G.6.K.

Görüşmeciler, hanede yardımı alanların evden belirli sebeplerle ayrılmaları veya sigortalı işe başlamaları sonucu yardımın kesildiğini belirtmişlerdir. Özellikle bu profilde, hanenin genç ebeveynleri oldukları gözlenmiştir. Sigortalı işe başlayanların, yardımın kesilmesinden hiç memnun olmadıkları görülmüştür. Bu bağlamda; hem sigortalı çalışan olmanın daha fazla özendirilmesi hem de toplumun bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

“Vakıftan kömür ve üç aydan aya 250 TL yardım alıyorum. Ramazan ayı olduğu için gıda yardımı almaya geldim. Buradan aldığım parayla en azından iki hafta ne pişireceğimi düşünmüyorum. Allah razı olsun bunu çıkarandan bunu bize sunandan. O anlık rahatlatıyor.” G.7.K.

“Aldığım çocuk parasının hepsini çocuğa harcamıyorum. Beş lirasını çocuğun ihtiyaçları için harcıyorsam on beş lirasını evin ihtiyaçlarına

harcıyorum. Ayakkabısı yoksa ayakkabı alıyorum, deterjan alıyorum mutfığa harcıyorum. Hepsini eğitim ihtiyaçları için harcadığımı söyleyemem.”
G.14.K.

Görüşmecilerin Şartlı Nakit Transferi adı altında yapılan eğitim yardımlarını ise, çocukların eğitim ihtiyaçları için harcamadığı gözlenmiştir. Çünkü görüşmeciler, yoksulluk nedeniyle eksikliklerin ve ihtiyaçların hiç bitmediğini, yardımların yeterli olmadığını dile getirmişlerdir. Çocuk sayısı fazla olan hanelerde ise, her çocuk için verilen eğitim yardımını ayrı ayrı her biri için değil de yalnız büyük olan çocuklarına kullandıklarını söylemişlerdir. Ailedeki yoksulluğu, yaşları itibariyle daha fazla hissetmemeleri istenmektedir.

“Kömür yardımı, çocuk parası, üç aydan aya 250 TL vakıftan belediyeden de gıda yardımı alıyor (kirada oturuyor 180 TL'ye).” G.15.K.

“Vakıftan kömür yardımı, çocuk parası ve üç aydan aya 250 TL alıyorum. Belediyeden de gıda paketi alıyorum. Eşimin işi kaynakçılık ve demir işi; iş olduğu zaman gidiyor (kirada oturuyor 200 TL'ye).” G.16.K.

“Çocuk parası alıyorum. Ayrıca 500+500=1000 TL sosyal hizmetlerden gelirim var (kirada oturuyor 450 TL).” G.17.K.

“Sekiz yıldır kömür yardımı, iki yıldır da çocuk parası ve üç aydan aya 250 TL para yardımı alıyorum (kirada oturuyor 150 TL).” G.19.K.

“Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan 250 TL, Sosyal Hizmet'lerden 350 TL yardım alıyorum. Mağdur olduğum için belediye de 80 TL veriyor. Sosyal hizmetler yardımı vermeye başlayınca burası (sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı) yardımı kesti. Yardım eden oluyor. Ara sıra annem de yardım ediyor.” G.20.K.

Görüşmecilerin çoğunluğu, sadece SYDV' den yardım almamaktadır. Görüşmeciler, belediyeler başta olmak üzere, başka şehirlerden göç edenlerin geldikleri şehirlerde var olan derneklerden –gıda, giyim bankası- yardım aldıklarını belirtmişlerdir. Manisa ilinde SYDV haricinde belediyeler yardım yapmaktadır. Bu bağlamda; sosyal yardımların istismara açık olduğu bir kez daha görülmüştür.

Dolayısıyla en kısa zamanda yardım sağlayan kurum ve kuruluşların sistemlerinin koordine olması gerekmektedir.

“Kömür yardımı, çocuk parası ve Sosyal Hizmetler’ den yardım alıyor. Belediyeden de her ay gıda için 40 TL’lik fiş alıyorum. Çocuk parası alıyorum. Bak şimdi bayram geliyor. Ayakkabı almaya kalksam en ucuzundan 10 TL kaç para yapar (altı çocuk sahibi -bir kız beş erkek-, kirada oturuyor 150 TL -2+1-).” G.21.K.

“Çocuk parası, kömür yardımı ve üç aydan aya 250 TL yardım alıyorum buradan. Annem, babamlar kışlık erzak filan gönderiyor. Göndermeseler aç kalırız. Başka hiçbir yerden yardım almıyoruz.” G.22.E.

“Kömür yardımı ve çocuk parası alıyordum, çocuk parasını kestiler. Bağ-Kur aylığı 400 TL ve bakım maaşı 700 TL alıyorum. 84 yaşında anneme baktığım için. 2004’ten beri alıyorum. Desteklemesi iyi, en azından borç almıyorum, iyi oluyor.” G.23.K.

“Sağlık güvencem yok. Oğlum devletin 18 yaşa kadar olan sağlık sigortasından yararlanıyor ama ben, eşim gidemiyoruz. Olsun çocuğum iyi olsun yeter, önemli olan o. Buradan aldığım kömür fazlasıyla yetiyor. Para verip de gidip kömür alamam. Ben çöpten aldığım bir sandalyeyi üç gün yakıp ısındığımı biliyorum. Kömür yardımını 4 yıldır, çocuk parasını da 1 yıldır alıyorum. Yardımın veriliş sıklığından memnun değilim. Kim istemez ki daha sık sık, ayda bir verilmesini. Evet, eşim dostum yardımda bulundu. Eşya verdiler, ramazanda fitrelerini verdiler, al şunu çocuğuna bir şey al dediler. Bazen ekmek bile alan oluyor. Gençlik Merkezi’nin içinde Gönülden Gönüle Derneği var, oradan kıyafet yardımı aldım (375 TL kira veriyor).” G.24.K.

Görüşmeciler, yardımın veriliş sıklığından memnun olmadıklarını dile getirmektedir. Ayrıca, yardım miktarının az ve süresinin uzun aralıklarla yapıyor olması, eksikleri tamamlamadan yeni eksiklerin ortaya çıktığını söylemektedirler.

“Vakıftan kömür yardımı ve üç aydan aya 250 TL alıyorum, bu bayramda 300 TL verdiler. Önceden erzak yardımı da alıyordum ama şimdi almıyorum.

Ramazan da fitre, zekat veren oluyor. Onları alıyorum. Başka bir yere gitmedim yardım istemek için kızım.” G.25.K.

“Kömür yardımı ve üç aydan üç aya alınan 250 TL den yararlanıyorum. Yetmiyor tabi ama hiç yoktan iyidir. Biraz daha fazla olsa iyi olur. Aldığım bir sakat aylığı onunla da dört kişiye bakmaya çalışıyorum. Bakkala 500 TL borcum var. Oğlan Celal Bayar Yapı Denetim’ de okuyor. Ona para göndermek istiyorum elimi cebime atıyorum yok. Tanıdıklar durumumu bilenler yardım edenler oluyor. 2009’da da belediyeden 500 TL almıştım. Aksoy’dan da kulak cihazı aldım.” G.26.E.

“Kömür yardımı ve üç aydan üç aya 250 TL alıyorum. Dosttan, akrabadan da bayramdan bayrama fitrelerini bana verirler o da ne olursa 30-40 lira onu alıyorum.” G.27.K.

Araştırma, ramazan ayı içerisinde yapıldığı için çoğu görüşmeci, etraflarındaki tanıdık, eş ve dostlardan fitrelerini aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum da, görüşmecilerin gerçekten yoksulluk içerisinde olduklarını göstermektedir.

“Kömür yardımı ile üç aydan üç aya alınan 250 TL’lik yardımdan yararlanıyorum. Arada bir belediyeden 150 TL yardım da alıyorum. Bir de muhtar ramazandan ramazana para yardımı yapıyor, onu alıyorum.” G.28.K.

“Üç aydan üç aya özürlü aylığı 800 TL, bir de kömür yardımı alıyorum. Sekiz yıl önce de gıda almıştım. Eş, dost, akraba yardım etmiyor. Benim adamın akrabaları çok zengin ama hiçbir şey vermiyorlar. Burada vakıf bir sene gıda dağıttı, bir sene de onun yerine 50 TL verdi. Şimdi vermiyor.” G.29.K.

SYDV’ nin yardım türleri şehirlerin ve mütevelli heyetlerinin uygulamalarına göre değişiklik göstermektedir. Manisa SYDV, gıda yardımı yerine gıda paketine denk gelen nakit yardımını uygulamaktadır. Yapılan gıda yardımında, yararlanıcıların ürünlerin kaliteli olmadığı yönündeki beyanları nedeniyle geri adım atılmıştır. Bunun yerine, yapılan nakit yardımlarının miktarı arttırılarak yararlanıcıların istedikleri ürünleri almaları sağlanmıştır.

“Yaşlılık aylığı alıyorum üç aydan üç aya 380 TL. Kömür yardımı alıyorum. Ramazan da biraz fazla olarak 200 TL verdiler. Başka bir yerden gelmeyince

napcan memnunum işte kızım. Allah bereket versin karnım doyuyor işte. Belediyeden 1-2 senedir gıda yardımı veriyorlar, bir de üç çuval odun aldım. Ramazan da verirlerse fitre veriyorlar. Başka bir yerden de yardım almıyorum (kirada oturuyor 200 TL'ye).” G.30.K.

“Üç aydan üç aya 250 TL (ramazan ayında 300 TL), kömür yardımı ve üç aydan üç aya 750 TL özürlü aylığı alıyorum. Ramazanda da Kızılay'dan erzak yardımı veriliyor, ondan alıyoruz. Eş, dost, akraba öyle yardım etme falan yoktur, ancak ödünç para alırım. Geri ödemek şartıyla. Bir kızım evden kaçtı içinde bulunduğumuz sıkıntıdan dolayı 8 aydır haber alamıyoruz. 150 TL de kira veriyorum. İş oldukça nakliye ve bağ-bahçe işine gidiyorum.” G.33.E.

Görüşmecilerden birisi, içerisinde buldukları yoksulluk nedeniyle kızlarının evden ayrıldığını ve sekiz aydır alamadıklarını dile getirmiştir. Dolayısıyla yapılan yardımların ne kadar yetersiz ve az olduğu bir kez daha anlaşılmaktadır.

“Kömür yardımı, yaşlılık aylığı 400 TL, özürlü aylığı 800 TL alıyorum. Astım hastasıyım kızım. 175 TL kira veriyorum. Verilen kömür az para mı? En azından onun yükü kalkmış oluyor.” G.34.E.

“Ben buradan kömür yardımı bir de iki aydan iki aya 500 TL dul aylığı alıyorum. Bayramda da 300 TL verdiler. Normalde 250' ymiş gıda parası içinde 300 verdiler. Burdan başka hiçbir yere başvurmadım. Yetmiyor kızım ama hiç olmasa ne yapcam. Her ay olsa tabi daha iyi olur benim için. Eş, dost, akraba kimseden destek görmüyorum kızım. Bu devirde kim kime yardım ediyor. Herkes kendine çalışıyor. Başka hiç kimseye gitmedim, başka bir yerden de almıyorum.” G.36.K.

“Üç aydan üç aya 250 TL yardım yapıyorlar. Eşim hurdacılık yapıyor. Bir kişi çalışıyor dört kişi yiyor. Hurdacılıktan ne alıyor da ne yiyoruz. 250 alıyorum kira, elektrik, su yatırıyorum hiçbir şey kalmıyor. Üç aydan üç aya değil de aydan aya elimize geçse daha iyi olur. Manisa merkezdeyken yardım eden oluyordu eş, dost, akrabadan. Ama burada herkesin durumu aynı, kim kime yardım edecek. Vakıftan gelen çocuk parası var bi de, o da çok az zaten neye yetecek ki.” G.39.K.

“Üç ayda bir 250 alıyorum yeterli değil onun için bazen gündelik temizlik işine gidiyorum. Düzenli olarak üç ayda 250 milyon ama her ay bu para verilse daha iyi olur. Üç ay için bu para hiçbir şeye yetmiyor.” G. 42.K.

Görüşmecilerden kadın olanların çoğu ise, yapılan yardımın yeterli olmadığını ihtiyaçları karşılamak için temizlik –gündelik- işlerine gittiklerini, el işi – oya-, merdiven yıkama, lokantalarda bulaşıkçılık işi yaptıklarını dile getirmişlerdir. Özellikle Manisa’da bağ bahçe işi daha çok olduğu için günlük işlere gittiklerini söylemişlerdir. Araştırmanın en can alıcı yerinin ise, bu işten alınan ücret olduğunu söylemek belki de en doğrusu olacaktır. Görüşmeciler, sabah yedi akşam yedi ya da sekiz olarak değişmekle birlikte çalıştıkları bu süre zarfında 15-20 TL arasında ücret aldıklarını belirtmişlerdir.

3.5.7 Sosyal Yardımın Yoksulluğu Azaltmadaki Rolü

İçinde buldukları yoksulluğu anlatmak için görüşmecilere, yoksulluk nedenleri ve sosyal yardım alma nedenleri sorulmuştur. Görüşmeciler ise, içerisinde buldukları duruma ve yaşadıkları hayat standartlarına göre çeşitlilik arz eden nedenlerle bu soruları cevaplamışlardır.

Görüşmecilere, “Sosyal yardımın yoksulluğu azaltmada ne ölçüde etkili olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerin çoğu, aldıkları sosyal yardımın yoksulluklarını azalttığı yönünde cevap verirken, bir kısmı ise yoksulluğu azaltacak ölçüde fazla olmadığını, ihtiyaçları karşılamada dahi yetersiz olduğunu dile getirmişlerdir.

Yoksulluğu azalttığını düşünen görüşmecilerin ise, yoksulluk boyutlarının ileri düzeyde olduğu gözlenmiştir. Sosyal yardım dışında başka hiçbir yerden gelir sağlamayan, sağlığı çalışmak için elverişli olmayan, en temel ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlanan haneler aldıkları yardımlar ile yoksulluklarının azaldığını dile getirmişlerdir.

Görüşmecilerde sosyal yardım dışında, iş buldukça çalışarak gelir elde etmesi, kadınların –temizlik, el işi gibi- işler ile haneye destek olması ve aile, eş, dost ve tanıdıklardan yardım gelmesi sosyal yardım alan yararlanıcılarda yoksulluğu azaltmadığı yönünde görüşü hakimdir.

“Yardım tabi yoksulluğu azaltıyor, bu olmazsa ben ne yaparım. Hiçbir şey yok, hiçbir gelir yok.” G.3.K.

“Yardım tabi ki de yoksulluğun azalmasında etkili. Yararı oluyor tabi. En azından kömür parasından kurtuluyorum.” G.4.K.

“Sosyal yardım yoksulluğu azaltmaz mı? Tabi azaltıyor.” G.7.K.

“Orta derece de yoksulluğu azaltıyor yardım.” G.14.K.

“Yardım yoksulluğu azaltıyor tabi.” G.16.K

“Yoksulluğu azaltmaz mı azaltıyor tabi.” G.20.K.

“Yoksulluğu azaltır. Hiç olmasa ne yapardım, aç kalırdık. Yardım kesilmese iyi olur. Annem, babamlar kışlık erzak filan gönderiyor. Göndermeseler aç kalırız.” G.22.K.

“Kömür yardımı evet yoksulluğu baya azaltıyor. Paraya da gelince yoksulluğu azaltmaz çünkü yüksek para değil.” G.24.K.

“Yardım yoksulluğu %100 düşkün halde kurtarıyor.” G.37.E.

“Yardımlar yoksulluğu azaltmada etkili, ne de olsa gelir sonuçta. İllaki oluyor en azından eve para giriyor yani yiyecek ve içecek giriyor az da olsa.” G.42.K.

“Yoksulluğu azaltmada etkili yoksa biz muhtaçlar ne yapardık? Yardımlar olmasa ölmeler, hastalıklar, suçlar fazla olurdu; toplumda kaynaşma olmazdı.” G.44.E.

“Sosyal yardımın yararı olmaz mı illaki oluyor eve eşya giriyor az da olsa. Muhtaçlığımız azaldı birkaç şey fazla yiyoruz.” G.45.K.

“Yoksulluğu az da olsa etkiliyor.” G.46.K.

“Yoksulluğu azaltmada yararı oldu. Gelir az da olsa var çünkü. Onun için eve erzak giriyor, yakacak ve yiyecek giriyor.” G.47.E.

Sosyal yardım, yoksulluk eşiğinin çok altında bulunan hanelerin geçiminde önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple görüşmecilerden bu profilde olan hanelerin, yoksulluklarının azalmasında sosyal yardımın çok etkili olduğu gözlenmiştir. Görüşmeciler sosyal yardım sayesinde, haneye az da olsa gıda takviyesi sağlandığı, toplumda ortaya çıkacak pürüzleri engellediği, hiçbir gelirin olmamasından iyi olduğu ve özellikle yakacak –kömür- almak için ayrı bir çaba sarf edilmediğini söylemişlerdir.

“Yoksulluğu azaltmıyor çünkü hem düzenli değil hem de azaltacak kadar çok değil ki. Ama hiç yoktan iyidir.” G.9.K.

“Yoksulluğu azaltmıyor tabi.” G.10.K.

“Aldığım yardım tam olarak yoksulluğu azaltmıyor ama idare edecek düzeyde.” G.12.K.

“Zenginsin zaten ki ne azaltacak !” G.17.K.

“Yoksulluğu azaltıyor mu? Sorusuna ise cevap veremedi, ne demek istediğimi anlamadığı için.” G.21.K.

“Bence yoksulluğu azaltmıyor zaten ne kadar ki.” G.23.K.

“Yok kızım azaltmıyor da, ne oluyor biraz rahatlatıyor işte.” G.25.K.

“Yoksulluğu tamamen ortadan kaldırmasa da az da olsa azaltıyor.” G.27.K.

“Yoksulluğu hiç azaltmıyor, hep aynıyız.” G.32.K.

“Yoksulluğu azaltmasa da faydası oluyor.” G.33.E.

“Bence yardım yoksulluğu azaltmıyor çünkü bir ailenin en kötü gideri 500 TL. Gelir giderden az olduğu zaman yoksulluk azalmaz artar. Her geçen gün borç artar çünkü.” G.39.K.

“Bu yardım yoksulluğu azaltmaz da en iyi ne yapar kahvaltı sofrana ekstradan zeytin koydurur o kadar.” G.40.E.

Görüşmecilerden bir kısmı ise, sosyal yardımların yoksulluğu azaltmada etkili olmadığını dile getirmektedirler. Yardımların yoksulluğu azaltabilmesi için, gelirin giderden fazla olması gerektiğini söylemektedirler. Ancak görüşmecilere göre, yapılan yardımların üç ay gibi uzun bir süre içerisinde ve az yapılıyor olması bunu mümkün kılmamaktadır.

3.5.8 Yapılan Sosyal Yardımların Yeterliliği/Yetersizliği

Sosyal yardımlar bireyler için önemli bir gelir kaynak olup bu nedenle sosyal yardımların yeterliliği ve yetersizliği sorusu önem arz etmektedir. Görüşmecilerden elde edilen veriler ışığında sosyal yardımların kesilmesinden korkmaları nedeniyle bir kısım görüşmeci sorulan soruya cevap vermek yerine kaçınmayı tercih etmektedir.

“Yapılan yardımdan memnunum. Eh işte yeterli olmuyor da napcan kızım idare ediyorum. Çok şükür yetiyor kızım.” G.3.K.

“Aldığım yardımdan memnunum. Aldığımın hepsi yetiyor ama nasıl? Yok, olmadığı için yetiyor işte. Yoksa yetecek kadar çok verilmiyor. Eczaneden ilacı yazdırarak alıyorum. Yedi sekiz bakkala borcum var. Eşe dosta otuz-beş altın borcum var.” G.5.K.

“Yapılan yardımdan memnunum. Allah razı olsun. Ama -Taşıma suyla değirmen dönmez- ben bunu biliyorum ama yapacak bir şey yok. O an nefes aldırıyor rahatlatıyor ya yeter.” G.7.K.

Görüşmecilerin, yapılan sosyal yardımdan memnun oldukları ama yoksulluklarını giderecek kadar yeterli olmadıklarını söyledikleri tespit edilmiştir. Yapılan sosyal yardımların bireyleri az da olsa rahatlattığı görülmektedir. Sosyal

yardımla en azından aileye ayni ve nakdi kaynak girdiğini bununla ekonomik durumlarının çok kötüye gitmesinin engellediğini söylemektedirler.

“Aldığım yardım yeterli olmuyor. Üç aydan aya herkese veriliyor. Daha detaylı araştırma yapılmıyor. Sosyal yardımın verilmiş sıklığından memnun değilim, daha kısa sürelerle verilebilir. Sadece kirayı veriyorum o da tam olarak değil yine borçlu kalıyorum. Ama hiç yoktan iyidir.” G.9.K.

“Aldığımız yardım yetmiyor. Memnun da değilim. Gıda yardımı alamıyorum. Kömür yeterli değil, çünkü oturduğum ev yıkık dökük millet günde bir torba yakıyorsa ben iki, üç torba yakıyorum o da yetmiyor. Aldığım parayla ancak borç ödüyorum. Elektrik, su faturası kira derken yetmiyor. Şu ramazan da daha tavuk yemek bile nasip olmadı.” G.10.K.

Görüşmecilerin bulgularından da anlaşılacağı üzere yapılan yardımların yeterli olmadığı görülmektedir. Görüşmeciler, aldıkları yardımla temel ihtiyaçlarını gideremediklerini söylemektedirler. Bunun nedeni olarak içinde buldukları imkânların kısıtlı olduğunu; yani içinde bulunan evin yıkık dökük olması, kira olması ve ısınmanın soba olması gibi nedenler etkili olmuştur.

“Ama yardımı alınca elimiz rahatlıyor. Çünkü 1 TL'nin olmadığı günleri biliyorum. Tam olmasa da yardımcı oluyor.” G.11.K.

“Buraya da okul müdürü, öğretmen yönlendirdi. Aldığım yardım yeterli olmuyor. Sıklığı daha çok ihtiyaç görecek şekilde olabilir.” G.14.K.

“Yardım yeterli değil. Mağdur olduğum için belediye de 80 TL veriyor. Yardımın sıklığından memnun değilim ama devlet ne yapsın.” G.20.K.

“Aldığımız yardım yeterli oluyor mu? Çok şükür. Yardımdan memnunum.” G.22.E.

“Yeterli değil ama destekliyor. Desteklemesi iyi, en azından borç almıyorum, iyi oluyor. Yardımdan memnunum. Ovaya gidiyorum üzüm toplamaya günde 10 saat çalışıp, 30 TL alıyorum. Verilen yardım yetse gidip gelir miyim bu sıcakta. Fabrikada beş bin fermuarı 10 TL'ye dikiyorum.” G.23.K.

Görüşmeciler sosyal yardımların yetersizliğini söyleyerek hem sosyal yardım aldıklarını hem de kayıt dışı iş yaptıklarını söylemektedir. Yapılan sosyal yardımları daha kötü duruma düşmelerini engellediğini düşünmektedirler.

“Aldığım para da derdine derman oluyor mu? Dersen. Hayır.” G.24.K.

“Memnunum tabii Allah devlete zeval vermesin. Bunu da almasam ne yaparım. Ama yetmiyor, ayda bir olsa daha iyi olur.” G.25.K.

“Sigortalı işim olsaydı gidip almazdım. Verdikleri kömür yeterli oluyor ama para yetmiyor. Üç ayda bir değil de daha kısa sürede verseler daha iyi olur bence. Memnunum ama para yönü işte biraz şey...” G.27.K.

“Aldığım para tabii yetmiyor. Yine de Allah'ıma şükür hiç olmasa ne yapardım. Sonuçta alıyorum, elime para geçiyor. Ama yine de memnunum.” G.28.K.

“Aldığım para yeterli de değil, sadece çocukların okuluna gidiyor para. Öğretmenler de halden anlamıyor. Yok onu istiyoruz, yok şunu istiyoruz çocuk da halden anlamayınca aldığımı çocukların okuluna aktarıyorum. Aydan aya verseler o zaman daha iyi olur tabii. Ama yine de memnunum.” G.32.K.

“Aldığım yardım yeterli oluyor mu? Yeterli olmuyor da ne yapcan kızım, idare etmeye çalışıyoruz. Cebimize 300 TL kalıyor, ister ye ister yeme neye yetecek ki. Keşke üç aylık değil de aydan aya verseler daha iyi olur.” G.34.E.

“Aslında bakarsan devlet bakmaya mecbur değil. Allah razı olsun yine de bakıyor. Bakıyor ama yine de aldığımız para yetmiyor. Çok uzun aralıkla veriyor. 800 değil de her ay 300 verse daha iyi olur. Param olmadığı için bir şey yapamıyorum ki. Alıyorum aylığı mesela birikmiş fatura var elektrik 400 TL onu yatırdım. Ufak tefek oradan buradan aldığım borçlar var onları dağıtıyorum, eve gelene kadar cebimde para kalmıyor. Evime şimdi güneş enerjisi ve sineklik yaptırdım. Üç aydan üç aya verecek şekilde taksitini ayarladım. Her ay düzenli nerde para vercem. Yardımdan tabii memnunum ama yetmiyor dediğim gibi.” G.37.E.

“Parayı alıyorum 130 TL kira, elektrik, su, bakkal borcu ne varsa dağıtıyorum. Elime 50 TL kalırsa kalıyor. Yardım anlayacağın yetmiyor, yeterli değil. Ama yine de diğerlerine göre iyi çünkü her ay alıyorum. Üç aydan üç aya beklemiyorum. Memnun muyum? Memnun değilim de memnun diyelim hadi.” G.38.K.

Görüşmecilerden her ay sosyal yardım alanlar üç aydan bir sosyal yardım alan bireylere oranla durumunun daha iyi olduğunu söylemektedir. Her ay düzenli para geldiğini söyleyen görüşmeciler elektrik su gibi ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra ellerinde bir miktar nakit kaldığını ve onunla geçindiğini söylemektedir.

“Aldığım para bir şeye yetmiyor ki ihtiyaçları karşılamakta bile yetersiz. Ailenin geçinmesi için eve en az bir milyar girse daha iyi olur.” G.40.E.

“Üç ayda bir 250 alıyorum yeterli değil. Onun için bazen gündelik temizlik işine gidiyorum. Düzenli olarak üç ayda 250 ama her ay bu para verilse daha iyi olur. Üç ay için bu para hiçbir şeye yetmiyor. Memnun değilim az ama yine de olmasa ne yapardık diyorum” G.42.K.

“Yaşlı aylığı alıyoruz. O da üç ayda bir neyimize yetecek. Genç olsaydım çalışsaydım daha iyi olurdu ama bu yardıma da şükür ediyoruz. Yardımlar az ama sürekli işte o da iyi şimdilik.” G.44.E.

“Kocam alıyor üç ayda bir. O da bir ayda bitiyor. Bu para her ay olsa derdimizi görür ama böyle zor yetmiyor. Yardımlar yeterli değil iki kişiyiz hiçbir şeyimize tam yetmiyor.” G.45.K.

“Durumumuz her geçen gün daha kötüye gidiyor. Çocuklar okuyor, yaşları büyüyor bu da masrafı arttırıyor. Başka hiçbir yerden gelir de yok. Yapacağım bir iş olsa yapsam daha iyi olacak. Üç ayda bir alıyorum o da hep devam eder mi bilmiyorum. Yetmiyor aldığımız da.” G.47.E.

Görüşmeciler için sosyal yardımların miktarı ve süresi çok önem arz etmektedir. Görüşmecilerin çoğunda yapılan sosyal yardımın miktarının artması ve her ay düzenli verilmesi gerektiği düşüncesi hâkim olmaktadır. Görüşmeciler Yapılan sosyal yardımları yetersiz bulmakta onun yerine iş imkânı istemekte ve kendi ayakları üzerine durmayı istemektedir.

3.5.9 Sosyal Yardımın Olumlu/Olumsuz Yönü

SYDV aracılığıyla yoksullara ulaştırılan sosyal yardımların önemi yadsınamaz. Hedeflerine ulaşan sosyal yardımların olumlu ve olumsuz getirileri ise literatürde fazlasıyla tartışılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere birçok Avrupa ülkeleri sosyal yardımların yararlanıcılarında olumsuzlukları beraberinde getirdiği gerekçesiyle çok sıkı başvuru kısıtlamalarına gitmiştir.

Görüşmecilere, “Sosyal yardım almanın olumsuz yönleri olduğunu düşünüyor musunuz? Bunlar nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Ancak görüşmeciler, “yardımın ne olumsuz yönü olacak” cevabını vererek şaşırtdıkları gözlenmiştir.

Mülakat esnasında, görüşmecilerin anlamakta en çok zorlandıkları sorularından birisi bu olmuştur. Dolayısıyla anlamaları için literatürde geçen bazı olumsuzlukları örnek olarak görüşmecilere belirtilmiştir.

“Yardımın bence olumsuz yönü yok. Devletin bana verdiği bir hak olarak görüyorum.” G.5.K.

“Yardımın olumsuz yönleri olduğunu şu ana kadar görmedim.” G.6.K.

“Muhtaç olanlara yardım etmeli, insanları kötü şeyler yapmaya, toplumu bozucu şeyler yapmaya zorlamamalıyız. Mesela hırsızlığa sevk etmemeliyiz.” G.7.K.

“Aldığım bu yardımın en önemli faydası, hastalandığımda evde oturma imkânının olması.” G.17.K.

“Yardımın olumsuz yönü yok ama şöyle yapsalar: 400-500 TL verseler bende desem ki; ya bu bana yeter bugün de çalışsam olur desem olumsuz olur bu işte. Bir de mesela kömür yardımı yapıyorlar. Üç gün içinde gidip almak gerekiyor, gidiyorum taşımak için de 50 TL istiyorlar. Onu vermeye para olmuyor onun yerine dört-beş torba kömür alıyorlar. Bu olmasa daha iyi olur.” G.19.K.

Görüşmeciler, sosyal yardımın kişide tembelliğe neden olacak kadar yüksek miktarda verilmediğini söylemektedirler. Yapılan yardımlarda en çok sıkıntıyı

yakacak yardımının taşınması sırasında yaşadıklarını dile getirmektedirler. Bu durum ihalesi yapılan firmaların daha özenle seçilmesi gerektiğini göstermektedir.

“Sosyal yardımın bence olumsuz yönü yok. Sizce tembellik yaratır mı? Ben çalışmayı severim, iş olsun oturmam.” G.22.E.

“Sence olumsuz yönü var mı? Mesela tembellik gibi... öyle olması için asgari ücret verilse yatarım doğru ama öyle bir şey yok.” G.24.K.

“Olumsuz yönü ne olabilir ki, hiç olumsuz yönü yok. Faydasını görüyorum, ama tamamen kalıcı değil geçici.” G.28.K.

“Olumsuz ne yönü olacak. Gayet iyi bir şey bence. Mesela tembellik, yastık altı yaratır mı? Tembellik, yastık altı mı nasıl yapsın cebine atamıyorsun ki yastık altına inip tembellik yaratsın. Genç olsam belki olur. Hem yardım alırsın hem orda burada çalışırsın kazandığını belki o da yastık altı yaparsın.” G.37.E.

“Yardımın olumsuz yönü şu; kocası olanlar için kötü, neden diyeceksin kocam zaten eve uğramıyor aldığım bu parayı da duyunca güvence olduğundan hiç gelmiyor. Bakmıyor bize. Çocuklarım küçük, küçük olmasa çalışırım, kime bırakıp gideceğim.” G.38.K.

Görüşmecilerden bazıları, sosyal yardımların eşlerinin evlerine gelmemesini tetiklediğini belirtmektedir. Normal zamanlarda zaten eşlerinin eve gelmediğini, sosyal yardımın da yapıyor olmasının bu durumu devamlı kıldığını söylemişlerdir.

“Yardımın olumsuz bir tarafı yok. Çünkü muhtaçlara veriliyor. Neden olumsuz olsun. Yardımlar olmasa ölmeler, hastalıklar, toplumda kaynaşma olmazdı, suçlar fazla olurdu.” G.44.E.

Sosyal yardımların olmaması halinde toplumda kargaşanın baş göstereceğini, düzenin olmayacağını düşünene görüşmeciler de mevcuttur. Sosyal yardım, böylece toplumu daha sağlıklı kılmaktadır.

“Sosyal yardımın olumsuz kötü tarafı yok kızım. Bende alsam çok iyi olacak belki daha iyi geçiniriz.” G.45.K.

“Yardımın olumsuz yönü bana göre yok. Çünkü benim durumum yardım almayı gerektiriyor.” G.46.K.

“Yardımın olumsuz yönü yok olumlu var. Yardımlarla biraz daha durumlar iyi oldu. Devlet bunla çaresizlere çare oluyor. Hayat seviyeleri az da olsa artıyor.” G.47.E.

Görüşmecilerin verilerinden de anlaşılacağı üzere; görüşmecilere göre sosyal yardımın herhangi bir olumsuz yönü olmadığına dair görüş hakimdir.

3.5.10 Sosyal Yardımların Olmaması veya Kesilmesi Halinde Bireyde Oluşan Etkiler

Sosyal yardımlar, yoksulluğu ortadan kaldırma gibi bir durum söz konusu olmasa da; yoksulluğu azaltmadaki rolü ve hatta yoksul olan bazı bireyler için tek geçim kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte sosyal yardımların olmaması veya kesilmesi bireylerde olumsuz etkiler ortaya çıkarmaktadır.

“Tabii ki yardımın kesilmesinden korkuyorum. Buradan yardım almazsam ne yaparım. Çocuklarımın da elinde yok. Sadece biri okudu, devlet işinde değiller. Onların eline bakıyorum. İzmir’de yengem vardı o vefat etmeden önce bana o bakıyordu, yardım ediyordu.” G.3.K.

“Yardımın kesilmesinden korkuyorum. Eşi ve annesi Alzheimer hastası, kendim ve oğlum psikiyatriye gidiyorum. Dört kız kardeşiz hiç biri anneme bakmıyor sadece ben bakıyorum.” G.4.K.

“Yardımın kesilmesinden de korkuyorum tabi ki geçimimi onunla sağlıyorum. Kimseden yardım yok.” G.5.K.

“Yardımın kesilmesinden çok korkuyorum. Kesilse aklımda şunu yaparım dediğim hiçbir seçenek yok. Belediyeye başvurmuştum önceden o da çıkmadı

eşim sigortalı olduğu için. Kimseden hayır yok. Herkes ancak kendine yetiyor kızım. Oğlum mesela evli bir çocuğu var asgari ücret alıyor. Kendi ailesine mi baksın yoksa bize mi yardım etsin. Ancak kendine yetiyor.” G.6.K.

“Yardımanın kesilmesinden korkuyorum. Çünkü hiçbir gelir yok. Yardım eden çok yakın okul arkadaşım var. Yiyecek yemeğim olmadığında sağ olsun getiriyor. Önemli olan istemeden düşünerek getirmesi. Komşusu açken tok yatmamalı.” G.7.K.

“Yardımanın kesilmesinden korkuyorum. Kesilirse de alternatif olarak muhtarlıktan alırım diye düşünüyorum. Her gün, yemek pişirebilecek miyim? Diye düşünüyorum.” G.9.K.

“Yardımanın kesilmesinden de korkuyorum. Yardımdan öte sigortalı iş istiyorum.” G.10.K.

“Yardım kesilirse ne yaparım bilmiyorum. Eş, dost herkes kendine çalışıyor. Adamın elinde olsa bile vermezse vermiyor. Ne deyim vermeyene.” G.11.K.

“Yardımanın kesilmesinden de korkuyorum. Aldığım çocuk parasının hepsini çocuğa harcamıyorum. Beş lirasını çocuğun ihtiyaçları için harcıyorsam on beş lirasını evin ihtiyaçlarına harcıyorum. Ayakkabısı yoksa ayakkabı alıyorum, deterjan alıyorum mutfığa harcıyorum. Hepsini eğitim ihtiyaçları için harcadığımı söyleyemem.” G.14.K.

“Buradan yardım kesilirse ne yaparım tekrar gelir yine başvururum.” G.16.K.

“Yardımanın kesilmesinden korkuyorum. Yardım kesilirse çocuklarım için korkarım, kendim için değil. Sağlığım yerinde olsun yeter çalışırım ben.” G.17.K.

“Yardım kesilirse herhangi bir planım yok. Gelir bir daha başvururum o da olmazsa evimde otururum ne yapcam. Hiç kimseden yardım almadım. Zaten onların durumları da aynı. Başka bir yere başvurmadım, neresi veriyor

bilmiyorum. Çarşıya geliyorum, bakıyorum, bir şey yok bulamıyorum eve geri gidiyorum.” G.19.K.

“Yardımanın kesilmesinden korkuyorum. Yardım eden oluyor. Ara sıra annem de yardım ediyor.” G.20.K.

“Yardım kesilmese iyi olur. Annem, babamlar kışlık erzak filan gönderiyor. Göndermeseler aç kalırız. Başka hiçbir yerden yardım almıyoruz.” G.22.E.

“Korkuyorum tabi yardımanın kesilmesinden. Veresiye alacağız, borç alacağız yardım kesilirse ne yapalım. Borç istiyorum eş, dost, akrabadan veriyorlar, geri ödüyorum onlara.” G.23.K.

“Yardımanın kesilmesinden illa ki korkuyorum. Başka bir seçeneğim yok başvurup yardım isteyeceğim. Kış çıkana kadar kendi gücümle ancak on torba kömür alırım.” G.24.K.

“Yardımanın kesilmesinden korkmuyorum. Hadlerine mi kesmek, AKP binasına giderim konuşurum verdirtirim, kesemezler.” G.26.E.

“Korkuyorum tabi kesilmesinden o da olmazsa ne yapardık. Dosttan, akrabadan da bayramdan bayrama fitrelerini bana verirler o da ne olursa 30-40 lira onu alıyorum.” G.27.E.

“Kesilmesinden korkmaz olur muyum? Korkuyorum tabi. Benim bildiğim sadece şimdi aldığım yer var, başka bir yere de başvurmadım. Bir de muhtar ramazandan ramazana para yardımı yapıyor, onu alıyorum.” G.28.K.

“Yardımanın kesilmesinden de korkuyorum. Kesilirse yeniden almak için evraklarla bir sürü yer gezmekten korkuyorum. Kömür kesilse çok bir şey olmaz zaten 2-3 ay kullanıyorum. Ama yeşil kart öyle değil onun kesilmesinden korkuyorum çünkü o benim hayatım demek. Kömürü vermese de Allah razı olsun. Veriyo diye kötü mü oluyor niye olsun. Isıtıyorum, yatıyorum. 1 ton 400 TL az para değil, tabi yine etkisi oluyor. Kesilse başka başvuracak yer mi var? Eş, dost, akraba yardım etmiyor. Benim adamın

akrabaları çok zengin ama hiçbir şey vermiyorlar. Burada vakıf bir sene gıda dağıttı, bir sene de onun yerine 50 TL verdi. Şimdi vermiyor.” G.29.K.

“Korkuyorum kesilmesinden çalışamıyorum, dağı taşı gidemeyon. Gidilecek yer bilmiyorum kesilse ne yaparım. Belediyeden 1-2 senedir gıda yardımı veriyorlar, bir de üç çuval odun aldım. Ramazan da verirlerse fitre veriyorlar. Başka bir yerden de yardım almıyorum.” G.30.K.

“Kesilmesinden de korkarım. Kesilse yapacağım tek şey; yine gider yine başvururum, isterim. Yapabileceğim başka hiçbir şey yok. Arada destekte bulunabilirse annem yardım eder, başka hiç kimsem yok.” G.32.K.

“Yardımın kesilmesi tabii korkutuyor bizi. Kesilse ne yaparım, çalışmaktan başka çare yok alternatif olarak. Eş, dost, akraba öyle yardım etme falan yoktur, ancak ödünç para alırım. Geri ödemek şartıyla.” G.33.E.

“Yardımın kesilmesinden korkarım tabii, kesilirse ben ne yerim nasıl yaşarım kızım. Kesilirse de ne yaparım bilmiyorum. Kesmeyin sakın kızım yardımımı. Eş, dost, akraba, kimseden yardım görmüyorum kızım. Bu devirde kim kime yardım ediyor? Herkes kendine çalışıyor. Başka hiç kimseye gitmedim, başka bir yerden de almıyorum.” G.36.K.

“Kesilirse ne olur? Sakat olur, fena olur maaş kesilirse ölürüz. Ne yapar kesilirse ya çöpten toplayacak ya da çalacak. Şu evleri gez bakalım kaçının suyu akıyor. Çoğunun suyu kesilmiş. Bu yardım verilmese var ya hırsızlık artar. Yapacak işim yok ki planım olsun yardım alamazsam şunu yaparım diye. 7-8 yıl önce oğlanı evermek için akrabadan aldığım parayı bile daha ödeyemedim. Başka hiçbir yerden yardım almıyorum.” G.37.E.

“Yardım kesilirse bağ işine giderim. Manisa’ya gidip çalışmak zor çünkü buradan git gel yol parası fazla kazandığın para zaten üç beş kuruş onu da yol parasına vermek olmaz, yürümeye kalksan yürünmez.” G.38.K.

Görüşmecilerden elde edilen bulgulara göre, sosyal yardımın kesilmesi veya olmaması, yoksul durumda olan bireyleri farklı yollara iteceği düşüncesi ortaya

çıkılmaktadır. Bireyler, sosyal yardımların olmaması halinde suçların ve dilencililiğin artacağını bunun yanında hasta olanların kötüye gideceğini ihtiyaçlarını karşılayamadıklarını ve enformel şekilde çalışacaklarını söylemektedir.

“Yardımın kesilmesinden korkmuyorum çünkü yardım alma şartlarını sağlıyorum. Keşke işim gücüm olsa da yardım almasam. Manisa merkezdeyken yardım eden oluyordu eş, dost, akrabadan. Ama burada herkesin durumu aynı, kim kime yardım edecek?” G.39.K.

“Kesilirse ne yaparız onu da bilmiyorum. Yardım edecek kimse yok, burada herkesin durumu aynı eş, dost, akraba dersen herkes ancak kendine yetiyor, kendi derdine düşmüş.” G.40.E.

“Yardımın kesilmesinden korkuyorum tabiki. Yardım almazsam daha kötü olur durumum. İşlerimi artırmam gerek o zaman da çocuklara nasıl bakarım? Ayrıca başka işler yapmam gerekecek. Çocuklar ufak çalışmıyorlar. Kimseden yardım almıyorum bazen komşular ve tanımadığım insanlar az da olsa eşya yardımı yiyecek içecek yardımı ediyorlar.” G.42.K.

Sosyal yardım yararlanıcıların olduğu yerlerde imkânlar birbirine yakın olmaktadır. Bu nedenle görüşmeciler, başka herhangi bir yerden yardım alamadıklarını söylemekte ve söz konusu devletten alınan sosyal yardımların kendilerine yapılmasını düşünmektedir.

“Yardımın kesilmesinden çok korkuyoruz. Başkalarından da yardım alıyorum çocuklarım kısmen yardım ediyor.” G.44.K.

“Yardımlar kesilse biz de ölür gideriz herhalde. Başka yardımlar alıyoruz insanlar iyi komşular yardım ediyor bazen Allah hepsinden razı olsun. Bazen yakacak bazen eşya yardımı yapıyorlar.” G.45.K.

“Kesilmesinden korkuyorum kesilmesin hatta her ay olsun ve artırsınlar. Yardım giderse biz tamamen gideriz çünkü gün oluyor dileniyorum. Eğer kesilirse temelli çöküşümüzdür. Kötü yollara bile düşeriz çocuklar perişan

olur. Onları da bırakıp kaçırım çünkü ne ile geçinirim nasıl bakarım onlara?” G.46.K.

“Yardımanın kesilmesinden korkuyoruz. Bu yardımı almazsak dertler artacak. Sıkıntılar artar. Yardım kesilirse çocukları okuldan çıkarmak zorunda kalırım. Hep beraber göçe gideriz. Çocukların hakkına da gireriz. Başka kurumlardan yardım almıyoruz. Kimseden bir destek yok, zor durumdayız.” G.47.E.

Görüşmecilerden elde edilen bulgulara göre, sosyal yardım yararlanıcılar için hayati önem taşımaktadır. Bireyler, sosyal yardımların kesilmesinden korkmakta ve çaresiz bir şekilde ortada kalacaklarını ifade etmektedirler. Görüşmecilerden yaşlı olanlar ve özürlü olanların tek geçim kaynağı sosyal yardımlardır bu nedenle yardımların kesilmesi onları çaresiz duruma düşürmekte ve yoksulluğunu pekiştirmektedir.

3.5.11 Sosyal Yardımlar İhtiyaç Sahiplerine mi Gidiyor?

Sosyal yardımlar, yararlanıcılar için çok önem arz etmektedir. Sosyal yardımın miktarı ve verilen kişi sayısı devlet ve yararlanıcılar tarafından kayda değer görülmektedir; çünkü bireylerin sosyal yardımı suiistimal etmesi hem yoksul durumda olanları çok zor durumda bırakmaktadır hem de devletin bu konuda giderini arttırmaktadır. Bu nedenle mülakatı yapılan görüşmeciler açısından sosyal yardım ihtiyaç sahiplerine mi gidiyor sorusu çeşitlilik göstermektedir.

“Çok fakir var kızım çok. İhtiyacı olmayan da yardım alıyor ki. Kürtler mesela geliyor on çocuk doğuruyor. Çocuk parası istiyor. Ben niye yapmadım bir tane olsun hayırlı olsun. Doğurup doğurup bırakmakla olmaz.” G.2.K.

“İhtiyaç duymayanların yardım aldığını tabi ki de düşünüyorum. Kadının kolu yarısına kadar altın dolu gelip buradan kömür yardımı alıyor. Benim babam çok zengindi, akrabam kandırdı, onları sattı, harcadı. Bize bir şey kalmadı. Yoksa ben buraya gelip yardım almam.” G.3.K.

“İhtiyaç duymayan insanların yardım aldığını sanmıyorum. İhtiyacı olanlar alıyor bence.” G.5.K.

“Önceden ihtiyaç duymayan evi, arsası, tarlası olan, kolu altınla dolu olan yardım alıyordu. Ama şimdi, sıkı denetim getirdiler gerçekten ihtiyacı olanlar yardım alıyor.” G.7.K.

“Düşünmüyorum çünkü ihtiyacı yoksa böyle bir şeye neden tenezzül etsin ki.” G.42.K.

“Hak etmeyenler alıyor mu bilmiyorum ama alıyorlarsa yoksulları daha da yıkarlar kötü etkilerler.” G.46.K.

Görüşmecilerden elde edile bulgulardan hareketle eskiye oranla sosyal yardımın daha sistematik ve denetimli bir şekilde verildiği düşüncesi de yaygın olmaktadır. Yardım almanın iyi bir şey olmadığını hatta alırken utandıklarını dile getiren görüşmecilerin bir kısmı ihtiyaç sahipleri dışında alan olmadığını ve olmaması gerektiğini dile getirmektedir.

“İhtiyacı olmayana da yapılıyor yardım. Daha detaylı ihtiyacı olup olmayanları tespit etmeliler. Çok daha yoksul olanlar var.” G.9.K.

“Bence ihtiyaç duymayan insanlar da yardım alıyor. Devlet nasıl tespit edecek bilmiyorum ama iyi şekilde incelemeliler.” G.14.K.

“İhtiyacı olmayan çok insan alıyor yardımı. Evi, arabası olan da alıyor.” G.19.K.

“Kolu yarıya kadar altın dolu, altında jipi var gelmiş yardım alıyor. Onlara verilmemeli.” G.23.K.

“Bence ihtiyacı olmayanlar da alıyor. Kömürü yardım olarak alıp satanlar da varmış. Ben Kars'ta buna şahit oldum. Bana kömür yardımında bulunmadılar. Yan komşum vakıfta tanıdığı olduğu için ihtiyacı olmadığı

halde kömür yardımı aldı. Evinin önüne getirilip döküldükten sonra onları sattı.” G.24.K.

“Almaz olurlar mı? Torpilini buldun mu ihtiyacı olmayan da alıyor.” G.27.K.

“İhtiyacı olmayan da alıyor yardımı. Para yardımı, kömür yardımı alıyor diyorlar, kulağıma öyle geliyor.” G.28.K.

“Eş, dost, akraba gıda yardımı yapıyor. Başka bir yerden de bir şey almıyorum. Evi olan da gidip benim gibi yardım alıyor, aramızda fark yokmuş gibi.” G.31.K.

“İhtiyacı olmayan da alıyor mu? Evet, alıyor ama görmedim sadece duydum. (Yanıdaki bizzat ihtiyacı olmadığı halde yardım alan kişiler var bu mahallede ben biliyorum dedi.)” G.32.K.

“İhtiyacı olmayanlarda yardımı alıyorlar mı? Bence alıyorlar. Yardımı yapmadan önce çok iyi araştırmak gerekiyor esasında.” G.33.E.

“İhtiyacı olmayanın da yardım aldığını düşünüyorum. Malını mülkünü başkasının üzerine yapıp alıyor. Burada böyle yapan kişileri tanıyorum.” G.37.E.

“İhtiyacı olmayanlar da bence yardım alıyor. Çok hem de çok alıyor. Alanlar Manisa’da ama burada ihtiyacı olmadan alan bulamazsın. Şehzadelerde okuttum çocuğumu 8 yıl. 8 yıl da giyim ve ayakkabı yardımı alamadım. Zengin insanlar, fakir insanlardan daha fazla yardım alıyor Türkiye’de.” G.39.K

“Evet, ihtiyacı olmayanlar da yardım alıyor ama buradaki herkes düşkün. İhtiyacı olmayıp da yardım alanlar Manisa’da var. Buradaki herkes gerçekten mağdur durumda.” G.40.E.

“Yardıma ihtiyacı olmayanlar da alıyor. Zengini de alıyor fakiri de ama nasıl alıyorlar onu bilmiyorum. Hak etmeyenlerin yardımı kesilse belki de ihtiyacı olanlara daha fazla verirler. Biraz vicdanlı olsunlar.” G.43.E.

“Yardıma ihtiyacı olmayanlara da veriliyor tabi bu dünyada her şeyi görüyoruz. Haksızlık yapıyor ihtiyaç sahipleri alsın ki derdine derman olsun. Zengini almasın.” G.44.E.

“Hak etmeyenler yardım alıyor kendimiz görüyoruz hiç ihtiyacı yok zengin ama bir şekilde yardım alıyor nasıl yapıyor bilmiyorum bunun önüne geçmeli ki en azından yardım verilenlerin sayısı da miktarı artsın.” G.45.K.

“İhtiyacı olmayanlar alıyor, yolunu bilenler alıyor. Çok iyi durumda tanıdıklarımız var onlar da yardım alıyor belki de asıl alacak olanlar alamıyor.” G.47.E.

Görüşmecilerden elde edilen bu bulgulardan hareketle sosyal yardımlar, bireylerin maddi durumuna, hanedeki nüfus sayısına göre değişmektedir. Görüşmeciler, İhtiyacı olmayan bireylerin de sosyal yardıma başvurduğu ve kayırmacı politika izlenerek sosyal yardım aldıklarını söylemektedir. Sosyal yardımı hak etmeyenlerin alması gerçek anlamda yoksul olanları zor durumda bırakmaktadır. Çünkü ihtiyaç sahibi olmayanların yardım alması, maddi durumu çok düşük seviyede olanlara yapılacak yardımların miktarını azaltmakta ve hatta sosyal yardım almalarını başvuru fazlalığı sebebiyle engellemektedir. Bu da yoksul olan haneyi daha da yoksullaştırmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yoksulluğun, Dünya Bankası tarafından hazırlanan Dünya Kalkınma Raporu'nda ana tema olarak işlenmesi, yoksulluk çalışmalarını hızlandırmıştır. Böylece, yoksulluk sorunu ulusal düzeyden çıkıp uluslararası kuruluşların ilgi odağı olmuştur. Yoksulluk, günümüzde sadece az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeleri değil gelişmiş ülkeler de dâhil olmak üzere büyük bir coğrafyayı etkisi altına almış önemli bir sosyal sorundur.

Yoksullukla mücadele çok boyutlu bir süreçtir. Türkiye ise, bu süreçte yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizliği sorunlarının büyüyen önemini kabul etmelidir. Bütüncül ve kapsamlı bir yaklaşımla yoksullukla mücadele konusunda hem etkin, verimli politikalar üretilmeli hem de bu alanda hizmet sunan kuruluşların da kurumsal kapasitesi arttırılmalıdır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011). Ayrıca ayrımcılıkları, ekonomik ve sosyal dışlanmışlıkları en aza indirecek politikalar da yoksullukla mücadele stratejileri ile birlikte uygulanmalıdır (Oktik, 2008: 389).

Türkiye'de, yoksulluk ve yoksulluğu önleme, ekonomik ve sosyal politikaların başlıca konusu haline gelmiştir. Öncelikle yoksullukla mücadele edebilmek için sosyal güvenlik tabanı genişletilmelidir. Ancak, Türkiye'de sosyal politika, öncelikli olarak sosyal yardımlar yoluyla yoksulluğu azaltma çabası içindedir. Bu durum, klientalizmi ortaya çıkardığı görüşlerine yol açmaktadır (Gerşil ve Eryılmaz, 2014).

Sosyal yardımlar, yoksulluğu azaltarak toplumun refahını yükseltmeyi ve bireylerin fırsatlara kolay erişimini hedeflemektedir. Sosyal yardım, sosyal koruma sistemi içerisinde belki de son çare olarak görülmektedir. Bu sistem içerisindeki diğer programların uygulanmasına rağmen, kişinin yoksulluğa düşmesine engel olunamadığı durumda devreye sosyal yardımlar girmektedir. Sosyal yardımlar, sosyal koruma sisteminde büyük bir role sahip olup, sosyal güvenlik sisteminin bir parçasıdır.

Günümüzde, literatürde sosyal yardımların hem yararlanıcılar tarafından suiistimal edildiği hem de yararlanıcıları tembelleştirdiği hususunda görüşler yer almaktadır. Bu görüşün oluşmasında, sosyal yardım yararlanıcılarının sayısında

görülen ciddi artışlar ve yoksulluğun yaşanış biçimlerinde gözlenen çeşitlilik önemli rol oynamaktadır.

Manisa ilinde yapılan araştırmada ise, elde edilen sonuçlar yararlanıcılara sağlanan yardımların kişileri tembelleğe sevk etmediği yönündedir. Çünkü yoksullara yapılan yardımların ciddi oranda yüksek gelir sağlamaması bunun en temel sebebidir. Yararlanıcılara göre; sosyal yardımlar, sadece “o an nefes almayı” sağlamaktadır. Yani sosyal yardım, kalıcı değil aksine geçici çözümdür. Bu yüzden yararlanıcıların çoğunun en büyük isteği devletin, yardım vermesi yerine iş vermesidir.

Yoksullara yapılan sosyal yardımın, yoksulluklarına ne ölçüde etkili (azaltıp-azaltmadığı) olduğu ise araştırmanın üzerinde durduğu ayrı bir konudur. Manisa ilinde yapılan bu araştırmada, yararlanıcıların, aldıkları sosyal yardımlar ile “yoksulluk probleminin ortadan kalkmadığı, hayat standartlarını arttırmadığı, sadece zor zamanlarda destek olarak anlık ihtiyaçlarını karşıladığı” yönünde bulgular saptanmıştır.

Araştırma, yoksulluğun ve yardımlara başvurunun nedeni olarak; daha çok eğitimsizlik, işsizlik, düşük ücretli enformel sektörde çalışma, ailede bağımlı ya da bakıma muhtaç kişilerin olması gibi çeşitli etmenler sunmaktadır. Yararlanıcıların birçoğu düşük ücretli, sigortasız, geçici işlerde çalıştıklarını ama çalışarak yoksulluktan kurtulamadıklarını belirtmişlerdir. Yoksulların geçici olarak ve yetersiz yararlandıkları yardımlar, karşılaştıkları yoksulluk riskini azaltmazken aldıkları sosyal yardımlar da tembelleğe itmemiştir.

Kimlerin, ne ölçüde yoksul olduğunu bilmeden yoksullukla mücadele etmek mümkün değildir. Bu yüzden, yoksullukla mücadelede öncelikli olarak hedef kitlenin belirlenmesi gerekmektedir. Bu hedef kitle, il, ilçe, köy ve mahalle düzeyinde olmak üzere Türkiye'nin “yoksulluk düzeyi” oluşturulmalıdır.

Ülkemizin son yıllardaki büyüme performansı, dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri içinde yer aldığını göstermektedir. Ancak gelir dağılımındaki adaletsizlik, bu büyümeden toplumun her kesiminin eşit düzeyde yararlanmadığının kanıtıdır. Büyüme, yoksullukla mücadelede gerekli, ancak yeterli değildir. Dolayısıyla, kamu gerek vergi gerekse de transfer politikalarıyla gelir dağılımını

iyileştirmelidir. Bunun yanı sıra yoksullukla mücadele konusunda da dengeleyici politikalar izlemelidir.

Yoksullukla mücadelede toplumdaki bütün bireyler açısından istihdam sorunlarının çözümüne ilişkin politikalar geliştirilmelidir. Özellikle de kadınlara yönelik istihdam politikalarına öncelik verilmelidir. Çünkü cinsiyet açısından değerlendirildiğinde, yoksul kesim içerisinde işsiz ya da çalışsa bile düşük nitelikli, güvencesiz ve sendikasız işlerde çalışanların çoğunluğunu kadınlar oluşturduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla, kadınlara yönelik istihdam politikalarının yoksulluğu azaltmadaki önemi yadsınamaz.

İşsizlik oranının düşürülme çabalarının yoksullukla mücadeledeki önemi büyüktür. Ancak, işsizliği ortadan kaldıracak yeni işler ortaya çıkarılırken, bu işlerin nitelikleri göz ardı edilmemelidir. Çalışanlarına, insan onuruna yakışır koşullarda yaşamalarını ve çalışmalarını sağlayacak bir ortam sağlanmalıdır. ILO tarafından temel ilkeleri belirlenen “düzgün iş” (decent work) hedefine uygun politikalar benimsenmelidir (Gündoğan, 2008: 55).

Çalışabilir durumdaki yararlanıcılar, genellikle sigortasız ve geçici enformel işlerde çalışmaktadır. Bu yüzden, düzensiz ve yetersiz gelirleri nedeniyle yoksulluktan kurtulamadıkları için yardımlara başvurdukları gözlenmiştir. Yararlanıcıların büyük çoğunluğu bir kereye mahsus yardım aldığı için yardımlara bağımlılıkları söz konusu değildir.

Çalışabilir yaştaki erkeklere, yardım verilmemektedir. Ayrıca verilmemesi konusunda da mütevellî heyetleri katı bir tutum sergilemektedir. Bu kriterlere sahip kişiler, ancak zorunlu ve istisnai durumlarda yardımdan faydalanmaktadır. Çalışabilir durumda olup yardım alanların ise, İŞKUR’a kayıtlı oldukları ve niteliklerine uygun iş bulamadıkları gözlenmiştir. Bu durum, çoğunun eğitimsiz ve vasıfsız iş gücüne sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak vakıf aracılığıyla, İŞKUR’ dan iş sağlanan yararlanıcıların çoğunun ise verilen işi beğenmeyerek aktif çalışan olmayı kabul etmediği de vakıf çalışanlarınca dile getirilmiştir.

Yoksullukla mücadelede etkili bir hale getirilebilecek diğer bir uygulamayı da Dünya Bankası’nın Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) oluşturmaktadır. Bu proje kapsamında yer alan Şartlı Nakit Transferleri (ŞNT) ayrı bir önem

taşımaktadır. ŞNT, yoksul ailelere yapılan hamilelik yardımlarını, -okul öncesi yaştaki çocukların sağlık kontrolünü yaptırmaları- sağlık yardımları ve -okul yaşındaki çocukların da düzenli olarak okula gönderilmeleri- koşuluyla verilen eğitim yardımlarını kapsamaktadır.

Uygulama Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) tarafından yerel vakıflar aracılığıyla yürütülmektedir. ŞNT programı, çocukların okula gönderilmesinde ve çocuk çalıştırılmasının engellenmesinde olumlu bir rol oynamaktadır. Daha genel anlamda çocuk yardımları, refah devleti uygulamaları içinde yoksullukla mücadelede çok önemli bir yer tutmaktadır.

Çocuk yoksulluğu, önemli bir sosyal sorundur. Türkiye’de çalışan çocukların % 49,8’i bir okula devam ederken, % 50,2’si okula devam etmemektedir. Yaş grupları itibarıyla, 6-14 yaş grubundaki çalışan çocukların % 81,8’i, 15-17 yaş grubundaki çalışan çocukların ise % 34,3’ü bir okula devam etmektedir (TÜİK, 2013). Türkiye’deki boyutlarının ne kadar büyük olduğu göz önüne alındığında, ŞNT türünde bir uygulamanın son derece yararlı olduğu görülmektedir. Yine de bugünkü uygulamanın yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir.

Yoksullukla mücadelede, örgütsel yapının dağınık ve yetersiz olması dikkat çekici diğer bir unsurdur. Hem merkezi idareye bağlı kuruluşlar, hem de yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri, genellikle birbirlerinden habersiz faaliyet göstermektedir. Dolayısıyla öncelikle yoksullukla mücadele eden kurum ve kuruluşların örgütlenmesinde bir bütünlük sağlanmalıdır. Bu kurum ve kuruluşların yardımlar için istedikleri başvuru şartlarının da benzer hususlar içermesi birçok sorunu beraberinde getirmektedir.

Özellikle belediyelerin yapmış oldukları yardımlar ile merkezi kamu kurumları tarafından yapılan yardımlar birbirleriyle çakışmaktadır. Bunun önlenmesi için sosyal yardım yapan kurumların kendi aralarında bilgi paylaşımı sağlanmalıdır. Böylece, benzer yardımları yapsalar dahi aynı kişilerin aynı tür yardımları diğer kurumlardan da almasının önüne geçilecektir. Dolayısıyla aynı kişilerin aynı yardım türünden yararlanması engellenerek hiç yardım almayan yoksulların yardım almasını sağlayacaktır.

Yardımların uygulanma aşamasında, alınması gereken bir takım idari tedbirler mevcuttur. Öncelikle başvuruların kolay bir şekilde yapılması sağlanmalıdır. Daha sonra yardım almak isteyen yoksulların muhtaç olup olmadığının tespiti için yapılan hane ziyaretleri kısa sürede tamamlanmalıdır. Değerlendirmeler objektif bir şekilde yapılarak gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmalıdır.

Yardım yapılacakları belirlemek için yapılan sosyal incelemeler büyük önem arz etmektedir. Çünkü yapılacak yardımların tek kaynağı, elde edilen bu verilerdir. Sosyal incelemelerin yılda bir yapılmaması, hak etmeyen kişilere de yardım yapılmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla vakıflar tarafından mutlaka sosyal incelemelerin her yıl yenilenmesi gerekmektedir.

Araştırmada, hane ziyaretleri esnasında sosyal inceleme görevlisinin inceleme yapmak üzere haneye girmediği gözlenmiştir. Sosyal yardım başvurusunda bulunan kişiye, içeri girmeden sadece sorular yönelterek muhtaçlıklarını tespit etmeye çalışmıştır. Ancak şaibeli bir durumla karşılaştığında hanelere girdiğini belirtmiştir. Böyle bir durumda hem objektif değerlendirmeler yapılamayacak hem de gerçekten yardımı hak edenler yardıma ulaşamayacaktır.

Sosyal yardımlardan yararlanacak olanların psikolojik durumları göz önüne alındığında, başvuru esnasında kurumlarda çalışan personellerin tutum ve davranışları önemlidir. Personeller, daha duyarlı bir şekilde yardımcı ve yol gösterici olmalıdırlar. Bunun için de hizmet içi eğitime önem verilmelidir.

Sosyal yardım için başvuranların başvurularının incelenerek değerlendirilmesi, rapor edilmesi ve yardım alanların ise durumlarının belirli aralıklarla doğrulanması nitelikli personel tarafından yapılmalıdır. Bunun için mevcut personel yeterli şekilde eğitilmeli ve bu kurumlarda çalışan nitelikli personel sayısı da en kısa zamanda arttırılmalıdır.

Araştırma bulgularından hareketle, Manisa Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı çalışanlarının çoğu ise tekel işçilerinden oluşmaktadır. Uzun süredir bu kurumlarda bu işi yapıyor olmaları bu işte uzmanlaşmış olduklarını göstermemektedir. Dolayısıyla böyle hassas bir konuda sağlıklı yardımların

yapılabilmesi için hızla nitelikli ve bu alanda eğitim almış personel ihtiyacı karşılanmalıdır.

Vakıf çalışanları, yararlanıcıların SYDV'nin yapmış oldukları “aynı yardımların kalitesiz olduğunu” söylediklerini dile getirmektedirler. İhale koşullarına uygun olarak kaliteli mallar alınmalıdır. Muhtaç durumda yoksul diye düşünülerek kötü ve ucuz mallar alınıp dağıtılmamalıdır.

Türkiye'deki kayıt dışılık, sosyal yardım faaliyetlerini de olumsuz etkilemiştir. Mesela yapılan sosyal incelemelerde kişilerin üzerine kayıtlı herhangi bir araç veya ev gözükmemektedir. Fakat gerçekte kişiye aittir. Kişilerin sahip oldukları mal varlıklarını tespit etmek üzere geniş çalışmalar başlatılmalı ve kayıt dışılıkla mücadele edilmelidir.

Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de yoksulluk ciddi bir boyuttadır. Bu bağlamda, yoksulluk sorununu çözmek adına başta Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olmak üzere bünyesinde bulunan tüm kurum ve kuruluşlara büyük sorumluluk düşmektedir. Bunun yanı sıra toplumu bilinçlendirmek için kamu kurum ve kuruluşları tarafından çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adaman F., Keyder Ç. (2007). “Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, *TES-İş Dergisi*, 2007/Haziran, 83-89.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2012). *Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı*, Genelge/06, Ankara. http://www.aile.gov.tr/data/5404eb05369dc3119090f853/genelge_06.pdf.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014). *Proje Destek Programlarımız*, <http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/proje-destek-programlarimiz/proje-destek-programlarimiz>.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2015). *2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2016). *Şartlı Eğitim-Sağlık Yardımı*, <http://alo144.aile.gov.tr/mevzuat-bilgi-portali/sartli-egitimsaglik-yardimi>.
- Akçakaya, M. (2009). *Türkiye’de Bölgesel Yoksulluk*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akçacı T., Koçağ Karapınar E. (2012). “Türkiye’de Sosyal Harcamalar ve Yoksulluk”, *Turgut Özal International Conference on Economics and Politics-II*, 19-20 Nisan, Malatya.
- Aktan C.C. (2002). “Yoksulluk Sorununun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, *Hak- İş Konfederasyonu Yayınları*, Ankara.
- Aktaş G. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve Sosyal Politikaların Evrimi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Altay A. (2005, Temmuz-Aralık). “Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme”, *Sosyo-Ekonomi Dergisi*, Sayı 2, 155-178.
- Anand S. (1983). *Inequality and Poverty in Malaysia: Measurement and Decomposition*, Oxford University Press, NewYork.
- Arıöz Bozkuş A. (2009). *Genel Esaslarıyla Türk Hukuku’nda Vakıf Müessesesi ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları*, (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi), T.C Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- Arpacıoğlu Ö., Yıldırım M. (2011). “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:4/2, 60-76.
- Atkinson A.B. (1998). *Poverty In Europe*, Blackwell Publishers, U.K.

- Beken H. G. (2006). *Yoksulluk Olgusuna Kavramsal Bir Bakış*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Biçerli M. K.(2003).*Çalışma Ekonomisi*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Bildirici Z. (2011). *Avrupa Birliği'nde Yoksullukla Mücadele ve Türkiye'nin Uyum Sürecindeki Yeni Uygulamalar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (1996). *Human Development Report 1996*, Oxford University, New York.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (1997). *Human Development Report 1997: Human Development to Eradicate Poverty*, Oxford University, New York.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (2001). *Human Development Report 2001: Making New Technologies Work for Human Development*, Oxford University Press, s:21, New York.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (2004).*Human Development Report 2004: Cultural Diversity in Today's Diverse World*, UNDP, New York.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (2006). *Human Development Report 2006: Beyond Scarcity: Power, Poverty and the Global Water Crisis*, New York.
- Brand H. (1994). "The World Bank the Monetary Fund and Poverty", *International Journal of Health Services*, 2473, 567-578.
- Buğra A., Keyder Ç. (2002). *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buğra, A. (2005). "Yoksulluk ve Sosyal Haklar", Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Politika Forumu, *Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği Danışman Raporu*, 1-16.
- Chakrapani C., Mitra A. (1995). "Rural-to-Urban Migration- Access to Employment, Incidence of Poverty and Determinants of Mobility", *Indian Journal of Social Work*, Vol: 56/3, 377-386.
- Coşkun S., Tireli M. (2008). *Avrupa Birliği'nde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Çakır M., Aldemir Ş. (2001). "Yoksulluğun Küresel Boyutları", *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt: IX/2, 175-200.
- Çayır K., Ceyhan M.A. (der.) (2012). *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Çengelci E. (1993). “Sosyal Refahın Gerçekleşmesinde Sosyal Yardımların Rol ve Önemi”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, Cilt:11/1-2-3, 9-34.
- Desai M. (1991). “Human Development, Concepts and Measurement”, *European Economic Review*, Vol: 35/2-3, 350-357.
- Dilik S. (1980). “Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Arasındaki İlişkiler”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 35/1, 73-84.
- Dodurka, B.Z. (2014). “Türkiye’de Merkezi Devlet Eliyle Yapılan Sosyal Yardımlar-Çalışma Raporu”, *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu*, 1-25.
- Doğan, E. (2014). *Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi*, T.C Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Yayın No: 2880, Ankara.
- Doğan E. M., Tatlı H. (2014). “İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Bağlamında Türkiyenin Dünyadaki Yeri”, *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:28, Sayı: 1, 99-124.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2001). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2006). *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2007). *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Gelir Dağılımının ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT: 2742-ÖİK: 691, Ankara.
- Drakakis S.D. (1996). “Third-World Cities- Sustainable Urban-Development, Population, Labour and Poverty”, *Urban Studies*, Vol:33/4-5, 673-699.
- Emmerij L.A. (1995). “A Critical Review of the World Bank’s Approach to Social Sector Lending and Poverty Alleviation”, *International Monetary and Financial Issues for the 1990s*, *United Nations*, Vol:5, 15-33.
- Erdoğan G. (2002). “Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler”, *Hak-İş Konfederasyonu Yayınları*, Ankara.
- Fırat Kunduracı N. (2008) *Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü E-Devlet Semineri Kitabı*, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- Fırat M. (2013). “Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de Yoksulluk”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:15/1, 185-206.

- Fielding T. (1997). "Migration and Poverty", *IDS Bulletin*, Vol: 28/2, 48-52.
- Field F. (1983). *The Minimum Wage*, Policy Studies Institute, London.
- Gerek N., Oral A.İ. (2004). *Sosyal Güvenlik Hukuku*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Gibbon P. (1992). "The World Bank and African Poverty, 1973-91", *Journal of Modern African Studies*, Volume:30/2, 193-220.
- Goedhart T., vd, (1977). "The Poverty Line: Concept and Measurement", *The Journal of Human Resources*, Vol: 12/4, 503-520.
- Gordon D. (2005, December). Indicators of Poverty&Hunger, Expert Group Meeting on Youth Development Indicators United Nations Headquarters, *University of Bristol*, New York.
- Gündoğan N. (2003). "Yoksullukla Mücadelede İstihdam Politikalarının Rolü ve Önemi", *Deniz Feneri Yayınları*, Yoksulluk Cilt:1, 160-172, İstanbul.
- Gündoğan N. (2008, Ocak-Şubat). "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele", *Ankara Sanayi Odası*, 42-56.
- Güneş M. (2012). "Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği", *Selçuk Üniversitesi, İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12/24, 149-184.
- Hacımahmutoğlu, H. (2009). *Türkiye'de Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezleri, Yayın No:2803, Ankara.
- Işık Erol S. (2014). "Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün Yoksullara Yönelik Sosyal Politikaları: Van Örneği", *Journal of Life Economics*, 2, 149-170.
- İkizoğlu, M. (2000). *Yoksulluk ve Sosyal Yardım İlişkisi: Ankara Mamak İlçesinde Ampirik Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İlter, O. (2009). *Sosyal Yardım Alanında SYDV ve STK İşbirliği, Sorunlar, Çözüm Önerileri*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- İncedal, S. (2013). *Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Mücadele Araçları*, Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardım Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- Kalağan, G. (2009). *Türkiye'de 1980 Sonrası Bürokratik Dönüşüm: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün (SYDGM) Örneği*,

(Yayımlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Karabulut, A. (2011). *Türkiye’de Sosyal Yardım ve Sosyal Yardımların Tek Merkezden Yürütülebilirliği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Karataş K. (1999). “Sosyal Refah: Kavramsal Boyutu, Gelişimi ve Nitelikleri”, *Yaşam Boyu Sosyal Hizmet*; Prof. Dr. Sema Kut’a Armağan, Ed. Nesrin G. Koşar, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, No: 004, 33-43, Ankara.

Kaya, E. (2009). *Yoksullukla Mücadelede Avrupa’nın ve Türkiye’nin Sosyal Yardım Modeli*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Kesgin B. (2014). *Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım*, Açılım Kitap, İstanbul.

Killick T. (1995). “Structural Adjustment and Poverty Alleviation -An Interpretative Survey”, *Development and Change*, Volume: 26/2, 305-331.

Kobak, K. (2006). *Yerel Yönetimlerin Yoksullukla Mücadelede Uyguladığı Sosyal Yardım Ve Sosyal Hizmet Programları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskişehir.

Koray M. (2000). *Sosyal Politika*, Ezgi Kitabevi, Bursa.

Koray M. (2010, Mart). “Büyüyen Yoksulluk-Yoksunluk Sorunu ve Sosyal Hakların Sınırları”, İstanbul Üniversitesi, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:42, 1-31.

Lister R. (2004). *Citizenship and Changing Welfare States*, The Policy Press, Bristol.

Marshall H.T. (1965). *Class, Citizenship and Social Development: Essays*, Greenwood Press, New York.

Metin B. (2012). “Yoksullukla Mücadelede Asgari Gelir Güvencesi: Türkiye’de Sosyal Yardım ve Hizmet Sisteminde Mevcut Durum ve Asgari Gelir Güvencesi İhtiyacı”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, Cilt:2/1, 117-151.

Metin O.(2011), “Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2011/1, 179-200.

Morris D. (1979). “Measuring the Conditions of the World’s Poor: The Physical Quality of Life Index”, *Chicago Journals*, Vol:30/4, 887-889.

OECD (1998). *The Battle Against Exclusion II: Social Assistance in Belgium, The Czech Republic, The Netherlands and Norway*, France.

- OECD (2008). Ekonomik Gelişme Raporu.
- O'Hearn D. (2009). "Amartya Sen's Development as Freedom: Ten Years Later", *Policy&Practice A Development Education Review*, Issue: 8, 9-15.
- Oktik N. (der.) (2008). *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, Yakın Kitabevi, İzmir.
- Oyen E. (1992). "Some Basic Issues in Comparative Poverty Research", *International Social Science Journal*, Volume: 44/4, 615-626.
- Önder H., Şenses F. (2010). Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi, Sosyolojik Bakış ve Araştırmalar Platformu, [https://tekniksosyoloji.wordpress.com/2010/04/26/turkiyede-yoksulluk-ve-yoksulluk-dusuncesi/\(01.07.2015\)](https://tekniksosyoloji.wordpress.com/2010/04/26/turkiyede-yoksulluk-ve-yoksulluk-dusuncesi/(01.07.2015)).
- Özdamar, Ö. (2007). *Sosyal Politikaların Refah Etkilerinin Ampirik Ölçümü: Türkiye'de Temel Eğitimle İlgili Politikaların Ve Sosyal Yardımların Refah Etkilerinin Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Özdamar M., Çakar E. (2013, Ocak-Şubat). "Kimler 2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki Aylık Hakkından Yararlanabilir, Aylığın Hesaplanması, Muhtaçlığın Tespiti ve Sağlık Yardımlarından Yararlanma Usulleri Nelerdir?", *Mali Çözüm Dergisi*, 311-326.
- Öztürk M., Çetin B.I. (2009). "Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar", *Journal of Yasar University*, 3(11), 2661-2698, İstanbul.
- Paul S. (1989). "A Model of Constructing the Poverty Line", *Journal of Development Economics*, Vol: 30, 129-144.
- Ravallion M. (1996). "Issues in Measuring and Modeling Poverty", *Economic Journal*, 106/438, 1328-1343.
- Rodriguez C., Melendez E. (1992). "Puerto-Rican Poverty and Labour-Markets-An Introduction", *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, Vol:14/1, 4-15.
- Sapancalı F. (2005). "Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2005/3, 51-106.
- Scott W. (1981). Concepts and Measurement of Poverty, *United Nations Research Institute for Social Development*, Geneva.
- Sen A. (1981). Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Destitution, *Oxford University Press*, UK.

- Sen A. (1983). "Poor, Relatively Speaking", *Oxford Economic Papers*, New Series, Vol: 35/2, 153- 169.
- Sen A. (1999). *Development as Freedom*, Oxford University Press, New York.
- Sen A. (2004). *Özgürlükle Kalkınma*, (çev: Yavuz Alogan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sözer A.N. (2004). "Yerel Yönetimlerde Yürütülen Sosyal Hizmetler", *İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, Cilt: I/2, 474-490.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (2003-2009, Aralık).*Aylık Bilgilendirme Kitapçığı*, Ankara.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. (2007). *Sosyal Riski Azaltma Projesi*, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü. (2011). *2011 Yılı Faaliyet Raporu*, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- Şahyar Akdemir D. (2014). "Ayrımcılığın İnsan Hakları Boyutu ve 'Pozitif Ayrımcılık'", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, Cilt:3/4, 890-908.
- Şener Ü. (2010). *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İşgücü Politikaları*, TEPAV Politika Notu, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Yayını.
- Şenkal A., Doğan M. (2012). "Sosyal Politika ve Sosyal Haklar; Vatandaşlık Haklarının Yeniden Kavramsallaştırılması Arayışı", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9/17, 63-80.
- Şenses F. (2009). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Taş H.Y., Özcan S. (2012, October). "Türkiye'de ve Dünya'da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma", Beykent Üniversitesi, *International Conference on Eurasian Economics*, Almaty- Kazakistan.
- Taşçı F. (2007). *1980 Sonrası Türkiye'de Sosyal Yardımların Analizi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Taşçı F. (2008). Sosyal Yardım Yapma(Ma) Gerekçeleri Üzerinden Yaklaşımlar, *Kamu-iş*, Cilt:9/4.

- Taşçı F. (2009). “Yoksulluğa ve Yoksullara Dönük Ahlak Yaklaşımları”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 57, 481-514.
- Taşçı F. (2010). *Sosyal Politikalarda Can Simidi- Sosyal Yardım*, Nobel Yayın, Ankara.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2013). “2013 Faaliyet Raporu”, *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayını*, Ankara.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014). “2014 Faaliyet Raporu”, *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayını*, Ankara.
- Tokol A., Alper Y. (2014). *Sosyal Politika*, Dora Yayınevi, Bursa.
- Topgül S. (2013). “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 14/1, 277-296.
- Tsakoglou P. (1990). “Aspects of Poverty in Greece”, *Review of Income and Wealth*, Vol:4, 381-402.
- Tuncay A.C. (2000). *Sosyal Güvenlik Hukuk Dersleri*, Beta Basım AŞ, İstanbul.
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (2010). *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İşgücü Politikaları*, TEPAV Politika Notu.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2008). *Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi 6*, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2013). *Seçilmiş Göstergelerle Manisa 2013*, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2014). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması*, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2015). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2014*, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2015). *İstatistiklerle Aile 2014*, Ankara.
- Türkiye Sanayicileri ve İşadamları Derneği (2000). *Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk-Avrupa Birliği İle Karşılaştırma*, Yayın No: TÜSİAD-T/2000-12/295, İstanbul.
- United Nations (2006). *The Millennium Development Goals Report 2006*, United Nations, New York. <http://www.un.org/zh/millenniumgoals/pdf/MDGReport2006.pdf> (Erişim Tarihi: 13.03.2015).
- Ünlütürk Ulutaş Ç. (2015). *Sosyal Yardımlara Yerelden Bakmak*, Gazi Kitabevi, Ankara.

- Yalçın, N. (2008). *Sivil Toplum Kuruluşları ve Yoksulluk*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Yaşar R., Açıkgöz R. (2011). “Yoksullukla Mücadelede Bütüncül Bir Politika: İnsani Gelişme ve Yardım Merkezi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.10/6, 405-429.
- Yavuzkanat P. (2013). *Türkiye’de İllerin Yoksulluk Riskinin Ölçülmesi Üzerine Bir Yöntem Önerisi*, Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- Yıldırım A. (2010). “Türkiye’de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü”, *T.C Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Hakemli Araştırma Dergisi Yardım ve Dayanışma*, Cilt:1/1, 9-16.
- Yılmaz, A. (2009). *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yoksullukla Mücadeleye Etkisi: Hilvan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Yılmaz, S. (2006). *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yoksullukla Savaşım Politikaları İçindeki Yeri: Eskişehir Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- World Bank (2000). *World Development Report 2000/2001, Attacking Poverty*, World Bank, Washington.
- World Bank (2010). “Poverty Analysis Overview”, *World Bank Poverty Analysis*, <http://go.worldbank.org/K7LWQUT9L0> (21.04.2015).
- <http://www.iskur.gov.tr>, 2006
- <http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/mevzuat/mutalaalar/akkisla-sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-vakfi>
- <http://www.saglik.gov.tr/TR/dosya/1-46929/h/2119.pdf>
- <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/stoveyoksulluk.htm> (18.03.2016).
- <http://www.enfal.de/sosyalbilimler/s/054.htm> (18.03.2016).
- <http://www.evdebakimmaasi.com/yazi/28/evde-bakim-maasi-2016-da-ne-kadar-oldu.html> (10.05.2016).
- www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2022.doc

www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/27acf632-c080-43e5-bf77-

[b74374eb0dd4/2022%2BSAYILI%2BKANUN%2B65%2BYA%25C5%259EINI%2BDOLDURMU%25C5%259E%2BMUHTA%25C3%2587.doc%3FMOD%3DAJPERES%26CACHEID%3D27acf632-c080-43e5-bf77-](http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/27acf632-c080-43e5-bf77-b74374eb0dd4/2022%2BSAYILI%2BKANUN%2B65%2BYA%25C5%259EINI%2BDOLDURMU%25C5%259E%2BMUHTA%25C3%2587.doc%3FMOD%3DAJPERES%26CACHEID%3D27acf632-c080-43e5-bf77-)

[b74374eb0dd4+&cd=4&hl=tr&ct=clnk&gl=tr](http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/27acf632-c080-43e5-bf77-b74374eb0dd4+&cd=4&hl=tr&ct=clnk&gl=tr)

EKLER**Ek 1. Sosyo-Demografik Bulgular Tablosu**

Cinsiyet		Yaş		Medeni Hal		Eğitim Düzeyi	
Kadın	36	0-19	1	Bekâr	4	Okur Yazar	16
		20-29	8	Evli	32	Okur Yazar	10
		30-39	13	Boşanmış	2	İlkokul	16
Erkek	14	40-49	11	Dul	9	Ortaokul	7
		50-59	6	Evli	1	Lise	1
		60-75	7	Evli Ayrı Yaşıyor	2	Üniversite	0
		75 ve Üstü	4				

Ek 2. Görüşme Formu

Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olan Hülya YEŞİLYURT' un "Türkiye'de Sosyal Yardımların Yoksulluğu Azaltmadaki Rolü (Manisa İli Örneği)" adlı tez başlığı altında yapacağı çalışma kapsamında, tarihinde/..... Saat aralığında tarafıma yöneltilen aşağıdaki mülakat sorularına gerek vakıfta (), gerek dışarıda (), gerekse de hanemde () kendi rızam doğrultusunda cevapladığımı beyan ederim.

MÜLAKAT SORULARI

Demografik Veriler

1. Yaş
2. Medeni hal
3. Çocuğunuz var mı? / Varsa kaç tane?
4. Kimle yaşıyor?
5. Eğitim düzeyi nedir?
6. Mesleği var mı?
7. Hiç çalıştınız mı? Çalıştıysanız nerelerde çalıştınız?
8. Memleketiz neresi? Göç mü ettiniz, yerli misiniz?
9. Nerede oturuyorsunuz?

Sosyal Yardım ve Yoksulluk Hakkında

1. Sizce sosyal yardım nedir?
2. Size göre yoksul kime denir? Yoksulluk hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
3. Yoksulluk içinde olduğunuzu düşünüyor musunuz? Sizce yoksulluğa düşmenizin nedenleri nelerdir?
4. Aileniz sosyal yardıma başvurduğunuzu biliyor mu? (Bilmiyorsa neden, Utanıyor mu, Çekiniyor mu, Biliyorsa söylerken çekindi mi, yoksa bunu bir hak olarak mı görüyor?)
5. Sosyal yardım almanızı tetikleyen unsurlar nelerdir? Niçin sosyal yardıma başvurduunuz?
6. Ne kadar sosyal yardım alıyorsunuz? Aldığımız sosyal yardım yeterli mi?
7. Düzenli olarak sosyal yardım alıyor musunuz, yardım türü ve sıklığının uygun olduğunu düşünüyor musunuz?

8. Sosyal yardım ile birlikte hayatınızda değişiklikler oldu mu? Değiştirse neler değiştirdi?
9. Yapılan sosyal yardımdan memnuniyet dereceniz nedir?
10. Sosyal yardımın olumsuz yönlerinin olduğunu düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız bunlar nelerdir?
11. Sosyal yardımın yoksulluğu azaltmada ne ölçüde etkili olduğunu düşünüyorsunuz?
12. Sosyal yardımın kesilmesinden korkuyor musunuz?
13. Sosyal yardım kesilirse, sosyal yardım alamazsanız ne tür bir alternatif düşünüyorsunuz?
14. Eş, dost, komşu ve akrabadan ya da başka bir yerden sosyal yardım aldınız mı?
15. Kamu, özel, sivil kuruluşlarından hiç sosyal yardım aldınız mı? Hiç başvurduunuz mu?
16. İhtiyaç duymayan insanların da sosyal yardım aldığını düşünüyor musunuz?